

Kitas numeris išeis liepos 6 d.

Spaudos kioskuose ir savo pašto dėžutėse ieškokite nuo liepos 10 d.

Jis?

Pierre'ui Decourcelle'ui

GUY DE MAUPASSANT

Brangus drauge, tu nieko nesupranti? Jaučiu, kad ne. Manai, aš išprotėjau? Gal truputį, bet ne dėl tų priežasčių, kaip tu įtari.

Taip. Aš tuokiuosi. Štai kaip.

Tačiau mano nuostatos ir įsitikinimai tebėra nepakitę. Teisėtas poravimasis man atrodo nesąmonė. Neabejoju, kad aštuoni vyrai iš dešimties – raguoti. Ne daugiau jie ir verti, jei turėjo kvailumo susaistyti grandinėmis savo gyvenimą, išsivadėti laisvos meilės, vienintelio džiugaus, malonaus dalyko pasaulyje, pakirpti sparnus fantazijai, nuolat stumiančiai mus prie visų moterų, ir t. t., ir t. t. Labiau nei kada nors jaučiuosi neįstengiantis mylėti vienos moters, nes visada per daug mylėjau visas kitas. Norėčiau turėti daugybę rankų, daugybę lūpų ir daugybę... įkarščio, kad galėčiau vienu sykiu apglėbti ištisą armiją tų žavių ir nereikšmingų būtybių.

Ir vis dėlto aš tuokiuosi.

Pridursiu, kad būsimos žmonos beveik nepažįstu. Esu matęs ją gal keturis penkis kartus. Žinau, kad ji anaipol nėra man atgrasi; to ir pakanka tam, ką ketinu padaryti. Ji nedidukė, šviesiaplaukė, putlutė. Poryt aš jau karštai geisiu aukštos ir lieknos tamsiaplaukės.

Ji nėra turtinga. Kilusi iš vidurinio sluoksnio. Mergina, kokių daugybę rasi tarp paprastų buržuazų – tinkamų išteikti, be akivaizdžių privalumų ir trūkumų. Apie ją kalbama: „Panelė Lažol labai maloni.“ Rytoj kalbės: „Labai maloni toji ponija Remon.“ Taigi ji viena iš tos gausybės padorių merginų, kurias su malonumu imi į žmonas – iki tos dienos, kai susigriebi, kad pirmenybę atiduodi visoms kitoms moterims, tik ne tai, kurią pasirinkai.

Tai kam tada tuoktis, paklausi?

Vos drįstu atskleisti tau keistą, neįtikėtiną priežastį, kuri skatina mane imtis šio beprasmiško poelgio.

Aš tuokiuosi, kad nebūčiau vienas!

Nežinau, kaip šitai apsaityti, kad mane suprastum. Tu manęs gailiesies, niekinsi mane dėl tokios varganos mano dvasios būklės.

Aš nebeoriu būti vienas naktį. Noriu jausti greta savęs, prieš save būtybę, galinčią kalbėti, ką nors pasakyti, nesvarbu ką.

Kad galėčiau sudrumsti jos miegą: ūmai ko nors paklausti, ko nors paiko, kad išgirsčiau balsą, kad pajusčiau, jog mano namai apgyvendinti, kad pajusčiau pabudusią sielą, jos gyvastinę atliepą, kad netikėtai uždegdamas žvakę išsvysčiau šalia savęs žmogaus veidą... todėl, kad... todėl, kad... (ne drįstu pripažinti šios gėdos)... todėl, kad man vienam baisu.

O, tu manęs dar nesupranti.

Aš nesibaiminu jokio pavojaus. Jei įsiveržtų koks nors žmogus, pribaugčiau jį nė nevirptelėjęs. Šmėklų aš nebijau; antgamtinio pasaulio netikiu. Mirusiųjų nebijau, tikiu galutiniu kiekvienos mirusios būtybės sunykimu.

Taigi!.. Taip. Taigi!.. Na ką gi – aš bijau savęs! Bijau baimės; bijau savo paklaikusios sąmonės traukulių, bijau to sukrečiančio, nesuvokiamo siaubo pojūčio.

Juokis, jei nori. Tai kraupu, nepagydoma. Aš bijau sienų, baldų, pažįstamų daiktų, kurie atgyja man lyg kokio gyvuliško gyvenimo dalis. Svarbiausia, bijau klaikaus savo minčių pakrikimo, proto, kuris neįtikėtinai susidrumščia, surizgęs, išskydęs nuo slaptingo, neregimo jaudulio.

Iš pradžių pajuntu keistą nerimą, kuris persmelkia sielą, virpuliu nudilgina odą. Apsidairau aplinkui. Nieko! O man ko nors reikėtų! Ko? Ko nors suprantamo. Kadangi bijau tik todėl, kad nesuprantu savo baimės.

Didžiausio prancūzų apsakymo meistro Guy de Maupassant'o (1850–1893) novelė „Jis?“ (*Lui?*), kai kada pavadinama fantastine, pirmąkart buvo paskelbta žurnale „Gil Blas“ 1883 m., vėliau įtraukta į novelių rinkinį „Seserys Rondoli“ (*Les Sœurs Rondoli*, 1884).

Konstantin Somov. Mieganti dama su velniūkščiu. 1906

Aš kalbu! Ir bijau savo balso. Einu! Ir bijau nepažįstamojo už durų, už užuolaidos, spintoje, palovėje. Nors tikrai žinau, kad niekur nieko nėra.

Staigiai atsisuku, nes bijau to, kuris yra už manęs, bet nei nieko nėra, ir aš tai žinau.

Aš blaškausi, jaučiu, mano išgąstis didėja, užsidarau savo kambaryje; krintu į lovą, slepiuosi po antklode, susigūžęs, susiritęs į kamuoliuką beviltiškai užmerkiu akis ir taip kiūtau be galo ilgai, nors prisimenu, kad ant naktinio stalelio liko deganti žvakė ir kad vis dėlto reikėtų ją užpūsti. Bet nedirjstu.

Argi tokia būklė ne siaubinga?

Anksčiau nieko panašaus nepatirdavau. Ramiai pareidavau namo. Vaikštinėdavau po savo butą, ir niekas nedrumisdavo mano sielos ramybės. Jei kas nors būtų man pasakęs, kokia neįtikėtina, kvaila ir siaubinga baimės negalia vieną dieną mane apniks, būčiau skaniai pasijuokęs; būčiau patikliai atvėręs duris tamsoje: neskubėdamas būčiau atsiguļęs neužšovęs skląsčių ir niekada nesikėlęs vidury nakties tikrinti, ar visi mano kambario langai ir durys gerai uždaryti.

Tai prasidėjo praėjusiais metais ir labai savotiškai.

Buvo drėgnas rudens vakaras. Kai tarnaitė po vakarienės išėjo namo, svarsčiau, ką galėčiau nuveikti. Kurį laiką žingsniau po kambarį. Jaučiausi nežinia kodėl išvargęs, prislėgtas, neįstengiau dirbti, neturėjau jėgų net skaityti. Dulksna drėkino langus; buvau liūdnas, apniktas to nepaaiškino nuykulio, spaudžiančio ašaras, sužadinančio norą su kuo nors pasikalbėti, kad nusikratytum savo minčių naštos.

Jaučiausi vienišas. Mano būstas atrodė tuščias kaip niekad. Mane supo begalinė slogi vienatvė. Ką daryti? Atsisėdau. Bet čia pat per kojas perbėgo nervinis virpulis. Vėl atsistojau ir ėmiau žingsniuoti. Gal truputį karščiauju, nes mano rankos, kurias buvau sunėręs už nugaros, kaip žmogus dažnai daro lėtai vaikštinėdamas, tvilkė viena kitą; atkreipiau į tai dėmesį. Paskui ūmai nugarą nuėjo šaltais pagaukais. Pamaniau, kad drėgmė iš lauko skverbiasi į vidų, ir man toptelėjo mintis užsikurti ugnį. Įkūriau ją pirmąsyk per šiuos metus. Ir vėl atsisėdau, žvelgdamas į liepsną. Bet

tuojau pat nenustygdamas vietoje atsikėliau ir pajutau, kad turiu išeiti iš namų, išsijudinti, susitikti su koku bičiuliu.

Išėjau iš namų. Užsukau pas tris bičiulius, bet neradau jų namie; paskui patraukiau į bulvarą*, pasiryžęs susirast koki pažįstamą.

Visur buvo nyku. Tviskėjo šlapi šaligatviai. Vandens vėsa, toji vėsa, nuo kurios staiga ima krėsti drebulys, sunki neapčiuopiamo lietaus vėsa slėgė gatvę, regis, niukė ir temdė dujų liepsną.

Kiūtinau vangiu žingsniu kartodamas: „Aš nerasiu, su kuo pasikalbėti.“

Aplankiau kelias kavines – nuo Madlenos iki Žuvininkų priemiesčio. Paniurę žmonės, susėdę prie stalių, rodos, net neturėjo jėgų užbaigt savo gėrimus.

Tad klaidžiojau ilgai ir apie vidurnaktį pasukau atgal į namus. Buvau visiškai ramus, tik labai pavargęs. Durininkė, kuri visada gulasi prieš vienuoliktą, priešingai nei įpratusi, nedelsdama atidarė man duris, ir aš pagalvojau: „Žiū, matyt, ką tik bus grįžęs kuris nors gyventojas.“

Išeidamas iš namų visada dukart pasuku spynoje raktą. Radau duris tik privertas, ir tai mane apstulbino. Pamaniau, kad vakare man atnešė laišką.

Įėjau vidun. Ugnis tebedegė, net truputį buvo apšvietusi butą. Paėmiau žvakę, norėdamas prisidėgti ją nuo židinio, bet metęs žvilgsnį pastebėjau, kad mano kėslė kažkas sėdi ir šildosi kojas, atsukęs man nugarą.

Neišsigandau – o ne, nė truputėlio. Mintyse šmėstelėjo labai įtikinama prielaida – vienas draugų atėjo manęs aplankyti. Durininkė, mano įspėta, pasakė, kad greitai pareisiu, ir paskolino jam savo raktą. Ir visos mano grįžimo aplinkybės akimirksniu toptelėjo į galvą: greitai kaip niekad namsargės atvertos durys ir neužrakintos mano būsto durys.

Mano draugas, kurio mačiau tiktai plaukus, manęs laukdamas buvo užsnūdęs prieš ugnį, ir aš priėjau jo pažadinti. Puikiai jį mačiau: viena ranka nukarusi iš dešinės; pėdos sukryžiuotos; galva, nusvirusi kairėn kėslės pusėn, aiškiai rodė jį miegant. Svarsčiau: „Kas čia?“ Beje, kambaryje vargiai ką galėjai įžiūrėti. Ištiesiau ranką, norėdamas paliesti jam pečių!..

Mano pirštai įsiremė į kėslės medį! Tenai nieko nebebuvo. Kėslas tuščias! Ak, koks netikėtumas!

Iš pradžių atšlijau, lyg man būtų grėsęs siaubingas pavojus. Paskui atsigrėžiau, kažką pajutęs už nugaros: bet įsakmus poreikis vėl išvysti kėslą paskatino mane ūmai atsisukti. Taip ir likau stovėti, trūkšmingai alsuodamas iš siaubo, toks sutrikęs, kad neįstengiau apie nieką galvoti, pasirengęs susmukti ant grindų.

Tačiau aš esu šaltakraujis ir netrukus atgavau sveiką nuovoką. Pagalvojau: „Man ką tik pasivaideno, ir tiek.“ Ir mane užplūdo mintys apie šį reiškinių. Tokiomis akimirkomis jos būna labai lakios.

Be jokios abejonės, tai buvo haliucinacija. Bet juk mano protas visą laiką buvo blaivus, veikė nesutrikdamas, logiškai. Tad jokio smegenų sutrikimo nėra. Apsigavo vien akys, jos suklaidino mano mąstyseną. Aš regėjau viziją, vieną tų vaizdų, kurie lengvatikius žmones skatina patikėti stebuklais. Tai nervinis regėjimo aparato sutrikimas, ir nieko daugiau, galbūt šioks toks kraujo plūstelėjimas į smegenis.

Nukelta | p. 6 ►

* Bulvaras – tų laikų bendrinis didžiųjų bulvarų (Madlenos, Kapucinių, Italų, Monmartro, Žuvininkų) pavadinimas; pasilinksminimų ir komercijos centras III Respublikos pradžioje (vert. past.).

Sąjūdžio 30 – metis: akmenys į globalios Lietuvos daržą ir nuo patriotizmo atbaidantis patriotizmas

Lietuviai turi vieną užkūninančią ypatybę – pesimizmo liūne paskandinti bet ką, netgi džiugiai vykty turinčias gimtadienio iškilmes. Lietuvos Persitvarkymo Sąjūdžio jubiliejus tradicinės šventės nepriminė: vietoj torto su žvakutėmis, dalijimosi atsiminimais ir pozityvaus žvilgsnio į ateitį Lietuvai transliuotos grėsmės akcentuojančios žinios, verksmingai priminta apie išsivaikščiojančią tautą, brėžtos nepagrįstos paralelės tarp SSRS ir Europos Sąjungos ideologijų. Trumpai tariant, nuveikti darbai buvo ignoruojami, nes koncentruotasi į tai, kur susikirtome, ko dar nepadarėme. Kol krikdemiškasis patriotų flangas ploja katučių pats sau (štai kaip mes identifikuojame problemą ir štai kaip mes nebijome ją įvardyti), visus kitus Lietuvoje ir už jos ribų toks diskursas dar labiau atitolina nuo patriotizmo ir nuo Lietuvos.

„Pareigos visam pasauliui būti negali. Pareiga gali būti tik keliems dalykams: savo šeimai, tautai, valstybei“, – Lietuvos mokslų akademijoje vykusiame minėjime kalbėjo sąjūdininkas, VU filosofijos profesorius Vytautas Radžvilas. O pasaulis vis aktyviau kalba apie kolektyvinę atsakomybę klimato kaitos, pilietinių karų, pabėgėlių krizės, tvaraus vystymosi problemų kontekste. Taip, Lietuva nėra Kinija, JAV ar kitas masyvus žaidėjas, galintis pakreipti įvykius tam tikra linkme, bet ar globalėjančio pasaulio kontekste mes tikrai norime būti susigūžę, susitelkę tame mažame žemės lopinėlyje, smerkiantys kiekvieną jauną žmogų, kuris išvyksta ne vien ekonominių sumetimų vedamas (net jeigu ir taip, kodėl turėtume jį kaltinti?), bet ir todėl, kad dega noru veikti pasauliui? Požiūris, kad pareigos jausmą reikia siaurai sufokusuoti, turi racijos: kadangi laiko, dėmesio sutelkimo ir materialiniai resursai yra riboti, tampa nuoseklu taikyti principą „akis už akį“. Manantieji, kad pareigos pasauliui būti negali, turėtų žavėtis ir dabartinės JAV administracijos užsienio politikos eibėmis (nes „America first“ ir ji niekam neatsakinga) ir kritiškai žvelgti į ilgus metus Europos Sąjungos Lietuvai teiktą finansinę paramą (arba investicijas, anot

naujo ES komunikacijos žodyno). Sąjūdžio sukakties minėjime nuskambėjusiose kalbose bodimasi ir tuo, kad už narystę tarptautinėse organizacijose Lietuvai teko atsiskyti dalies suverenumo, bet užtenka pasižvalgyti netoli, į Rytus, ir matysime, kur būtume be NATO ir ES, pažymi Radvilė Morkūnaitė-Mikulėnienė („Apie tauškalus Sąjūdžio 30-mečio proga“, portalas „Delfi“, 2018 m. birželio 10 d.).

Galima suprasti, kodėl Sąjūdžio 30-mečio minėjimo kalbose buvo taip intensyviai naudojami dramatiški, Lietuvos nuopuolį piešiantys motyvai – norėta tinkamai pasinaudoti šventę lydėjusiu viešumu, išaugusiu visuomenės ir žiniasklaidos dėmesiu. Tik kad tie argumentai jau tūkstančius kartų girdėti. Juk nacionalistinė ir izoliacionistinė politinė mintis turi užtikrintą nišą Lietuvos viešojoje ir politinėje erdvėje: ne vien portale „Pro Patria“, bet ir populiariojoje žiniasklaidoje, ne vien uždaruose *idėjų centruose*, bet ir šalies parlamente, aukštojo mokslo įstaigose. Bet, žinoma, šito nėra gana, todėl nuo šiol savo grėsmes akcentuojančiu diskursu reikia uzurpuoti ir tautą vienyti turinčias šventes, nepamirštant paminėti žodžio laisvės šalyje trūkumo ir Europos liberalų primesto politikorektiškumo jungo.

Nemažai minėjimo kalbų buvo apie tai, kad Sąjūdis susimovė, o vienas jaunas prelegentas akivaizdžiai šaipėsi iš globalios Lietuvos idėjos, matydamas ją ne kaip pritaikymą prie esamos situacijos, o kaip „užmarštį“, nes tikrasis pasiaukojimas tėvynei yra sukąsti dantis ir šiukštu nejudėti iš ten, kur Dievulis tau davė gimti. Argi ne pūkus būdas išsaugoti ir užkonservuoti nacionalinį charakterį? Be to, kodėl tokie prelegentai nelieka gyventi ir veikti savo gimtuosiuose kaimuose ir miesteliuose, o kaip bitės avily susitelkia šalies sostinėje, kur rateliuose porina apie regionų atsilikimą ir socialinės atskirties didėjimą? Ar jų reakcijos į tokį klausimą taip jau skirtųsi nuo tų priežasčių, kurias išsakytų iš šalies emigravusieji? Grįžtant prie globalios Lietuvos idėjos, apklauskos jau prieš kelerius

metus parodė, kad emigrantus grįžti skatintų ne tik atlyginimai ir karjeros galimybės, bet ir psichologinis klimatas, pagarba žmogui. Daugelis lietuvių iš užsienio grįžta pakitusiu mentalitetu – jie išsikovoja orų, savo poreikius ir patirtį atitinkantį europietišką atlyginimą ar patys pradeda verslą. Liūdna, bet juos dažnai pasitinka ne visai draugiška psichologinė aplinka, kurią galima apibūdinti tokiomis frazėmis kaip „nemanyk, kad tu čia geresnis už kitus“ ar „ko tu čia dabar grįžai, kad jau išvažiavai vienašyk“. Reikėtų suprasti, neva nematomą kokybės prekinį ženklą turi ne tie lietuviai, kurie pasisėmę patirties žinomose pasaulio kompanijose ir universitetuose grįžta namo, tikėdamiesi prie tų namų gerovės kaip nors prisidėti, bet tie, kurie sukandę dantis iš tų namų nė vienos galūnės neiškišo (užtat išvažiavo gyventi į Vilnių).

Per Sąjūdžio sukakties iškilmes efektyviausiai ištransliuotos tautos nykimo ir geopolitinių grėsmių žinios, tarp kurių, deja, paskendo ir dalyvių išsakytos konstruktyvios mintys: Romo Pakalnio skatinimas ieškoti visuomenės ir valdžios dialogo, Arvydo Juozaičio priminimas, kad Sąjūdis buvo žmonių, o ne partinė iniciatyva, Vytauto Radžvilo raginimas būti aktyviais piliečiais, Vytauto Landsbergio kvietimas keisti „ne įstatymus, o širdį“. O pastarasis sąjūdininkas viename interviu yra pasakęs, kad piliečiai yra žmonės, „kurie brangina ir gina savo Pilį“. Net jeigu jie laikinai ar ilgam išvažiuoja – galvojimas apie Lietuvą yra didžiulė jėga, kurią sovietų laikais demonstravo ir lietuvių išeivija („V. Landsbergis: neturime bijoti išeiti į pasaulio gatvę“, portalas „Bernardinai“, 2012 m. vasario 20 d.). Laikantieji globalią Lietuvą užmarštimi tokio galvojimo negerbia: taip jie fiziškai nuo Lietuvos nutolusius lietuvius nori atitolinti ir dvasiškai.

– MARIJA SAJEKAITĖ –

Kūno paslaptys

Jaunas neofitas, pasikrikštijęs savo noru prieš kelerius metus, dabar lyg per išpažintį dėsto, kad vasarą jam nesinori į mišias ir apskritai sunkiai „tikisi“. Žvilgtelį į gražiai nudegusį kūną ir nesistebiu dėl dvasinės sausros, užklupusios tikėjimo naujoką. Bandau prisiminti, kaip kitados būdavo man pačiam birželio viduryje. Bėgdavau nuo minčių apie Dievą ar ne? Dingdavo jis iš mano vasaros horizonto, mirtinai įsiskaudinęs dėl dėmesio stokos? O gal tik pasitraukdavo į šalį, neįkyrėdavo iki rudens? Juk vis tiek per toli nuo jo nenubėgsi. Dėl to paties kūno. „Kūnas silpnas“, – Alyvų darželyje liūdnei konstatavo Jėzus, kai mokiniai triskart užmigo, palikę jį vieną melstis. Išdavystės naktis buvo vasariškai šilta, jaunų sveikų vyrų nekankino nemiga. Mokytojo malda turbūt veikė kaip lopšinė, švelniai glostanti jų miegančias galvas. Jėzus pažadinti, jie nežinojo, ką atsakyti, pažymi evangelistas.

Užkluptas vidurvasarį be Jėzus, su kita kompanija, ką ir tu pats atsakytum? Sulementum atsiprašymą? Graudžiai pravirktum, jog niekada neatsiliepsi ta pačia meile, kuria jis myli tave?

„Ar galėtum toliau būti kunigas, jeigu vieną dieną paaiškėtų, jog yra tik materija?“ – anas neofitas turbūt užuodžia, kur ketinu sukti. Nors vasara, Vilniaus vėjas tarpupavartėje košte košia lengvus drabužėlius. Nesitraukiam po stogu. Kunigystę turėčiau mesti, jeigu ta tarpupavartė, vėjas, jo ir mano kūnas būtų tik atsitikinumas, pigi dvasios priedan-

ga, bevertis lukštas, pasmerktas dulkėms. Kai kada nors netyčia pajunti žemėje dvasinių dalykų dvelkimą, tai būna materijos grožis ir triumfas. Per Dievo Kūno procesiją, pavyzdžiui. Atradus tašką prie Malūnų tilto, iš kurio gali suskaičiuoti septynis šio miesto bažnyčių bokštus. Arba draugui atnešus pietus iš „Hesburgerio“ ir paskui tyliai valgant kartu. Bet ir tada, kai materija žeminama, žlugdoma ar žudoma, ji būna tarytum Dievo vėliava. „Aš savo kūne Dievą regėsiu“, – kalba Jobas, nors koks ten kūnas. Jobas raupsuotas ir išmestas lauk kaip šiukšlė. Nepanašus į žmogų. Visa Kristaus įsikūnijimo paslaptis sukasi apie tai. Jobo viltis pasitvirtino.

Gyvuliniai vagonai, gabenę pirmuosius tremtinius į Sibirą, savo plieniniais tekiniais mušė Jėzus Širdies litanijos taktą, ir ne vienas, viduje ar iš lauko, jį aiškiai girdėjo ir giedojo kartu. Ir todėl, kad buvo birželis, ir todėl, kad pranašai kadaise ne veltui aukštino *kūninę širdį*, kuri mokės būti ištikima ir atsidavusi iki galo, jautri, reaguojanti į materiją, mūsų gyvenimo dalyvė, bendrakeleivė. Jėzus Širdie, mūsų gyvenime ir prisikėlime, pasigailėk mūsų! Baisioje avarijoje sumaitotas berniuko kūnelis, už kurį šią savaitę melsis ir raudos visa bažnyčia, angelų glostomas ir myluojamas kils į dangų, lygiai kaip paties Jėzus kūnas, nuimtas nuo kryžiaus, ar jo skaisčiausioji Motina, angelų karalienė, po mirties su kūnu ir siela nuvesta pas Sūnų.

„Kūno paslaptį šlovingą“ – prasideda garsus viduramžių himnas, garbinantis Švenčiausiąjį Sakramentą. Kad būtum kunigas, turi suteikti kūnui, materijai, paslapties statusą ir pats būti jos dalimi kartu su tikinčiųjų bendruomene, kuri irgi pavadinta Kristaus kūnu. Kitaip nėra jokios prasmės sakyti *Viešpats su jumis* ir laiminti ką nors Dievo vardu. Antanas Paduvietis, pranciškonas vienuolis ir kunigas, paskelbtas šventuoju dėl savo mokytojo ir nuostabios iškalbos, išspausdavusios atgailos ašaras didžiausiam nusidėjėliui. Pamokslai, kunigiškų pareigų našta jį ir į kapus nuvarė pirma laiko. Giotto vaizdavo Antaną su knyga rankoje kaip didį teologą ir pamokslininką. Paskui knyga dingo, o Antano glėbyje atsirado kūdikėlis Jėzus. Palikęs nuošaly pamokslavimą ir Biblijos studijas, šventasis ėmėsi daiktų. Jis iki šiol garbinamas ir mylimas dėl stebuklingų radybų. Vieno Baltarusijos miestelio bažnyčioje mačiau senovinį šv. Antano paveikslą, gaubiamą sidabrinų votų lietaus. Dauguma jų – arklių figūrėlės. Kur čia kas nors dvasiška, reikėtų gerai pasukti galvą. Bet nejučiom pradedi melstis po tuo lietumi. Net jei nesi ką pametęs ar apvogtas. Vasaros vidury, kai tikisi sunkiai.

– JULIUS SASNAUSKAS –

Savo skaitytojui sakyk: „Mes vieno kraujo – tu ir aš“

Su poetu, prozininku SIGITU POŠKUMI, 2018 m. gavusiu I. Simonaitės premiją už žaismingai ir meniškai parašytas vaikų istorijas, kalbasi Irena Aleksaitė

– *Save pozicionuoti kaip vaikų rašytoją. Ir išties per pastaruosius kelerius metus išleidai dešimt skaitinių knygelių vaikams – nuo „Pusryčių skaitinių“ iki „Palėpės skaitinių“.* Papasakok, kaip ir kodėl kilo toks sumanymas.

– Galėčiau atsakyti, jog sumanymas kilo dėl to, kad išaugusiems asmeniniams poreikiams patenkinti prirėkė nors kokios literatūrinės premijos. Literatūrinės dėl to, kad tik rašyti temoku. Negaliu gauti Artojo ar Itin Pavyzdingo LR Piliėčio premijos, tai ne mano pašaukimas. O norėdamas gauti literatūrinę premiją privalai ką nors padaryti, kad būtum „įvertintas narių susirinkime“. Teko rašyti, rašyti, rašyti...

O dabar rimtai. Savęs nepozicionuoju niekaip – nei pagal adresatą, nei pagal žanrus. Rašymuose esu išbandęs beveik viską. Pozicionuoja pozicionuotojai. Jie man primena pasakėlę, kaip neregiai apibūdina dramblių: vienam jis kaulinis (iltys), kitam virvė (uodega) ir t. t. Taigi, save galėčiau „pozicionuoti“ nebent kaip vientisą dramblių, vardu Sigitas.

„Skaitinių“ sąsiuviniai atsirado be jokio išankstinio plano. Apie dešimtmetį apskritai nieko nerašiau. Nebuvo akstino. Ir šiaip, pasidarius bibliotekose, knygų mugėse, apskritai atrodo kvailai knygas rašyti. Toks įspūdis, kad rašytojų daugiau negu skaitytojų, o geras knygas ir višta gali suskaičiuoti, – nežinau, ar teisybė, bet girdėjau, jog vištos moka skaičiuoti tik iki dviejų, žino ir skaičių „tuzinas“, nes, tiekai kiaušinių lizde prisirinkus, tupia perėti.

Pirmas „Skaitinių“ tekstas atsirado iš reikalo užmigdyti sūnėną. Sulygome su juo, kad jei laiku atsiguls, pasėksiu pasakėlę. Teko ekspromtu ją sukurti. Jaunikaitis greitai užmigo. Po kiek laiko tą istoriją užrašiau, ir pasipylė pasakos, straipsniai, moralai, eilėraščiai, vaizdeliai ir kažkas, kas gal ne pavadinimo neturi. Kaip reklamoje, kuri sako, jog kartą paragavęs negali sustoti.

– *O kas ta „mažoji tėvynė“, iš kurios kiekviename „Skaitinių“ tituliname puslapyje siunti didelius linkėjimus?*

– „Mažoji tėvynė“ man turi du turinius. Vienas – daiktiskas – mano lova, kurioje skaitau, rašau, valgau, miegu, kada nereikia kur nors mano ar Tavo, ar kitų bičiulių miesteliuose, kaimeliuose lakstyti kartais su reikalu, bet dažniausiai be reikalo. Nedaiktiska „mažoji tėvynė“ – aš pats, mano mintys, mano santykiai su viskuo, kas aplinkui. Taigi didelius linkėjimus siunčiu iš abiejų savo tėvynės dalių. Kartais pačiam keista, kad esu toks mandagus ir dėmesingas. Na, bet viso to didžioji dalis knygoje ir nugula, gyvenimui ne kažin kas belieka.

– *Tavo kūrybą vaikai kuo puikiausiai supranta, nors ten rasi ir absurdo, ir tarptautinių žodžių, ir žaidimų visa kuo – kad ir tavo išsmenuoti daiktavardžiai ir išlinksniuoti veiksmažodžiai. O kiškučių nei voverėčių nerasi! Manai, kad vaikai jų nebereikia?*

– Aš su vaikais kalbu kaip su protingais žmonėmis, nemenu, „gu gu gu“ nedarau. O jei ko nors mano tekstuose nesupranta, tai duoda jiems akstiną domėtis, sužinoti, suprasti. Tikrai kvailiai viską žino (kaip šitoje vietoje neprisiminti mūsų seimūnų!), be to, niekur ir neparašyta, kad privalu žinoti viską.

Kūrinys, skiriamas vaikui, turi būti smagus, įdomus, netikėtas, jame dalis pateikiamų dalykų turi būti vaikui pažįstama, dalis ne. Kūrinys turi intriguoti. Kas be ko, itin svarbu tekste su vaiku kartu žaisti, žaisti žodžiais, vaizdais, nuotaikomis, įvykiais. Kad sakai, jog vaikai mano tekstus supranta, tai priimu kaip pagyrimą.

Skaičiau kažkada Kiplingą. Reikia manyti, jog ir Tu skaitei. Pameni svarbiausią dalyką, ko lokys Balu išmokė Mauglį? Savo skaitytojui sakyk: „Mes esam vieno kraujo – tu ir aš.“ Gaila, kad ta bendra kraujotaka turi suaugusiųs tarpininkus, kurie perka knygas vaikams, o suaugęs apsivaikavęs žmogus – beveik visada vakarykštė diena, ir vaiką jie lipdo pagal vakarykštį savo paveikslą. Visuomenė inertiška, bet kokios neatpažįstamos inovacijos ją baisiai nervina: matau daiktą, o jis į mano dėžutę netelpa... velniai rautų, kur jį prikljuoti?! O „dėžutės“ kasdien vis kitos.

Na, sakydama, kad gal manau, jog kiškučių ir voveraičių vaikams nebereikia, šiek tiek perlenkei. Reikia visko, bet su saiku ir atsižvelgiant į dabartį, prognozuojant rytdienos vaikų poreikius. Rašymuose vaikams man svarbiausia bendras žaidimas, teigiamos emocijos, empatija, juokas, visokių pasaulio matymo galimybių parodymas. Vaikas – kol dar vaikas – laisvas nuo suaugusiųjų inertiškumo, atviras. Prisimink triukšmą dėl Tavo iš čekų kalbos verstos klasikinės knygos vaikams „Kurmis ir mamytė“. Kitaip kaip kvailiais tų tėvelių pavadinti man neišeina. Gaila jų vaikų, kurie nekalti dėl gimdytojų ribotumo ir idiotizmo.

– *Nemažai važinėji po mokyklas, bibliotekas, susitinki su vaikais. Gal gali papasakoti kokių įdomių ar pamokančių istorijų?*

– Kažkada žiemą su bičiuliu aktoriumi Aleksandru Šimanskiu savaitę plūkvom per Plungės rajono mokyklas. Kaip visada, gėlės, dėkojimai. Prie Plungės esančio kaimelio mokykloje Aleksas po renginio bendrauja su administracija, aš išeinu už kampo parūkyti (negražu, bet ką darysi...). Prieina prie manęs šeštokė, klausia, ar dar ilgai už kampo stovėsiu. Pasakiau, kad niekur neskubu. O ji nuskubėjo, matyt, į netoliese esančius namus ir atbėgo su gvazdiku. Tik grįžęs apsižiūrėjau, kad jis plastmasinis, bet iškvėpintas kvėpalais. Sugrudo širdis – vaikas savo gražiausią daiktą padovanojo...

Vienoje bibliotekoje sugalvojau pristatyti naują pasakų knygą. Su direktoriumi sutarėm datą, laiką. Atvažiuoju, o auditorija – suaugę žmonės. Gal direktorius nesuprato, gal aš neaiškiai pasakiau, bet ką gavai, tą turi. Suaugėliai klausėsi su malonumu, pasirodo, ir jiems pasakų reikia.

Vilniaus miestelio mokykloje susitikau su ketvirtokais. Per pamoką pažaidėm vertingo literatūros kūrinių rašymą. Kiekvienas slapčia nuo kitų užrašė po vieną žodį, pasikau aiškus žodžius surašiau ant lentos. Ir paprašiau, kad kiekvienas iš tų žodžių savo tekstą sukurtų. Jie sukūrė, pamoka pasibaigė. Mokytojos paprašiau, kad tuos vaikų tekstus man atsiųstų. Atsiuntė. Kas juose puiku: žodžiai atsitiktiniai, bet, mėgindami juos sujungti į vientisą daiktą, vaikai naudojo sintaksę! Gyvas gimtosios kalbos jausmo pavyzdys. Na, aš tą kūrybos principą pasisavinu kurdamas tabalus (ne lietuvių liaudies mušamuosius instrumentus – ant vielos ištemptus lentų gabalus, į kuriuos daužant dviem brūkliais išgaunami sausi ir labai skardūs garsai), naujo žanro kūrinius lietuvių vaikų literatūroje...

Beje, kažkada, išleidus trumpų nonsensiškių eilėraščių vaikams knygą pagal angliškių limerikų poškiškai adaptuotą pavyzdį, bičiulė kritikė Danguolė Šakavičiūtė įsikirščiavusi juos pavadino klumpakojais. Iki šiol jai dėkingas už smagų ir teisingą to žanro sulietuvinimą...

Kaune, Vaikų literatūros muziejuje, po skaitymo atėjus klausimų ir atsakymų laikui, vienas trečios klasės pilietis priėjo prie manęs ir paklausė, ar tikrai mano liemenėje devynios kišenės (vieną eilėraščių esu užbaigęs tokiu šūkiu, o jis, pasirodo, jį skaitė). Sakau: skaičiuok. Žmogus kruopščiai suskaičiavo. Nudžiugo – tikrai! Po pauzės praskleidžiau liemenės skvermus ir sakau: o be to, dvi slaptos vidinės...

Istorijų galiu papasakoti daug, bet ir popieriaus tiek nėra, ir kantrybės „paklodes“ skaityti žmonės šiandien nebeturi...

– *Aha, tai žaidimas su vaikais įkvėpė Tave išrasti naują tabalų žanrą. Pirmą kartą juos išgirdau, kai keletą jų skaitėi per 2017 m. vaikų literatūros seminarą Klaipėdoje. Ar jau pasiūlei juos kokiai nors leidyklai?*

– Lyg ir taip, lyg ir ne. Pasiūliau kelioms, atsakymo negavau. Tiesą sakant, tas ne itin ir svarbu, svarbu, kad daiktas parašytas. Šiaip ar taip, rašytojas negali visą knygos atsiradimo ant skaitytojo stalo kelią eiti pats, tėvelis negali kartu ir mamytė būti. Kiekvienam savas darbas. Apie leidybą aš nenoriu kalbėti, juolab kad žinau, kas tai yra, koks tai darbas. Juk darbas su knyga nesibaigia ją parašius ar išspausdinus. Nesibaigia ir atsakomybė už išleistą knygą, tik Lietuvos leidėjai pagal senus laukinius sąlyginius refleksus tai kol kas užmiršta. Be to, knyga ir autorius yra ne vien daiktai, jie ir valgyti nori.

– *Rodos, turi stalčiuje ir suaugusiesiems kelias knygas. O jos kaip?*

– Jos – gerai. Ir teisingai pasakei – turiu. Dabar stalčiuje gulinėja trys knygos suaugusiesiems ir dvi trys vaikams. Gali ir Tu jas turėti, jei nori, progai pasitaikys atsiųsiu el. p. Bet aš žemaitis, aš kaip Valančius „vieriju“ tik knyga, dokumentu su leidyklos logotipu ir panašiais popieriniškai biurokatiškais dalykais. Ir su honoraru. Tam tikra prasme atrodo, kad spaudos lotyniškais rašmenimis draudimo laikotarpis man dar nepasibaigė. Bet juk visokiais laikais išgyvenom. Kas bus, kas nebus, nepražūsime.

– *Neseniai, paskutinėmis 2017 m. dienomis, „Odilė“ išleido Tavo knygą vaikams „Šokanti karvė“.*

– *Joje keletas pjesių, dainelės su natomis, eilėraščiai, dialogai. Su viena pjesė („Maišatynė“) nutiko tokia istorija: mano anūkės (5 ir 7 metų) paprašė ją paskaityti. Ilgai muisčiausi, juk vaikams bus neįdomu, be to, ten išties maišatynė, pati nelabai supratau, apie ką ji. Paskui nusileidau. Skaičiau, kaip parašyta, su visomis remarkomis ir kitkuo. Mergaitės buvo sužavėtos: dainavo, šoko, bandė suvaidinti, bet neišėjo, nes negalėjo pasidalinti personažų. Kaip Tau tai pavyksta?*

– Aš Tau jau sakiau, kad vaikams rašau pagal iš Mauglio išminktą užkeikimą: mes vieno kraujo – tu ir aš. Matyt, vaikai jį mano tekstuose girdi. Kad Tavo, bobute, ausis atlėpusi, ką aš galiu padaryti... Na, o mano tiek vaikams, tiek ne vaikams parašytų tekstų suaugusiųjų vertinimai dažniausiai yra neprofesionalūs, nedorovingi ir nostalgiški savo vakarykštės dienos ieškojimais.

Nemanau, jog viskas, ką parašau, yra puiku, bet nebijau išviešinti spaudoje ir pusgaminio. Kodėl gi ne, kaip sakydavo bičiulis a. a. Algis Kliševičius. Beje, „Skaitiniai“ išleisti beveik neredaguoti. Atnešu, būdavo, konkretų spaudos ženklų skaičių į leidyklą, ir po savaitės knyga. Yra ūpas rašyti, tiktai kad skatiku už darbą nėra... Dabar neskubėdamas juos redaguoju. Be to, „Skaitiniai“ yra ne knygos vaikams pavaldos, o kažkokių nusususių mokyklinių pratybų sąsiuvinį formato. Knyga vaikams turi būti, na, bent man taip atrodo, panaši į „Šokančią karvę“, puikaus maketo, su smagiomis iliustracijomis. Yra darymai, yra norėjimai, yra galėjimai, daug kas yra. Daug ko ir ne.

– *Kas Tau labiau prie širdies, t. y. kam mieliau rašai – vaikams ar suaugusiesiems?*

– Čia kaip vanduo ir aliejus. Kartais reikia to, kartais ano, nes nežinomi Viešpaties keliai. Rašymas suaugusiesiems – klejojimas sielos patamsiuose, sarkazmo šuorai, mazochizmas, ekshibicionizmas; išsivilioji savo ir visuomenės marazme, atsikeli, apsilaižai ir toliau su naujom jėgom žygiuoji... Rašymas vaikams – gyvenimo džiaugsmas, optimizmas, juokas, pokštas, žaidimas, kartais susimąstymas, kartais paliūdeėjimas (bet neilgas). Aišku, kad vaikams rašyti smagiau ir sveikatai mažiau kenkia. Todėl aš labiau už vaikų literatūrą. Bet kaip lakštingalas nečiulbėti negali (ypač pavasariais), taip grafomanas negali nerašyti. Dėl to ir rašau viską, kas pakliūva, ir bet kam.

– *Beklausinėdama suvokiau, kad didelė Tavo kūrybos dalis guli stalčiuje. Kodėl?*

– O kodėl jai negulėti? Kol mano stalčiuje, tol mano.

– *Įprasta klausiti: kokie Tavo planai? Kokių turi sumanymų? Ir apskritai – ar pirma sumanai, o paskui rašai? O gal pirma parašai, tada žiūri, kas išėjo?*

– Aišku, kad pirma parašau, o paskui žiūri, kas išėjo. Išėina kaip visada netikėtai ir lietuviškai. Kartais vakarais apsižiūriu, kad per dieną apsipumpuravau keliais eilėraščiais vaikams, keliais eilėraščiais suaugusiesiems, keliomis pasakaitėmis, keliais suaugėliškais prozos tekstais. Jokių planų, vien spontaniška improvizacija į visus galus. O kartais ir savaitė be tekstų, tuščia kaip rajūno sandėliukas. Niekada iš lysvės netraukiu morkos už žalios viršūnėlės, tik užčiuopęs šaknį. Aišku, konkrečių, galimų knygų nuojautos tame rašyme visada dalyvauja. Nuojautos, bet ne planas.

– *Sklando mitas, kad visi rašytojai girtuokliai, nors pastebėjau, kad vis daugiau jų atsiriboja nuo to... O kaip tu?*

– Kaip visada: kada noriu, linksmai dirbu, kai nenoriu, tinginiauju. Alkoholis ir kūryba neturi nieko bendro. Jaunystėje vadovaudamasis grynai moksliniais sumetimais keletą kartų pabandžiau vienu metu abu darbus dirbti. Po pražūtingo apsvaigimo išsiblaivęs pamatai, jog parašei tokį klideshow, kad geriau būtų nerašęs (čia geresnis atvejis). Blogesnis – kai neišskaitai, ką parašęs. Tada visokios mintys galvon ateina apie galbūt genialų kūrinių. Prie fizinių pagirių prisideda kur kas sunkesnės moralinės pagirios...

O šiaip lietuvių bendrinę kalbą, rūkyti, ugninį vandenį vartoti išmokau keturiolikos metų. Tvirtai išmokau. Ta proga eilėraštis:

EPITAFIJA

Naisių kibucu jis netikėjo nuo pat kūdikystės.

Nuo protestantų tikėjimo jį atgrasė Biržų alus.

Nuo tikėjimo gamtos grožiu Anykščių šilelis ir vynas.

Nuo katalikų Senas Vienuolis.

Nuo šotiško puritonizmo šotiškas viskis.

Apibendrinu: dar vaikystėje nuo visų lietuviškų ir nelietuviškų tikėjimų, įtikėjimų ir ištarmių jį nutolino Ūkininko Patarėjas, kuris patardavo ne tik švenčių metu, bet ir tarpušvenčiais.

Viską, ką galėjo, jis darė sąžiningai ir atsakingai.

Tesiūsi ramybėje.

Amen.

– *Dėkui už pokalbį, nors, matyt, primelavai tris maišus.*

– Ko man meluoti, kai aš ir teisybės neturiu kur dėti. Dėkui ir Tau...

Nešventiškos nepriklausomybės istorijos: „Inkaro“ darbuotojų streikas

Dažnai Lietuvos istorija yra pasakojama kaip priešprieša tarp sovietmečio ir nepriklausomos, laisvos Lietuvos. Visa, kas progresyvu ir teigiama, atsiranda nepriklausomoje Lietuvoje. Visa, kas blogai, – kančia, skurdas ir nelaisvė, – yra pilka sovietmečio praeitis. Ši praeitis nenutrūko atkūrus nepriklausomybę. Šių dienų socialinė nelygybė, politinis pasyvumas taip pat aiškinami kaip sovietinės santvarkos, ekonomikos ir kultūros palikimas. Kaip sakoma, „jei ne sovietmetis, mes gyventume kaip Švedijoje“. Bet gal pateikiant tokį vadovėlinį istorijos pasakojimą ir suverčiant visą kalbę buvusiai ir jau neegzistuojančiai santvarkai tik išsisukama nuo klausimų apie šiandieninių problemų šaknis?

Kasmet televizijoje kartojami Sausio 13-osios įvykių, Baltijos kelio, Sąjūdžio mitingų vaizdai pasakoja apie skausmingą, bet kartu džiaugsmingą perėjimą iš totalitarizmo į demokratiją, iš sprespaudos į laisvę. „Švėskime valstybę“ – pasitinka užrašas įvažiuojant į Vilnių. Bet kitas perėjimas, prasidėjęs iškart paskelbus nepriklausomybę, yra lyg pamirštas. Pasakojimai apie privatizacijos laikus, apie neramų pirmąjį dešimtmetį po 1990 m. kaip šmėklos sklendo tarp „šventišku“ nepriklausomybės istorijų. Bet šie pasakojimai netelpa į oficialią Lietuvos istoriją, t. y. „20 metų gyvenom gerai, tada 50 metų kentėjom, o dabar vėl 28 metų gyvenam gerai“. Gal dėl to, kad tai yra elito, valdžios ir „progreso“ istorija ir ji neturi nieko bendro su visų kitų istorija – tu, kuriems nėra ką švesti.

Šis straipsnis skirtas vienai iš „pamirštų“ nepriklausomybės istorijų. Daugelis kauniečių tikriausiai prisimena „Inkaro“ fabriką, gaminusį „inkariukus“, ir jo paskutines dienas 2000 m. Beveik visus metus prie fabriko vartų stovėjo palapinės, kuriose darbuotojai badavo reikalaudami grąžinti kelerius metus nemokėtus atlyginimus. Paprasčiau kelių „Inkare“ dirbusių ir 2000-ųjų įvykiuose dalyvavusių žmonių papasakoti apie streiką, jų patirtis privatizacijos laikotarpiu, gyvenimo ir darbo sąlygas Sovietų Sąjungoje ir jai žlugus. Bet prieš tai trumpai prisiminkime, kaip vyko privatizacija.

Negalima keisti žaidimo taisyklių žaidimo viduryje

1991 m. vasarį Lietuvos Vyriausybė paskelbė pirmąjį įstatymą dėl įmonių, gamyklų ir butų privatizavimo. Visi Lietuvos piliečiai, gimę prieš 1990 m., gavo vienkartinę valstybės išmoką – investicinius čekius. Šių išmokų suma varijavo tarp 2 000 ir 10 000 rublių, priklausomai nuo žmogaus amžiaus, profesijos (dirbusiems žemės ūkio sektoriuje buvo skiriamos papildomos išmokos), fizinio įgalumo. Oficialiai investiciniai čekiai galėjo būti investuoti privatizuojant įmones ar butus. Iki pat 1993 m. įstatymai draudė pervesti šiuos čekius kitiems asmenims, išskyrus šeimos narius. 1993 m. įstatymas buvo pakeistas ir investicinius čekius leista perduoti investicinėms bendrovėms, siekiančioms privatizuoti stambius fabrikus ar kitas komercines įmones. 1995 m. Lietuva pasirašė Europos laisvosios prekybos sutartį, taip atverdama savo rinką europietiškomis prekėmis. Tais pačiais metais užsienio investuotojams buvo leista dalyvauti privatizavime. Vieni iš didesnių pirkimų įvyko 1998 m., kai „Lietuvos telekomą“ nusipirko Švedijos korporacija „Telia“, ir 1999 m., kai „Mažeikių naftą“ įsigijo JAV korporacija „Williams“.

Investicinių čekių sistema buvo pasirinkta kaip privatizacijos modelis, kuris turėjo užtikrinti socialinę lygybę tarp piliečių ir skatinti individualią iniciatyvą užsiimti verslu (Maldeikis, 1996). 1992 m. išleistas įstatymas, kuris teikė pirmenybę įmonių akcijas įsigyti jose dirbantiems, į pensiją išėjusiems ar tose įmonėse sužalotiems asmenims. Šias akcijas jie galėjo įsigyti už jų nominalią vertę, nedalyvaujant aukcione. Taip siekta investicinėms bendrovėms apsunkinti vienašališką akcijų įsigijimą. Vis dėlto vėliau investicinės bendrovės ar įmonių vadovai pasinaudojo šiuo įstatymu. Iš darbuotojų perpirkiami akcijas, jie mokėjo mažiau nei aukcionuose. Akcijų kaina ir įgyjamo turto vertė galėjo skirtis šimtą ir daugiau kartų.

Tais pačiais metais įstatymas buvo pakeistas ir čekius leista pervesti kitiems juridiniams ar fiziniams asmenims, taip pat ir investicinėms bendrovėms. Dar prieš šį įstatymo pakeitimą naujai pridėjusios investicinės bendrovės jau supirkinėjo čekius. Po 1993 m. investicinės bendrovės kvietė žmones pervesti savo čekius, žadėdamos nemažus pelnus ateityje. Buvo viliamasi, kad visi taps „mažaisiais kapitalistais“, gaunančiais savo pyrago dalį.

1992 m. paskelbtas įstatymas dėl investicinių akcinių bendrovių steigimo. Šis įstatymas nereglementavo tokių bendrovių veikimo principų ir apribojimų, tik jų steigimo procesą. Reglamentai turėjo atsirasti per kelis mėnesius, tačiau jų priėmimas kažkodėl užstrigo Seime. Iki pat 1995 m. akcinių bendrovių veikla buvo nereglementuota. Taigi, jų veikla buvo visiškai nekontroliuojama. Tais pačiais 1992 m. įkurta investicinių bendrovių asociacija „East-Baltic States-West“ (EBSW). Šią asociaciją įkūrė 9 investicinės bendrovės, tokios kaip „Šviesus rytojus“, „Bituko investicija“,

„Farmacija“, „Statybinių medžiagų investicija“ (iš „LRS laikinosios komisijos koncerno EBSW veiklai ištirti išvados“, 2007). Masiškai supirkinėdamas čekius viešuose aukcionuose, EBSW privatizavo valstybinį turtą, kaip vėliau teigė centrinės privatizavimo komisijos narys Stasys Vaitkevičius, „maždaug už tokią kainą, kiek kainavo geri batai“ (ten pat).

Nuo 1992 m. gruodžio 12 d. iki 1993 m. sausio 15 d. privatizacija buvo sustabdyta, nes svarstyta naujas įmonių turto indeksavimas. Visgi niekas nebuvo pakeista ir, kaip prisimena Adolfas Šleževičius, „[Seime] pagrindėjus [šį klausimą] buvo prieita prie išvados, [...] kad iš esmės juk negalima pakeisti žaidimo taisyklių žaidimo viduryje“. Vėliau A. Šleževičiaus Vyriausybė, rodos, pati bendradarbiavo su EBSW vedliu Gintaru Petriku. Kaip apie A. Šleževičiaus Vyriausybę sakė pats G. Petrikas, „po rinkimų jie įsiklausydavo į mūsų siūlymus ir prašymus, bandydavo juos spręsti“ (Radzevičiūtė, 2012).

Pasak Seimo komisijos, tyrusios EBSW veiklą, jau 1994 m. EBSW kontroliavo bent 40 % visų Lietuvoje privatizuotų įmonių. Kadangi komisija negavo visos reikiamos informacijos, šis skaičius galėjo būti ir dar didesnis. EBSW siekdavo įsigyti kontrolinį įmonės akcijų paketą ir suformuoti naują valdybą, o tada paimti investicinę paskolą užstatant įmonę. Pinigai buvo investuojami ne į įmonę, o į užsienio fondus. Po kiek laiko įmonei buvo paskelbiamas bankrotas, įrenginiai ir mašinos išparduodami kaip metalo laužas, pastatai apleidžiami. Pagal šį modelį Kaune bankrutavo didžiausios įmonės „Banga“, „Koordinatė“, „Šilkas“ ir „Inkaras“, kuriose iki tol dirbo apie 18 tūkst. žmonių. Žinoma, EBSW savo čekius pervedę žmonės nesulaukė nė vienos išmokos.

Apie privatizaciją Lietuvos laisvosios rinkos institutas rašo taip: „Ekonomikai ir visuomenei privati nuosavybė yra naudingesnė nei vieša. Ekonomikos teorija taip teigia, o Lietuvos bei užsienio šalių patirtis tai patvirtina“ (iš „LRS laikinosios komisijos koncerno EBSW veiklai ištirti išvados“, 2007). Privatizacija Lietuvoje buvo vykdoma tikintis staigaus šuolio iš esą „neproduktyvios“ valstybės planuojamos ekonomikos į konkurencingą ir produktyvią laisvosios rinkos sistemą. 1990–2000 m. didžioji dalis šalies gamyklų, mažų ir didelių įmonių, telekomunikacijos ir elektros tinklų bendrovių buvo perleista į privačias rankas. Didžioji dalis pramonės neišlaikė šio pasikeitimo ir bankrutavo. Dažniausiai šie bankrotai aiškinami tuo, kad sovietinės gamyklos dirbo neefektyviai ir negalėjo atlaikyti užsienio kompanijų konkurencijos. Šalies gamyba turėjo persiformuoti pagal kapitalistinius gamybos ir laisvosios rinkos dėsnius, kad ekonomikos, o kartu ir visuomenės gerovė pasiektų „europinius standartus“.

Vietoj naujų gamyklų atsirado tūkstančiai parduotųjų. Gamyklų privatizacija reiškė ekonomikos deindustrializaciją. Toks perėjimo iš planinės į rinkos ekonomiką aiškinimas yra perdėtai pozityvus: pagaliau mes išsivadavome iš „nepažangios“ gamybos ir, viską nubraukę bei prariję skaudžią piliulę, užšokome ant progreso bėgių. Nuo šiol – viskas tik geryn! Tik kad šis progreso traukinys, kuris mus veža nuo 1990 m., paliko už borto nemažą dalį keleivių. Šių „atsilikusiųjų“ istorijos mažai kam rūpi, nes jos pasakoja kiek problemiškesnę pereinamojo laikotarpio istoriją nei ta, kurią piešia Laisvosios rinkos institutas.

„Buvom išmesti kaip musės iš barščių“

Kalbėjau su trimis „Inkaro“, gaminusio batus ir techninius gaminius, darbuotojais. 1990 m. „Inkare“ dirbo apie 3 000 darbuotojų. 1991 m., Vyriausybei laidavus, „Inkaras“ pasiėmė 22 mln. frankų paskolą iš Šveicarijos banko naujai švirkštų gamybos linijai atidaryti. Tačiau, be „Inkaro“ direktoriaus, nei švirkštų, nei pinigų daugiau niekas nematė, nors valstybė toliau mokėjo palūkanas (Raugalaitė, 2000-01). 1994 m. „Inkaras“ padalytas į kelias akcines bendroves ir privatizuotas EBSW. Greitai didžioji dalis gamyklos uždaryta. Liko veikti tik „Inkaro avalynė“, kurioje dirbo apie 200 žmonių. 2000 m. „Inkaro avalynė“ bankrutavo ir fabriko visiškai nebeliko.

Paskutinius penkerius gyvavimo metus „Inkaro“ darbuotojams nebuvo mokami atlyginimai. Viena iš darbuotojų Bronytė, prisimena: „Nuėjau pas direktorių, tada buvo Bertašius dar, paprašyti, kad man surašytų lapą, kiek nemokėta. Tai vienas gal mėnuo išmokėtas, tada nemokėta, nemokėta, nemokėta ir vėl išmokėta. Per metus gal tik už tris mėnesius buvo sumokėta.“ Bronytė „Inkare“ dirbo nuo 1965 m., tai buvo jos pirmas ir paskutinis darbas. Profesinėje mokykloje įgijusi audėjos specialybę, ji buvo paskirta dirbti „Drobės“ fabrike Kaune. Atvažiuavusi iš Alytaus neturėjo, kur gyventi. Jos treneris (ji žaidė stalo tenisą ir apskritai daug sportavo) pasiūlė pasieškoti vietos „Inkaro“ profilaktoriuje. Tai buvo namai Lampėdžiuose, kur „Inkaro“ darbuotojai galėjo trumpą laiką apsistoti. Jai pasisekė ten gauti kambarį, taip pat ir darbą „Inkare“. Čia pradėjo dirbti kaip eilinė darbuotoja prie konvejerio: „Atkeliauja jau paruošti batai, pažiūri numerį

greitai, popierius guli, greit susuki, numerį uždedi. O kita moteriškė jau juos deda į dėžes po dešimt“. Vėliau ji stojo mokytis ekonomikos, bet studijos ilgai netruko: „Aš palankiau, bet čia visi sportai, kas kur tik eini, ką nors darai, eik ir į tinklinį, ir krepšinį lošk, ir rankinį mokino. Nes būdavo gi daug fabriku chemijos pramonė, Jonavos „Azotas“, Kėdainių chemijos gamykla, „Inkaras“. Nu ir spartakiados. Tai kur čia mokslai...“ „Inkare“ ji vėliau perėjo į kitą cechą, o galiausiai dirbo, kaip pati įvardijo, sandėlio „priėmėja ir išdavėja“.

Jos draugė ir buvusi kolegė Nina taip pat didžiąją darbingo gyvenimo dalį praleido „Inkare“. Ji ten išdirbo 33 metus ir po uždarymo dar porą metų padirbo „Liepsnos“ fabrike (jį 2006 m. įsigijo „VP Market“ ir 2007 m. jis buvo perkeltas į Baltarusiją). „Inkare“ ji dirbo batų presuotoja: „Buvau sportbačių presuotoja, prie karuselių dirbau. Ten karuselės didžiulės, net neįsivaizduojat turbūt. Šešios poros iškart išeidavo, vienu sukimusi. Kas 20 sekundžių korpulis ateina, apačioj jau gatavas batas. Kai atvažiuoja prie tavęs, turi statyti, spėti apversti, užmaiti po vieną. Kas 20 sekundžių, va toks tempas buvo.“

„Inkaras“ buvo pirma padalytas ir tada privatizuotas. Nina sako: „Inkaras“ buvo bendrai. O dabar akcinė bendrovė, čia akcinė bendrovė, čia „Inkaro avalynė“. Sakom, jau čia kažkas bus – *akurat!* Bronytė atsimena vieną susitikimą su vienu iš vadovų prieš uždarymą: „Taip vadindavom jį, toks su ruda odine striuke iš baltų rūmų. Nu ir sakė, kad pinigų nėra. Bet atėdavo tie pinigai nuo pardavimų. Tai aš sakau, jie mums algoms? Ne, sako, ne jums. Tai, sakau, mes jų negausim? Tai mums neapsimoka dirbti? Jis sako, ne, neapsimoka.“ Po 1995 m. „Inkaro“ gaminami batai buvo parduodami Anglijoje. Pinigus už pardavimus pasiimdavo EBSW grupė ir darbuotojams nieko nelikdavo. Pastarieji vis tiek dirbo, nors ir negaudami atlygio, kol išgirdo, kad paskutiniai vilkikai bus prikrauti batų ir gamykla po to uždaryta. Nina atsimena: „Tiktai tą žinutę gavom, o sandėly jau krovė tas *fūras*. Mums laiko apmąstymams nebuvo. Tik staigiai visi subėgo ir sakom: nu ką dabar daryt? Neleidžiam. Kol mums pinigų neišmokėjo. Lai išmoka pinigų ir lai išvažiuoja. Va taip ir susibūrė. Ir pradėjom nuo tos minutės, mes grynai stovėjom ir neišeidinėjom niekur.“

Streikas

Streikas prasidėjo 2000 m. sausio 11 d. Pirmiausia darbuotojai bandė derėtis su direktoriumi, reikalaujant, kad jiems būtų išmokėta po 1 000 litų – maždaug 8 kartus mažiau, nei iš tikrųjų jie turėjo gauti. Fabriko direktorius nesutiko. Kaip pasakoja Nina, pirma jis bandė supriešinti darbuotojus: „Viršininkai pradėjo mus skaldyti. Reiškia taip: „Tegul jie tada ir streikuoja, vis tiek visi gausim pinigus.“ Kai tik tokios kalbos pasklido, mes susirinkom, tie pagrindiniai, sakom: kodėl mes turim kovoti ir už juos? Mes pradėjom daryti sąrašą ir kiekvienas budėjimas visą laiką būdavo pasirašomas. Neatėini 3 dienas – jeigu be pateisinamos priežasties, išbraukiam. Griežtai, tvarka buvo įvesta.“

Prie vartų stovinčiuose sunkežimiuose buvo pakrauta 13 tūkst. porų batų, užsakytų „Exico Ltd. London“. Tačiau ne tik batai buvo svarbūs. Darbuotojai taip pat neleido išvežti iš gamyklos įrenginių. Kai kurie įrenginiai priklausė kitoms kompanijoms. Batų liejimo mašiną buvo nusipirkusi „Corporate Property Holding“, įregistruota toje pačioje „Inkaro“ gamykloje. 1998 m. rugsėjo 30 d. ji iš „Inkaro“ nusipirko liejimo mašiną, o jau kitą dieną, spalio 1-ąją, ją išnuomojo „Inkarui“ (Raugalaitė, 2000-02). 2000 m., nuomos sutarčiai pasibaigus, „Corporate Property Holding“ siūlė „Inkaro“ akcininkams mašiną vėl nusipirkti, bet pasiūlymas buvo atmestas, nes tam nebuvo pinigų. Tuomet kompanija ruošėsi išsiųžti mašiną, bet tam sutrukdė vartus užblokavę gamyklą saugantys darbuotojai. „Corporate Property Holding“ atstovas Paulius Čerka spaudai sakė, kad „Inkaro avalynei“ neturi jokių pretenzijų, nes ši bendrovė įvykdė visas sutarties sąlygas, o „kliūtis daro „Inkaro avalynės“ profsąjunga bei darbininkai, neleidžiantys iš gamyklos išsiųžti mums priklausančio guminių batų liejimo preso“ (ten pat). Kompanija kreipėsi į teismą, prašydama pagalbos susigrąžinant liejimo mašiną (ten pat).

Darbuotojai bandė ieškoti paramos – rašė laiškus Seimo nariams, prezidentui, ministrams. „Inkaro“ profsąjungos pirmininkas Kazimieras Ruževskis paskelbė kreipimąsi į kitas profsąjungas. Iš Šiaulių „Elnio“ fabriko atvyko grupė darbuotojų palaikyti „Inkaro“ darbuotojų (Raugalaitė, 2000-02). Politikai neskyrė daug dėmesio streikuojantiems darbuotojams, o direktorius nesiruošė jiems sumokėti. Vienu momentu streikuotojams buvo siūloma sumokėti po 500 litų, kad šie leistų išvažiuoti vilkikams. Direktorius žadėjo, kad pardavus produkciją darbuotojams bus išmokėti visi atlyginimai. Vis dėlto streikuotojai nepatikėjo direktoriaus pažadais ir reikalavo visų jiems priklausančių pinigų (ten pat).

Patarimai, kaip rašyti

Atskirą ir nemenką knygų leidybos nišą užima savotiški grožinės ir negrožinės literatūros rašymo vadovėliai, kuriuose dalijami patarimai, kaip struktūruoti vieno ar kito žanro tekstą, kokias temas rinktis ir kokiomis stilistinėmis priemonėmis jas plėtoti, kaip organizuoti kūrybinį darbą, įveikti vidinius rašymo stabdžius, kaip galiausiai sėkmingai parduoti savo kūrybos vaisius ir pan. „Kaip parašyti velnioniškai gerą romaną“, „Siužetas ir struktūra: pratimai ir technikos ištobulinti siužetui, kuris nepaleistų skaitytojo nuo pradžios iki pabaigos“, „Kaip rašyti bestselerius“, „Rašymo priemonės“, „Poezijos vadovėlis“, „Apie gerą rašymą“ – tai tik keli vien anglakalbių instruktažų pavadinimai iš daugybės bestseleriais tapusių tokio pobūdžio knygų. Įdomu tai, kad tokias knygas dažniausiai rašo ne itin žinomi literatai arba kūrybinio rašymo programų ar dirbtuvių specialistai, pedagogai. Vis dėlto kūrybinio darbo taisyklių, priesakų ir darbotvarkių rimtai ar pasiuo juokais yra fiksavę (ir galbūt bandę laikytis) ir visuotinai pripažinti didieji rašytojai. Su šešiu anglakalbių autorių patarimais, kaip rašyti, čia ir siūlome susipažinti.

1964 m. išleistoje knygoje „Henry Milleris apie rašymą“ (*Henry Miller on Writing*) tiesmukasis literatūrinis tabu griovėjas, amžinasis boheminkas **Henry Milleris** (1891–1980) atvirai rašė apie savo kūrybinius, jų parašymo aplinkybes ir patį kūrybinį vyksmą. Į knygą Milleris įtraukė ir įvairių kūrybinės darbotvarkės užrašų iš 1932–1933 m., kai Paryžiuje kūrė žymiuosius autobiografinius romanus „Vėžio atogrąža“ ir „Juodasis pavasaris“. Čia rasime ir vienuolika sau taikytų rašymo priesakų:

1. Vienu metu dirbk prie vieno dalyko, kol pabaigsi.
2. Daugiau nepradėk naujų knygų, nebepildyk „Juodojo pavasario“.
3. Nesinervink. Kad ir ką rašytum, dirbk ramiai, džiugiai, nerūpestingai.
4. Dirbk laikydamasis plano, o ne pagal nuotaiką. Baik nusistatytu laiku!
5. Kai nepajėgi kurti, gali dirbti.
6. Kiekvieną dieną geriau truputį pacementuok [tekstą], o ne vėl patręšk.
7. Nepaliauk būti žmogum! Žmonėms, išgerk, jeigu norisi.
8. Nebūk darbinis kuinas! Dirbk tik su malonumu.
9. Jei knieti, atsisakyk Plano, bet kitą dieną vėl jo laikykis. Kondensuok. Retink. Nurėžk.
10. Pamišk knygas, kurias nori parašyti. Galvok tik apie tą, kurią rašai.
11. Pirmiausia ir visada rašyk. Dailė, muzika, draugai, kinas – visa tai paskui.

Skaitant vieno iš įtakingiausių, įžvalgiausių ir produktyviausių praėjusio amžiaus britų rašytojų **George'o Orwello** (1903–1950) esė „Politika ir anglų kalba“ (*Politics and the English Language*, 1946) galima suprasti, kodėl šio griežto, bet teisingo visuomenės kritiko kūryba laikoma skaidraus ir glausto stiliaus etalonu. Minėtame tekste jis ne tik demaskuoja tikrovę iškreipiančią ir užgožiančią ideologizuotą klišių užgriozdintą viešąją anglų naujakalbę, bet ir pateikia racionalių rašytojo savidisciplinos orientyrų. Pavyzdžiui:

Sąžiningas rašytojas prieš kiekvieną užrašomą sakinį sau užduos bent keturis klausimus, taigi:
Ką aš bandau pasakyti?
Kokiais žodžiais tai galiu išreikšti?
Koks įvaizdis ar idiomai mintį padarytų aiškesnę?
Ar šis įvaizdis ganėtinai naujas, kad būtų veiksmingas?

Ir tada, ko gero, paklaus savęs dar dviejų dalykų:
Ar galėčiau tai pasakyti trumpiau?
Ar nepasakiau kokios išvengiamos bjaurasties?
[...]

1. Niekada nevertok metaforos, palyginimo ar kitos kalbos figūros, kurią jau ne kartą esi aptikęs spaudoje.
2. Niekada nevertok ilgo žodžio, jei tinka trumpas.
3. Jei gali žodį išbraukti, visada išbrauk.
4. Niekada nevertok neveikiamosios rūšies veiksmožo džio, kur gali vartoti veikiamosios.
5. Niekada nevertok kitakalbės frazės, mokslinio žodžio ar žargonu, kur gali išsiversti su kasdienės anglų kalbos atitikmeniu.
6. Sulaužyk bet kurią iš šių taisyklių, nei pasakyk kokią akivaizdžią barbarybę.

Bytnikų lyderis **Jackas Kerouacas** (1922–1969) savo spontaniškosios prozos – nekonvencionalios gramatinės raiškos, kuo labiau individualizuotos kalbos, prozodijos, nevaržomai išlietos ir neredaguotos minties – metodą, lygin-

tiną su džiazuojamu rago pūtimu, paakintas bendraminčių, glausčiausiai papunkčiui išdėstė 1958 m. laiške redaktoriui ir leidėjui Donaldui Allenui. Esminių Kerouaco priesakų sąrašas pavadinimu „Šiuolaikinės prozos nuostatos ir technika“ (*Belief & Technique for Modern Prose*) taip pat išbelstas spontaniškojo rašymo principu:

1. Prikeverzotos slaptos užrašų knygelės ir bet kaip mašinėle išbelsti puslapiai, savo malonumui
2. Nuolankumas viskam, atviras, klausantis
3. Stenkis niekad neprisiliuobti ne savo namuos
4. Būk įsimylėjęs savo gyvenimą
5. Tai, ką jauti, suras savo formą
6. Būk nučiuožęs sąmonės šventurnis
7. Pūsk stipriai, kiek nori pūsti
8. Rašyk be dugno ką nori iš pat sąmonės gelmių
9. Žodžiais neišsakomi asmeniniai regėjimai
10. Poezijai nėr laiko, tik tam, kas yra
11. Vaizduotės tikai, krūpčiojantys krūtinėje
12. Transo sąstingyje sapnai apie tai, kas buvo prieš tave
13. Pašalink literatūrinius, gramatinius, sintaksinius trukdžius
14. Kaip Proustas būk laiko žolinčius
15. Tikrosios pasaulio istorijos pasakojimas vidiniu monologu
16. Brangakmeninis domesio centras yra akis akyje
17. Rašyk iš atsiminimų ir nuostabos sau
18. Pasikliauk turininga viduriniąja akim, plaukdamas kalbos jūroje
19. Amžiams susitaisyk su netektim
20. Tikėk šventąja gyvenimo linija
21. Iš paskutiniųjų škieuok tėkmę, kuri nepaliesta tavo sąmonė
22. Sustojus negalvot apie žodžius, bet geriau regėti vaizdą
23. Fiksuok kiekvieną dieną, ji išgraviruota tavo ryte
24. Kojos baimės ar gėdos dėl tavo patirčių, kalbos ir žinių kilnumo
25. Rašyk pasauliui, kad skaitytų ir matytų tikslų savo paveikslą
26. Knyga-filmas – tai žodžių filmas, vaizdinė amerikietiška forma
27. Veikėjo Niūrijo nežmonišką Vienatvę garbei
28. Kūrimas pašėliškas, betvarkis, grynas, kylantis iš apachios, kuo nuraučiau, tuo geriau
29. Visąlaik esi Genijus
30. Rašytojas-Režisierius Žemiškų filmų, Paremtų ir Apangeluotų Danguj

1962 m. (tais pačiais, kai gavo Nobelio literatūros premiją) amerikiečių prozininkas, kanoninių „Rūstybės kekių“ autorius **Johnas Steinbeckas** (1902–1968) laiške bičiuliui davė šešis patarimus, kuriais pats vadovaujasi, idant rašydamas „neišprotėtų“:

1. Atsisakyk minties, kad kada nors pabaigsi. Pamišk tuos 400 puslapių ir kasdien parašyk tik po vieną puslapį, tai padeda. Kai viskas bus baigta, tave ištiks nuostaba.
2. Rašyk laisvai ir kuo sparčiau, viską išliek popieriuje. Niekada netaisyk ir neperrašinėk, kol viskas neišdėstyta. Perrašinėjimas tampa pasiteisinimu, dėl ko nejudi į priekį. Be to, tai kliudo kalbos tėkmei ir ritmui, kylantiems iš tam tikros sąsajos su medžiaga.
3. Pamišk neapibrėžtą auditoriją. Pirma, bevardė, beveidė auditorija tave mirtinai išgąsdins, o antra – kitaip nei teatre, jos nėra. Raštijoje tavo publika yra vienas vienintelis skaitytojas. Įsitikinau, jog kartais padeda, kai pasirenki vieną žmogų – realų pažįstamą ar įsivaizduojamą – ir rašai būtent jam.
4. Jei vargsti su kokia scena ar pastraipa, bet tau ji atrodo būtina, palik ją ir rašyk toliau. Prie jos galėsi grįžti viską pabaigęs, tada gali paaiškėti, kad ramybės ji tau nedavė dėl to, kad jai čia ne vieta.
5. Saugokis scenos, kuri tau pasidaro brangi, brangesnė už visa kita. Dažniausiai ji atrodys nederanti su bendru vaizdu.
6. Jei naudoji dialogą, užrašydamas ištark jį sau garsiai. Tik tada jis turės šnekos skambesį.

Be to, Steinbeckas pažymi: „Rašydamas pasitikėk pertrūkiais ir spragomis. Jei užrašai, ką prieš tai išvydo tavo akys, ir sustojai, pažvelk vėl. Išvysk ką nors kita. Peršok prie kito vaizdo. Nereikalauk iš savęs suvokti ryšį. Kai kurie patys įstabiausiai literatūrą ištikę dalykai atsiranda tada, kai rašytojas leidžia, atrodytų, niekaip nesusijusiam vaizdui nukreipti jį nuo prieš tai pasirinktos linijos.“

Šmaikštusis šiuolaikinės visuomenės satyrikas **Kurtas Vonnegutas** (1922–2007) ankstyvųjų savo apsakymų

rinktinės „Bagombo tabakinė“ (*Bagombo Snuff Box*, 1999) įžangoje dalijasi aštuoniomis grožinės literatūros kūrimo taisyklėmis, kurių mokęs kūrybinio rašymo kursų dalyvius universitete:

1. Išnaudok visiškai nepažįstamo žmogaus laiką taip, kad nesijaustų jo praleidęs veltui.
2. Parūpink skaitytojui bent vieną veikėją, kurį galėtų palaikyti.
3. Kiekvienas veikėjas turi ko nors norėti, net jei tai būtų tik stiklinė vandens.
4. Kiekvienu sakiniu turi atlikti vieną iš dviejų dalykų: atskleisti charakterį arba pastūmėti veiksmą.
5. Pradėk kuo arčiau pabaigos.
6. Būk sadistas. Kad ir kokie mieli ir nekalti būtų pagrindiniai veikėjai, jiems turi nutikti siaubingų dalykų – kad skaitytojai sužinotų, iš kokie molio jie drėbti.
7. Rašyk, norėdamas pamaloninti vos vieną žmogų. Jei atsidaręs langą norėsi, taip sakant, pamylėti visą pasaulį, tavo pasakojimas pasigaus plaučių uždegimą.
8. Kuo greičiau skaitytojams suteik kuo daugiau informacijos. Velniop netikrumą. Skaitytojai turi iki panagių suprasti, kas, kur ir kodėl vyksta, kad pajęgtų patys pabaigti istoriją, jei tarakonai sugrauztų kelis paskutinius knygos puslapius.

Tiesa, Vonnegutas tuoj pat atkreipia dėmesį, kad geriausia jo kartos novelistė Flannery O'Connor, kaip ir dera didiesiems autoriams, nesilaikiusi nė vienos iš išdėstytųjų taisyklių, nebent pirmosios...

Teisės ir teisėtvarkos pasaulio užkuliusius savo trileruose narpliojantis amerikiečių rašytojas, teisininkas **Johnas Grishamas** (g. 1955) paprašytas pernai vienam amerikiečių leidiniui taip pat pateikė milijoniniais tiražais visame pasaulyje leidžiamų ir parduodamų savo bestselerių sėkmės receptą. Aštuoni rašant populiariąją literatūrą darytini ir nedarytini (*do's and don'ts*) dalykai, pasak Grishamo, yra tokie:

1. **VISADA – kiekvieną dieną parašykite po puslapį.** Tai apie 200 žodžių, arba 1000 žodžių per savaitę. Darykit taip dvejus metus ir parašysit gana ilgą romaną. Niekas nebus, kol nepradėsit kurti po puslapį per dieną.
2. **NIEKADA nerašykite pirmos scenos, kol nesugalvojot paskutinės.** Ši nuostata verčia imtis bauginančios priemonės, paprastai vadinamos planu. Kone visi rašytojai nekenčia šio žodžio. Vis dėlto esu sutikęs vieną, kuris pripažino susidarant planą.

Siužetui reikia kruopštaus planavimo. Rašytojai iššvaisto ne vienus metus rutuliodami istorijas, kurios galiausiai nenusiseka.

3. **VISADA tą vieną kasdienį puslapį rašykite toj pačioj vietoj tuo pat laiku.**

Anksti ryte, per pietų pertraukėlę, traukinyje, panakčiais – nesvarbu. Ištaikykit laisvą valandėlę, eikit į tą pačią vietą, užtrenkit duris.

Jokių išimčių, jokių pasiteisinimų.

4. **NIEKADA nerašykite prologo.**

Prologas – tai skaitytojų užkabavimo triukas. Venkit jų. Susidarykit pasakojimo planą (Nr. 2) ir pradėkit nuo pirmo skyriaus.

5. **VISADA dialogus išskirkite atitinkamais grafiniais ženklais.**

Primygtinai prašau. Tai be galo svarbu.

6. **NIEKADA nelaikykit žodyno lengvai pasiekiamoj vietoj.**

Žinau, žinau, vieną jau turite po ranka.

Yra trys žodžių rūšys: (1) žinomi žodžiais, (2) žinotini žodžiais, (3) niekam nežinomi žodžiai. Pamiškite pastaruosius ir susilaikykit nuo antrųjų.

Geltonsnapiai autoriai daro įprastą klaidą – prikaišioja tekstą žodžių, laužančių liežuvį. Tokie dirbtiniai dalykai erzina.

7. **VISADA kiekvieną sakinį perskaitykit bent tris kartus dairydami, ką išbraukti.**

Dauguma rašytojų per daug žodingi. Ir kogi tokiems nebūti, kai raiškos erdvė neribojama ir nevaržoma?

8. **NIEKADA pirmame skyriuje nepristatykite 20 veikėjų.**

Dar viena pradedančiųjų klaida. Skaitytojai trokšta pradėti skaityti. Neužverskite jų keturių tos pačios giminės kartų asmenvardžiais. Pradžiai pakaks ir penkių vardų.

Bus daugiau

Parengė ir vertė Andrius Patiomkinas

Psichologiniai užrašai. Juozas Grušas

Po dviejų ryškių ir tam tikrais savo poelgiais pagarsėjusių asmenybių (Vincio Mykoliaičio-Putino ir Salomėjos Nėries) aptarsiu iš pažiūros mažiau ryškų, tačiau itin svarų indėlį lietuvių kultūroje palikusį rašytoją Juozą Grušą (1901–1986). Nors šis kūrėjas pirmąsias knygas išleido nepriklausomoje Lietuvoje, visuotinio pripažinimo sulaukė okupacijos laikotarpiu, jau pasiekęs brandų amžių. Ko gero, manajai (gimusiai nepriklausomybės atkūrimo išvakarėse) ir vėlesnėms kartoms mažesnį įspūdį daro sovietinėje Lietuvoje išgarsėję rašytojai, lengva pasiduoti pirminei atmetimo reakcijai ir pirmiau rinktis nepriklausomybės laikotarpiu iškilusių asmenybių kūrybą. Taip galiu paaiškinti tai, kad ir aš pats tik dabar, rašydamas šį straipsnių ciklą, susipažinau su J. Grušo asmenybe ir kūryba. Lyginant su pastraipos pradžioje minėtais rašytojais, J. Grušas gali pasirodyti mažiau gilus ir charizmatiškas, tačiau charizmos trūkumą atperka jo užtikrintumas, romumas. Nors, kaip paaiškėjo, ir dramatiškumo jam netrūko.

Šioje, jau trečioje, ciklo dalyje noriu pažymėti, kad šie tekstai nepretenduoja į išsamią rašytojų kūrybos ar asmenybės analizę, veikiausiai siekiu skatinti skaitytojus tęsti pažintį su rašytojais savarankiškai ir susidaryti savo nuomonę.

1 asmenybės bruožas nusako, kuriam pasauliui žmogus teikia pirmenybę – savo vidiniam idėjų, vaizdinių (introversija) ar išoriniam žmonių, daiktų ir pan. (ekstraversija).

Vienas pirmųjų bruožų, kurį pastebėjau tyrinėdamas J. Grušo gyvenimą, – tai, rodos, begalinis darbštumas, veiklumas: leidinių redaktoriaus, draugijų pirmininkas, dėstytojas tuo pačiu metu rašo pirmuosius savo prozos tekstus. Kaip įvardina Petras Palilionis – „kuklus, daugiau dirbantis negu žadantis“ (p. 119, čia ir toliau parinktos citatos iš knygos: Petras Palilionis, *Svajojęs gražų gyvenimą: apmatai Juozo Grušo portretui*, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2001), negaili savęs, galbūt iš dalies ir dėl to atsiranda sveikatos problemų. Skaitant apie jo gyvenimą susidaro įspūdis, kad daugumai žmonių bendrauti su J. Grušu buvo didelis malonumas: „Visi, pažinoję Juozą Grušą, gali šitą patvirtinti. Rašytojas mokėjo džiaugtis kitais, jų ieškojimais ir atradimais“ (p. 383).

Manau, kad tiek kūriniai, tiek gyvenimas rodo, jog pirmenybę J. Grušas teikė išoriniam pasauliui – jam rūpėjo žmonės, jų situacijos, išgyvenimai, jis nebuvo linkęs kūryboje perteikti savo vidinį pasaulį. Rašytojui rūpėjo paprastas, naivus žmogus, rūpėjo įvardinti tiesą, ne visada malonią, tą, kurią norime slėpti. Tai jis neretai darydavo ieškodamas personažų ar veikėjų, kurie pasižymi tyru žvilgsniu, naivumu, per juos kalbėdamas. Tai matome no-

vėlėse „Žuvėdrų kerštas“, „Už saulę gražesnis“, „Mergaitė su balandžiais“, „Nuogi atrodo negražiai“, pastarojoje netgi prabyla cirke išdresuotos kiaulės balsu.

2 bruožas nusako, kokiam supratimui žmogus teikia pirmenybę – praktiškam, orientuotam į tai, kas realu, ir parentam patirtimi ar intuityviam, parentam savarankišką mąstymu, įspūdiams ir įvairiomis galimybėmis.

Vien biografinės knygos pavadinimas „Svajojęs gražų gyvenimą“ nurodo, kad J. Grušas buvo linkęs į idealizmą. Nebuvo prisirišęs prie vienos profesijos, buvo atviras įvairioms galimybėms, realizavo save tiek žemdirbio, sąskaitininko, tiek redaktoriaus ir dramaturgo profesijose. Žinoma, savo pašaukimą matė labiausiai kūryboje, prie rašomojo stalo, teatre. Rašydamas tokias dramas kaip „Herkus Mantas“, „Barbora Radvilaitė“ vis dėlto parodė, kad jam rūpi ne tiek istoriniai ar politiniai įvykiai, kiek žmogaus išgyvenama drama, kaip rašo Aušra Martišiūtė, remdamasi literatūros mokslininku Jonu Lankučiu: „Grušui aukščiau už viską yra humanistinė žmogaus egzistencijos prasmė, jo vieta gėrio ir blogio kovoje“ (Aušra Martišiūtė, „Juozas Grušas“, *šaltiniai.info*). Taigi rašytojo žvilgsnis krypta giliau, pasak Vytauto Martinkaus, „kasdienės literatūros ir gyvenimo smulkmenas Grušas aptarinėdavo su jam būdingu įžvalgumu, suteikdamas joms „išsprūstančios“, filosofinės prasmės“ (p. 467). Rašytojui nebuvo svetimi įvairūs stiliai: tragiškumas, dramatismas, komiškas, ironija. Kūrėjas pasaulį suprasdavo ne tiek jį stebėdamas ir darydamas išvadas, kiek remdamasis asmeniškais įžvalgomis, idėjomis, intuityva.

3 bruožas nusako, kaip žmogus linkęs priimti sprendimus – dažniau atsižvelgia į savo įsitikinimus, principus ir logiką ar labiau remiasi santykiais su kitais žmonėmis, situacijos specifika.

J. Grušas, regis, buvo gerai perpratus sprendimų priėmimo problemškumą – rūpindamasis žmonėmis, santykių palaikymu, neretai išduodi idealus ir principus, o tvirtai šių laikydamasis įskaudini artimuosius. Tai ryškiai pavaizdavo tragedijoje „Herkus Mantas“. Gyvenime nepasižymėjo ryškiais, kraštutiniais sprendimais, atrodo, stengėsi protingai balansuoti tarp principų ir santykių palaikymo. Vis dėlto, kaip ir Salomėja Nėris, buvo jausmingos prigimties ir daugiau rėmėsi santykiais. Įkvėpimo ir pagrindo gyvenime ieškojo būtent romantiniuose santykiuose. Eugenijus Matuzevičius prisimena: „Jis nuolat turėjo kuo nors žavėtis. Šeiminingai pritariant, pas mus ėmė lankytis moterys – Bindokaitė, Lukauskaitė. Atsinešdavo samagono, išsivirdavom kavos“ (p. 213). Turėjo ryškų polinkį dramatuoti, laiške mylimajai rašė: „Staska,

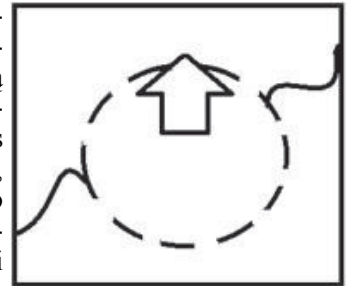
ar Tau vis tiek, kad aš pasirinksiu kitą mergele, pamilsiu ją ir būsiu laimingas... Užmiršiu ir Tave?... Aišku, kad atsakysi, kad vis tiek...“ (p. 57) Žinoma, sakė tai daugiau iš nuoskaudos, o ne iš tikrųjų planuodamas. Šiaip ar taip, vėliau įsimylėjo S. Nėrį ir netgi po karo, jau vedęs, galvojo apie poetę, kaip teigia P. Palilionis: „Vaizdžiai kalbant, dramaturgas savo gyvenimą baigė su Salomėjos Nėries dienoraščiais rankose. [...]“

– Jeigu būtume apsivedę, nebūtų jinau nuėjusi su jokiais bolševikais...“ (p. 64)

4 bruožas nusako, kuo žmogus labiau remiasi formuodamas savo gyvenimo būdą – planavimu, iš anksto priimtais sprendimais ir tvarka ar lankstumu ir spontaniškumu.

Planavimas nebūtinai yra sąmoningas rašymas papunkčiui, ką ruošiamasi daryti, tai gali būti ir nuojauta bei įžvalgumu parentas bruožas. Ko gero, šis rašytojo bruožas labiausiai išryškėjo prasidėjus sovietmečiui, kai J. Grušas elgėsi kaip geras strategas: atsargiai, apdairiai, lanksčiai vengė pagrindinių miestų, pasitraukė į Joniškį ir Šiaulius, vėliau grįžo į Kauną. „Joniškyje Juozas Grušas išbandė keletą profesijų – žemdirbio, mokytojo, literatūros vertėjo, teatro tarnautojo. Net įtariausioms pokario akims, šape įžvelginėjusioms rąstą, nei jis, nei jo nekalti darbai neturėjo užkliūti. Svarbiausia – per vokiečių okupaciją nesispausdino, neišsidavė kaip kiti su kuo, prieš ką jis“ (p. 198). Manau, daug ką apie J. Grušą pasako šie Elenos Petrikaitės-Jakševičienės, gyvenusios su Grušais, žodžiai: „Jis buvo labai gudrus žmogus... Balandis su žalčio galva. Atėjo savybę valdžia. Išsisuko. Buvo tikras lietuvis. Turėjo savo pažiūras. Neparsidavė. Užtat jo nekeitė“ (p. 242–243).

Apibendrinimas. Apibendrinasi pavaizduodamas asmenybės visumą tokia schema. Atviras vidinis ratas žymi iš intuityvios kylantį pasaulio suvokimą, neapsiribojantį patiriamu pasaulio pažinimu. Rodyklė, nukreipta į išorę, – tai orientavimasis į išorinį pasaulį (ekstraversija). Išorinis kvadratas – apgalvotu planavimu parentas gyvenimo būdas. Vingiuotos jungiančios linijos – sprendimai labiau lemiami aplinkybių, jausmų ir santykių.

– JUSTINAS DIŽAVIČIUS –

Jis?

► Atkelta iš p. 1

Ir aš uždegiau žvakę. Lenkdamasis prie ugnies sumojau, kad drebu, ir staiga atsitiesiau, lyg kas būtų kepstelėjęs mane iš užpakalio.

Deja, man anaipol nebuvo ramu.

Žengiau kelis žingsnius; garsiai kalbėjau. Pusbalsiu sudainavau keletą kupletų.

Paskui dusyk pasukau raktą miegamojo spygoje ir pasijutau kiek saugesnis. Bent jau niekas negalės įeiti.

Vėl atsisėdau ir ilgai mąščiau apie savo nuotyki; paskui atsiguliau ir užpūčiau žvakę.

Keletą minučių visas klostėsi visai gerai. Gulėjau aukštiekninkas, lyg ir nurimęs. Paskui, pajutęs poreikį apžvelgti kambarį, pasiverčiau ant šono.

Iš ugnies buvo likę tik keletas žioruojančių nuodėgulių, kurie ir apšvietė krėslą kojas, ir man pasirodė, kad vėl matau jame sėdint žmogų.

Skubriu judesiu įbrėžiau degtuką. Aš apsirikau; nieko nebemačiau.

Vis dėlto atsikėliau ir nustūmiau krėslą už lovos.

Paskui vėl užpūčiau žvakę ir stengiausi užmigti. Buvau nugrimzdes į miegą ne ilgiau kaip penkias minutes, bet sapne, aiškiai kaip tikrovėje, išvydau visą šio vakaro sceną. Pašokau iš miego ir, apšvietęs kambarį, likau sėdėti lovoje, nedrįsdamas nė mėginti vėl užmigti.

Bet dusyk mane nejučiom kelias akimirkas buvo pakirtęs miegas. Dusyk vėl visa tai pamačiau. Man rodė, kraustausi iš proto.

Kai ėmė švisti, pasijutau atsitokėjęs ir ramiai snūduriavau iki vidurdienio.

Viskas baigta, iš tikrųjų baigta. Aš karščiauju, regėjau košmarą – ką aš žinau? Taigi nesveikavau. Bet sau atrodžiau visiškai kvailys.

Tą dieną buvau labai linksmas. Pavakarieniauju kabarete; nuėjau į spektaklį, paskui patraukiau namo. Ir štai – artėjant prie namų mane vėl pagavo keistas nerimas. Bijojau jį vėl išvysti – jį. Nebijojau jo, nebijojau jo buvimo, kuriuo nėmaž netikėjau, – bijojau naujos akių paklaidos, haliucinacijos, bijojau mane pagausančio siaubo.

Daugiau kaip valandą slankiojau pirmyn atgal šaligatviu; galiausiai pasijutau tikras kvaiša ir įėjau vidun. Taip sunkiai kvėpavau, kad vos užkopiau laiptais. Dar daugiau kaip dešimt minučių stoviniavau prieš savo butą laiptų aikštelėje, paskui ūmai pajutau drąsos antplūdį, valios polėkį. Ikišau raktą į skylutę, su žvake rankoje puoliau į priekį, spyriu atlapojau pravertas miegamojo duris ir mėčiau baugštų žvilgsnį į židinį. Nieko ten nepamačiau. „Aha!“

Koks palengvėjimas! Koks džiaugsmas! Koks išsilaisvinimas! Žvaliai vaikštinėjau po kambarį. Deja, nesijaučiau nurimęs; krūpčiodamas gręžiojau atgal; mane gąsdino šešėliai kertėse.

Aš blogai miegojau, tolydžio pažadinamas įsivaizduojamų garsų. Bet jo nebemačiau. Ne! Viskas baigta!

Nuo tos dienos bijau likti vienas, bijau tamsos. Jaučiu ją, tą viziją, čia pat, greta, aplink mane. Ji man nebe pasirodė. O ne! Ir, beje, argi tai svarbu – juk aš vis tiek tuo netikiu, žinau, kad tenai nieko nėra.

Tačiau ji neduoda man ramybės, nes apie tai be paliovos galvoju. Ranka, nukarusi dešinėje, galva, nusvirusi kairėn kaip miegančio žmogaus... Na, po velnių, gana! Nebenoriu apie tai galvoti!

Bet kas tai per manija? Iš kur toks atkaklumas? Jo kojos buvo prie pat ugnies!

Jis man vaidenasi – beprotybė, bet taip yra. Kas – jis? Puičiai žinau, kad jo nėra, kad tai niekas! Tai tik mano nerimo, mano baimės, mano jaudulio padarinys! Na, gana!..

Taip, bet kad ir kiek save įtikinėju, įkalbinėju, nebegaliu būti vienas namuose, nes ten yra jis. Žinau, jo nebe pamatysiu, jis nebe pasirodys, baigta. Bet jis vis tiek tenai, mano mintyse. Nors ir nematomas, jis yra. Už durų, spintoje, palovėje, visose tamsiose kertėse, visuose šešėliuose. Jei stumteliu duris, jei praveriu spintą, jei nuleidžiu žvakę po lova, jei apšviečiu kertes, šešėlius, jo ten nebėra; bet tada jaučiu jį už savęs. Atsisuku, nors ir neabejoju, kad jo nepamatysiu, kad daugiau jo nepamatysiu. Tačiau jis vis dar už manęs.

Tai kvaila, bet siaubinga. Ko tu nori? Aš nieko negaliu padaryti.

Bet jei namuose būtume dviese, jaučiu, iš tiesų jaučiu, jo čia nebebūtų! Nes jis čia todėl, kad aš vienas, tik todėl, kad aš vienas!

Vertė Jonė Ramunytė

Nes taip jau buvo

Vandens stiklinėje ištrykšta sutrinta braškė, plonyte sulčių srovele vos vos nurausvindama skystį. Supykina tas kvapas – palatos, vaistų, jau beveik mirčiai pasidavusio kūno ir saldžiai prisirpusių uogų. Galbūt ir ligonė – sukepusios lūpos net ir priglaudus stiklinę neprasiveria.

Mama iš šeimos buvo pirmoji, kurią dorėjo vėžys. Ilgiausiai, daugiau nei aštuonerius metus. Kai jos liga pasiekė kulminaciją, buvau devyniolikos.

Į Onkologijos ligoninę įžengdavau kaip į tarpbūčio zoną. Koridoriuose ir palatose tvyrojo stingstantis, tarsi neįstengtas sukvėpuoti, iš užgriuvusių gyvybės tunelių atgal atstumtas oras. Atrodė, tiršta nuo nežinia ko. Lyg būtų patekęs į neapibūdinamą spūstį: medikai ir angelai, kūnus palikusios sielos, įbūgę, įsitempę lankytojai – viskas pramaišiu. Visko daug, viskas slogu ir nepaaiškinama. Vos prisipraudai pro matomus ir nematomus pavidalus, vos neuždūsti nuo aitraus, regis, iš pačios mirties plaučių srūvančio užnuodyto oro.

Buvo vasara, birželis, nepaprastai karšta.

Valandų valandas sėdint šalia mamos nepalikdavo pojūtis, kad esu prisirišęs prie ribos. Lyg stoviu ant dar šlapio kranto. Čia ką tik buvo mirtis. Stipresni ligoniai, personalas kasdien puse lūpų išvardydavo: nebėra to ir to. Netrukus vėl atsiris banga ir ką nors nusineš. Tarytum realybė būtų ne baltos palatos sienos, lašelinė prie lovos, nuo tvankumos nukeipusi rožė ant spintelės ar salsvas braškių ir vaistų kokteilis ore, o šlapias krantas ir priešais plytinti biblinė Raudonoji jūra, ritmingai alsuojanti savo potvyniais ir atoslūgiais. Cikliška nardinanti į mirtį. Nežinia, kam stebuklingai prasiskirs, o ką paskandins.

Numaniau, kad tuoj banga nusineš ir mamą.

Po dvidešimt dvejų metų nuo šito paties kranto ji nusinešė brolių.

Tomis tvankiomis birželio dienomis kartais atrodydavo, jog Raudonoji jūra pamažu semia ir mane. Grimzčiau it faraonas, sukaustyta nepakeliamais baimių šarvais, su savo pakrikusia neviltes, pykčio, bejėgiškumo, savigailos kariauna. Neįsivaizdavau, kaip gyvensiu po artėjančio perversmo, po apiplėšimo. Nemokėsiu. Prapulsiu. Neįsivaizdavau, o gyvenimas gyvenosi pats.

Raudonoji jūra prieš akis tyvuliuoja nepaprasto vaikuomo mėlynais, žydrais ir žaliais atspalviais. Skaidri kaip Krikšto vanduo, kupina gyvybės – fantastiškų koralinių sodų, ryškiaspalvių žuvų ir kitokių gelmėse šmėžuojančių neregėtų būtybių. Drungnos šilko švelnumo bangelės, besiplakančios į kojas, ir vėjas. Gausybė laisvo dykumų vėjo.

Kelionėse visuomet prisimenu save paaugliukę, tupinčią sovietiniame narvelyje. Per geografijos pamokas akimis klaidžiodavau po nepasiekiamus žemėlapiu taškelius: Kairas, Suecas, Sinajaus pusiasalis skambėjo it burtažodžiai. Nė mintis neatėjo, kad kada nors jie gali suveikti ir kad braidžiosiu po Raudonąją jūrą.

Arba, būdavo, keliaudavau naktimis iš lėto sukinedama radijo ratuką ir gaudydama pro traškesius nežinomas užsienio šalių stotis. Pasaulis lyg nesibaigianti pavasario drėgmė smelkėsi į patalus, kilo balzguna migla ir plūduriavo kambary, vis suverpetuodama neatpažįtamų kalbų, muzikos nuotrupų, šaukinių gūšiais. Dabar atrodo, kad jau tada tame rūke mačiau naktinio Stambulo girliandas, neaprepiamai išdrikiusias žvelgiant pro lėktuvo langą.

Nežinau, ar laikas yra linijinis. Man jis labiau primena gilų tirštą telkinį, kuriame, sakytum, nuosekliai iškulkuliuoja tam tikri įvykiai. Retsykiais to proceso energija plūsteli tarsi garo kamuoliai, tuomet ypač intensyviai patiri dabartį, pagauni buvusių ar būsimų įvykių aromata. Gal kokiam paralelaus pavasario lauke palengva ima garuoti visi laiko klodai, o su pasklidusia drėgme atgyja ir neregimomis šaknimis sukimba, atrodytų, nieko bendra neturintys dalykai. Kai jie suauga į visumą – tokią perteklinę, tokią sodrią, kad netikėtai atsiduri visai kitoje perspektyvoje, – užtvindo begalinę nuostaba ir palengvėjimas, lyg staiga vienu trūktelejimu nuo sielos būtų nuplėštas priekšas, visų gyvenimo košmarų ir mirazų pūliais permirkęs tvarstis. Nebereikalingas, nes laike, kuriame *dabar* esi, žaizda jau užgydyta.

Tokiomis valandėlėmis svaigia gryna gyvybe į tave gali spinduliuoti dešimčių metų, šimtų ir tūkstančių kilometrų atstumais nutolę įvykiai, verpetuojančiose miglose galbūt susiliečiantys su kažin kuo dar tolimesniu, dar intensy-

vesniu. Nebūtinai rinkiniai momentai. Ir paprasta kasdienybė, nereikšmingos detalės. Net slogučiai.

Tą karštąjį birželį buvo ekonominė blokada. Dažnai, nesulaukusi jokio autobuso, supama ir persekiojama savo šešėlinės kariaunos, toli toli žingsniuodavau per Panemunę pėsčiomis. Iš tikrųjų ilgą laiką šie vaizdiniai vienareikšmiškai ženklino tik globalų mano pasaulio sukrėtimą.

Tačiau ta kvapni, įsivešėjusi gamta, pušynai, jonažolės ir samanos. Šilta, meilingai palanki, neaprepiama pavakare, nudažyta lyg švelniu braškių sulčių atspalviu, lyg pieno ir medaus perlamutru. Kažkas visame tame ėmė viršų prieš kančią, prieš netekties pragarmę.

Tik po kelių dešimtmečių, jau iš tolo, pamačiau, kad net ir tuo metu gyvenimas plūdo. Jo buvo daug daugiau nei mirties. Ir jo pažadų, kurie išsipildė. Apkabinimų daugiau nei vienvėsių.

Raudonoji jūra lemiamą akimirką prasiskyrė.

Ir laukė ateitis.

O kas pačiame galutiniame taške? Prie dar ūkuose punktyru tvinksinčios demarkacijos linijos?

Galbūt vėl vandens stiklinėje ištrykš braškės sultys ir vėl pykins tas kvapas, sumišęs su palatos tvankuma, kovojantis gyvenimo ir mirties kovą. Labiausiai šiandien trokštu vieno: kad tada neužmirščiau, kad būtinai prisiminčiau *Tai*, ką aną birželio pavakarę probėgšmais patyriau tik iš tolo, nors *Tai* niekada nebūna toli.

Tą akimirką įžvalgioji mano esybės dalis išvydo tuščią kapą. Įtikėjo ir iki šiol liudija lyg Marija Magdaliėtė.

Atkakliai, nenumaldomai, tarsi vėl regėtų: mirtis nušėks, Raudonoji jūra prasiskirs, bangos praris tik krauju ir pūliu permerktą tvarstį, o tu saugiai keliasi Horizonto link. Horizonto, kuris kaskart prieš tekant saulei pasrūva braškių sulčių raudoni, ima švytėti pieno ir medaus perlamutru.

Iš tiesų, – tvirtina ji, gal Viltis, o gal Magdaliėtė.

Iš tiesų.

Nes taip jau buvo.

– LINA NAVICKAITĖ –

Penki balkonai viename bute

Tai turėjo kada nors įvykti. Ypač tada, kai periodiškai kas du mėnesius gražinu į biblioteką net neatverstas tris knygas, rūkau persėsdamas tarp autobusų ir žiūriu „Instagram stories“. Dažniausiai stebiu tuos žmones, prieš kuriuos labiausiai gėdijuosi, kad jie tai mato. Bet manęs čia nėra. Nors tuščią erdvę visada kažkas užpildo. Aš turėjau kada nors pabūti su savimi. Užsitrenkiau balkone.

Pirmoji valanda. Netyčia. Susitariau dėl darbo pokalbio kitą dieną ir ėjau parūkyti. Balkono durys užsirakina iš abiejų pusių. Užkrito išorinės, t. y. vidinės, pusės rankenėlė. Nors ne. Iš mano pusės žiūrint – išorinės, gerai? Nesvarbu. Pečiu ir šlaunimi daužau duris, susiimu rankomis už galvos, vos neapsiverkiu. Bandau prastumti langą į kambarį, išimti orlaidės tinklėlį. Niekas negrįš dar geras penkias valandas. Vėl rūkau. Ant cigarečių pakelio parašyta: „Mesk rūkyti dabar – lik gyvas dėl artimųjų.“ Žiūrėdamas į žemę iš penkto aukšto, noriu mesti save. Nežinau, ar čia veikia balkoninė klausrofobija, bet šokti per balkono kraštą atrodo patraukliau nei daužti stiklą į kambarį. Randu drebučiais pavirtusios moliūgų sriubos puodą. Geriu šaltą sukibusią masę iš viso puodo, pirštais išsirenku morkų griežinėlius. Jeigu dabar mano veidas atsidurtų ant cigarečių pakelio, būčiau veiksmingesnis už išbalusį pliką vaiką su žarnelėmis nosyje.

Antroji valanda. Šiek tiek padaužau balkono duris. Parūkau. Atsigeriu sriubos. Parūkau. Pavalgau morkų griežinėlių. Daug galvoju apie galimybę nusižudyti. Dėl visa ko rūkydamas sėdžiu taip, kad per balkono kraštą išsikištų tik galva, arba viena ranka ir krūtine stoviu prispaudęs prie lango rėmo. Būti su savimi tokioje minimalistinėje ankštoje erdvėje visai neįjauku. Ypač kai nepasitikiu kitais „aš“. Ypač kai dar, atrodo, neseniai gulėdamas lovoje užsiimdavau žaidimais, maždaug: „Per penkias sekundes pasiek su pėda kojūgalį ir pabaksnok tris kartus – kitaip susirgsi vėžiu.“

Tiesiai po balkonu – šulinio dangtis, tarsi sraigės kiautas minkštoje žolėje. Nekenčiu sraigių. Nemaža tikimybė, kad leisdamasis žemyn pataikysčiau tiesiai ant šulinio. Niekada nemokėjau, o ir bijojau šokti į tamsų vandenį žemyn galva. Šoku ant užpakalio. Galbūt reiktų šaukti žmones ir nurodyti

giminaičių duomenis? Atmintinai nemoku niekieno numerio. Be to, iš balkono kažką rėkaujantys žmonės man visada atrodė bepročiai. Pasidaro šalta. Balkone džiūsta darbinė tėvo striukė. Apsivelku ją. Galvoju, ką darytų tėvas. Moku imituoti susikaupusio jo veido išraišką. Daugiausia dirbti reikia su raumenimis po lūpų kamučiais ir antakiais. Tėvas montuoja lubas. Su rusva uniforma šiame balkono narvelyje pasijuntu kaip Garšva lifte. Esu viršutiniame namo aukšte, todėl galiu sakyti tik „žemyn“. Palubėse kaip tėvas. Abu susikaupę, kaip ir pridera atsidūrus arčiau dangaus.

Trečioji valanda. Jau beveik nebelaužiu balkono durų. Pavalgau sriubos ir delnais į save padarau keletą prisitraukimų ant metalinio strypo, kurį prieš kelerius metus įmontavo tėvas. Atsitūpęs šlapinuosi į tuščią alaus butelį, laikomą depozitui. Jaučiuosi tarsi kalinys. Stumti laiką masturbuojantis visai nesinori. Kažkada paauglystėje masturbavau si ir nuleidau per balkono kraštą. Po to savaitę bijojau ir tikrinu „YouTube“, ar niekas nenufilmavo. Juk Šilainių reperis Alekna išgarsėjo tame pačiame „YouTube“ įkėlęs repą su šampano buteliu iš savo balkono. Įdomu, kur jis dabar? Mintyse pats parašau žodžių dainai:

*Tavo kvapo tiek nedaug
Liko, bet tu greit negrįši
Aš jau taip seniai bandau
Kurti ryšį apie ryšį
Knygos, filmai per ilgį
O gyvenimas ir vėl per trumpas*

Ne repas, bet sueis. Mieste pasigirsta sirenos, nors aš jau evakavausi. Galiu tik siųsti signalus dūmais. Atsidarau spintą, tarp daugybės batų randu senus užmirštus mokasinas. Šalia tokios krūvos avalynės jaučiuosi tarsi Aušvice. Didžioji dalis – mamos. Ji vis kartoja, kaip jaučia žydus ir gaili jų. Galbūt tam ir reikėjo pastatyti batų instaliaciją-paminklą balkone.

Ketvirtoji valanda. Prišlapinu antrą alaus butelį. Lieka trečias – paskutinis tuščias. Nuo moliūgų drebučių jau darosi bloga. Išlenda saulė, iškišu kojas prieš ją, bandau snausti.

Sunku užmigti be muzikos ausinėse – sunku būti su savimi. Prirūkiu tiek, kad kas antrą nuorūką jau tenka mesti per balkono kraštą – peleninėje toks skaičius tėvams gali atrodyti kraupiai. Skauda galvą. Žaidžiu su bambukine lazdele. Stebėdamas ančių statulėles ant palangės prisimenu Tonį Soprana. Bent jau turėčiau psichoterapeutę... Bandau spėlioti valandas. Transportas padažnėjo. Iš mokyklų jau nebegrįžta vaikai. Saulė ten, kur anksčiau jos niekada nepastebėdavau.

Penktoji valanda. Apsipyliu sriuba. Jeigu aš dar neišprotėjau, už kokio pusvalandžio turėtų grįžti mama. Pamenau, kaip darželyje likdavau paskutinis ir laukdavau mamos, kol smėlis dėžėje atšaldavo ir tapdavo drėgnas. Likdavau su pikta šeimininke, jos vyru ir dukra, vėliau ši tapo mano klasioke ir trečioje klasėje ryte apsiverkusi prisipažino, kad jos tėvai išsiskyrė. Atrodo, kad man niekas neleidavo pasilikti su savimi. Prie kitoje gatvės pusėje esančio darželio sustoja automobiliai – atvažiuo pasiimti vaikų. Rūkydamas pamatau ją iš tolo – trumparegystės tarsi nebūta. Matyt, padeda susikaupusio tėvo veido išraiška.

Iš viso:

38 gurkšniai sustingusios moliūgų sriubos
15 cigarečių
12 „mergaitiškų“ prisitraukimų
2 strofos žodžių dainoms
2 alaus buteliai šlapimo
1 mamos apkabinimas
0 savižudybių

Po savaitės pirmąkart rūkau balkone su mama ir tėvu. Saugodamiesi susinešėme raktus ir telefonus. Močiutė mano, kad tėvas metė, o apie mudviejų su mama žalingus įpročius, atrodo, nieko nežino. Galvojame istoriją, kaip reiktų duris atrakinusiai senolei pateisinti visų trijų buvimą balkone vienu metu.

Reikėjo pabūti su savimi?

– ROKAS POVILIUS –

VAINIUS BAKAS

Juodoji keramika

Tie nagai ir tie pirštai
nuo tavo kūno gremžiantys
purvo ir dulkių gurvolius

tie pirštai ir tos rankos
žiedžiančios puodynę
tavo kobra kerėjimui

tos rankos ir tie delnai
iš molio lipdantys
paklusnius golemus

tie delnai ir tie skruostai
degantys iš gėdos
ir nekantrumo

tie skruostai ir tos akys
besimainančio vario spalvom
rūdijimas – lėtas degimas

tos akys ir tie naktinėjimai
tai juodoji magija iš klampių
kavos tirščių sulipdanti vokus

tie naktinėjimai ir tas juodas mano darbas
žiesti urną pelenams
iš kurių niekada nepakils.

•

Kalbėjau prie ugnies
tokios kaitrios lyg pačiam vidury
liepsnotų
Džordanas Brunas

gražiau rankas prie inkvizicijos laužų
degančių knygų
padegėlių trobų

guliau ir kėliausi
iš pelenų guolio
pustomo vėjo

rijau ugnį buvau besileidžiančios
saulės fakyras

kosėjau smalkēm ir nuodėguliais

šičia būta namų
šičia – dūmų

klausiausi liepsnojančio
krūmo traškėjimo

delnus panardinęs į ugnį

dievaži kaip vis
dėlto šalta.

•

Tavo prasidėjimas
purvas panagėse

saulėje džiūvantis molis
ant Viešpaties
pirštų.

•

Mano ausys sienų plyšeliuose
klausosi tavo
lygaus kvėpavimo miegant

mano burna užsiūta
kartu su riksmu
tavo palto vidinėj kišenėj

mano širdis pneumatinis kūjis
trupinantis senų
barikadų griuvėsius

mano liežuvis
žaltys vinguriuojantis
prie verdenės

Ramunės Pigagaitės nuotrauka

mano plaukai
slenkančios vasaros
naktys

mano
akys ant pirštų galiukų
apdrėbtos moliu

gal todėl ir tavęs niekada
dar neteko regėti.

•

Tas nevalingas kosėjimas
dūmais

kada tai baigsis

nepadeda aviečių arbatos
nei užkalbėjimai

tas šiurkštus
kvėpavimas
šlifuojantis svetimą karstą

ta ugnis
visą nemigos naktį
bėgiojanti kojom kaip skruzdės

tos dieviškos keramikos šukės
dūžtančių formų pasauly

tas molis į panages
tas paukštis iš molio

ta švilpynė
iš tolo girdžiu

iš vaikystės
iš jos

ta juodoji.

De profundis

*Krūme lazdyno
Vis skambėjo angelai kristoliniai*

Georg Trakl

Ėjau per kapines braukdamas šaltus lašus
nuo dygios savo skruosto ražienos

tarp antkapių moteris rinko susilydžiusias
žvakeles išspindėjusias savo
šviesą ir šilumą

ištrūkęs polietileninis maišelis blaškėsi
šiurpiai šiugždėdamas kapų tyloje

užkliūdamas už senovinių paminklų
nutrupėjusios angelo rankos

kapinių sargas žvangino raktais
lyg mažytis sidabro varpelis
kviestų iškilios vakarienės

pilnatis baltas vyzdys šiaušėsi vėjui papūtus
ant neuždegto šulinio iš kurio visi
semia vandenį laistyt dirbtinėm lelijom
Dievo tylą ak taip
Dievo tylą

toj tyloj tik vaitojimas angelų
suluošintų ir ketvirčiuotų
dalimis sumestų už kapinių tvoros
išvartų iš mirusiųjų miesto

vienas toks blyškus sparnais nuleistais
velkas per žemę ir veria vagas
į paviršių versdamas kaulus ir akmenis
ietigalius ir žvakigalių vašką

ark angele arkangele ark arkangele ark
nesustodamas.

Liežuvio galandimas

Pagaląsto liežuvio briauna
perskelia vėją
pilnatis šičia skyla į delčią
o veido tik pusė
apšviesta gėstančios žvakės
įstatytos į mėnulio išnarą

kaip į seną žibintą
kad šičia gyvenama ir
kalbama puse lūpų

į akmenį šitaip į tylą liežuvį galandau
nelyg aštriabriaunį kirvį
kertantį langą užšalusioj jūroj

tarp jūržolių miegančios kuršių moterys
pasileidusios
plaukus

čia per šalta sapnuoti risnojančius
jūrų arkliukus

švokštesys po ledu
lyg širšė dūzgentų po apversta taure
su užkrešėjusiais
vyno likučiais

toks ošimas lyg kažkas
nuolat šnabždėtų ar klaustų
ar įmanoma verkti po vandeniu

nes jeigu ne

sakai žodžiai virsta sakais
o sakai gintarėja
delčia grįžta į jaunatį
aštrų pjautuvą

į tavo tylėjimą galandu liežuvį
galandu liežuvį į akmenį Saulės
į poledinę ramybę

kad galėčiau kirviu nukapati
ledu apsitraukusius prieširdžius

į voratinklių virpesį
kūną vis
krečiamą drugio
vandenį verdantį plaučiuose

ištežusius juodus nakties ikrus
kuriuos turėjai saugot
kaip savo akių lėliukes

klausyt kaip dainuoja laimingos
išneršusios žuvys

kapojant įšalusią jūrą
purslai tykšta
už šiaurės pašvaistės

ant kvatojančių taip tarsi
verktų
veidų

ant mirusiųjų taip tarsi gyventų
ir gyvenančių taip
tarsi būtų seniausiai
užmigę

ir sapnuos švelniai kedentų
jūržolēm pasileidusius
kuršių moterų
plaukus.

HERA LINDSAY BIRD

Hera Lindsay Bird (g. 1987) – poetė iš Velingtono, Naujosios Zelandijos menų fondo Naujosios kartos menininko premijos laureatė (2017). Debiutavo eilėraščių rinkiniu „Hera Lindsay Bird“ (Victoria University Press, 2016; 2017 m. perleista „Penguin UK“), šiemet išleido poezijos knygą „Išlepink mane į pragarą ir atgal“ (*Pamper Me to Hell & Back*, The Poetry Business). Išpažintinei poezijai artimi eilėraščiai prisodrinti šnekamosios kalbos intonacijų, ironijos, hiperbolizuoto sentimentalumo ir žaismingai interpretuojamos gotiškos vaizdinijos.

Hera Lindsay Bird netrukus atvyks į Lietuvą, susitikimai su ja ir skaitymai vyks liepos 1 d. ŠMC skaitykloje, Vilniuje, ir liepos 2 d. Kauno menininkų namuose.

Supratau, kad myliu tave, kai parodei savąjį „Minecraft“ pasaulį

Ne kryžiai, apversti tavo pily
ir net ne milžiniška cigaretė, vieniša rusenanti danguj.
Kai vaikštinėjome, stebėdama pakaušį tavo
suvokiau staiga –
manęs negalima atkurt
iš miško pikselių tamsių ir virpančių virtualiam vėjely
tyliosios pano fleitos muzikos, garsiakalbių tavųjų išpūstos.
Ne tai, kad nemylėjau aš tavęs anksčiau
bet kad – yra dalykų neišsakomų
jausmų, kurie apanka per anksti išreikšti
ir išstumti
nes suturėti juos geriau arba iškęst
nes vardo jų geriau netart, kol įtampa ši
išsilaisvina
ir pradeda judėti kūne
lyg pelė, be proto skuodžianti liepsnojančios žolės lauku.
Pranyksta tunelyje traukinys ir pasirodo vėl
Nuo cigaretės blyškūs vėžio dūmai dangun smilksta
O jis šešėliais atsišaudo tamsiai mėlynais
Ir pavasario vėjas stiprus lyg wif
Kai man nesisekė, kortų triukus parodei
Kai švietė pilnatis, į krūmus myžome lyg gyvuliai
Lyg sargas, su prožektoriumi tyrinėjantis dailės šedevrą,
miegantį tave stebiu
į kapines veskis mane ties žemėlapiu savo riba
niekas tavęs nesužeis, netgi aš

Tuoj kažkas blogo atsitiks

žinau, jaučiu tai
vėjyje, o ypač kraujyje
šimtai signalinių arkliaučių venomis šuoliuoja
su velniškais rausvais brangakmeniais vietoj akių
tuoj bus tamsu ir supista labai
tarsi M. Hanekės dieniniame reklaminiame seriale
tai jau įvyko, nežinau tik, kas
tad sėdžiu kambary ir laukiu
kokių nors žinių
gyvenimą sumausiančių –
vėžys, karas, sielvartas
mirtis ar venerinė liga
nenumanau, koks atpildas šis bus
tik kad lydės visur
mane iki mirties ir ženklins
nelaimė, ir visi pamirš, jog kažkada poeziją rašiau
nelaimėlė tikra, turėsiu pasiduoti, vardą pasikeist oficialiai į
4-a „Westpac“ šeimos dienos traktoriaus auka

kai tai nutiks, tikiuosi, viskas įvyks greit
geriau iškart suprast, kad baigta
tuomet galėsiu naktį savo daiktus kelkrašty palikt
ir bausmei atsiiduot
nes tai bausmė, jaučiu
tik nežinau už ką
spėliot bijau
matyt, tas poelgis siaubingas buvo
gal sapnuose supleškinau vaikų namus
aš nuolat laukiu
kad kažkas depresyvaus, visai beprasmiško įvyktų
ir įsitikinčiau, jog dievo nēr
ir gėris neišliks
galbūt sraigtasparnis nukirs rankas, nuskries per veidą
mamai pliaukštelti jos... dukart
gal nukeliausiu praeitin, bet užuot vedus pergalėn prancūzus,
laukuos kapstysiuosi, kol mirsiu nuo laikams tiems įprastos
ligos
galbūt nuo vėžio merdės mylimasis
galbūt paliks mane nuo vėžio merdėdamas mylimasis dėl
gražuolės onkologės prancūzaitės –
plaukai jos už manuosius šimtą kartų geresni
sakysite, melodramatiška esu
tačiau kasdien dalykai baisūs iš tiesų kažkam nutinka

jaučiu, mano lemtis artėja, vis artėja
jaučiu, genda krūminiai dantys

apsidairau – pasaulyje tiek bloga lemiančių ženklų
75 % peilių specializuotoj parduotuvėj
rausva seilėta pirštinė kažkokio pudelio nasruos
jaučiu, kaip mano antkapį nukloja lapai
jaučiu kiekvieną dunkstelėjimą, lyg į mėnulį plaktuku
tikiuos, kai tai nutiks – nebesvarbu net kas –
nepasimokysiu
tikiuos, per mano laidotuves jie kalbės
kad požiūris jos buvo niekam tikęs
todėl pasidavė iš karto, be kovos
visus mylėjusius atstūmė
pikta tyla ir priekaištais nepagrįstais
tikiuos, į mano laidotuves niekas neateis
išskyrus duobkasį ir mamą
ir sumuštinį su kumpiu, patiektų pagrabų pietums
tikiuos, nevalgys nieks, jie iškeliaus
į duobę atliekų, ir karštyje išbals
tikiuos, kai mirsiu, Dievas
pikta lemiančiu paklaikysiu žvilgsniu
nuo savojo beveik visureigio kapoto nusiplovęs mano
kraują, plaukus
saulėlydžio link nuriedės
dainelę švilpaudamas iš „Vidurnakčio kaubojaus“

Pavydas

kai mano antra pusė moterį anksčiau mylėtą mini
šiek tiek nostalgikiškai ir be cinizmo
noriu panirt su mašina į pelkę, sklidiną akumulatoriaus rūgšties
ir sugadint visiems Kalėdas!!!
kaip kvaila
šitų moterų – liūdnų ir tolimų – bijot
jos ateitin ištrūko
pro blakstienas tankias žvilgteli atgal retai
tuomet, kai pradėdau galvot
jog mano dabartinė meilė kažkada kažką šiek tiek mylėjo
didžiulį pasipriešinimą viduje juntu
jog aš – tai moteris, kurią po to sutiko
tarsi pigus ir prastas filmo tęsinys
Ak, gailla man žmonių, kuriuos myliu, ir to, ką jiems darau
nesu verta jų
normalu manyt, kad mylimieji už tave daug geresni
su blogesniais tikrai neprasidėčiau
įsivaizduok, jog sąmoningai sau pasirenki prastesnį
taip idiotiškai galėtų pasielgt tik tie, kuriuos mylėjau

Monika

Monika
Monika
Monika
Monika
Monika Geler iš populiaraus seriale „Draugai“ –
Viena bjauriausių televizijos veikėjų
Pamačius ją užsimanau akis dezinfekuoti antiseptiniu geliu
Pamačius ją užsimanau parkavimo aikštelėj Ukrainoj
Pulkeliui varnų negyvų jos vardą rėkt
Nemėgo niekas Monikos, išskyrus Čandlerį –
Susituokė jie, taigi, nutylėti negaliu:
„Draugai“ – keistokas pavadinimas
Kai du – kraujo ryšiais susieti
O likusieji dulkinasi išstisus dešimt sezonų?
Galbūt už dulkinimąsi svarbesnė buvo jiems draugystė
Arba turėjo tiek emocinio lankstumo
Kad pagarbą abipusę išsaugotų
Nepaisant dulkinimosi
Arba šiek tiek retesnio
Susilaikymo, kad dėmesį atkreiptų
Bet aš manau –
Emociškai nėra tai realu
Visų pirma dėl to
Jog trūko jiems brandos vidinės
O likt draugais
Nuolatinėse heteroseksualios monogamijos komplikacijose
Sunku beprotiškai
Ir ypač dar todėl
Kad buvo jie tikrų tikriausios pyzdos

Įsimylėjau kartą vieną iš draugų
Didžiavomės, kokia stipri draugystė mūsų
Ir kaip šaunu, kad galime draugaut ir dulkintis
Bet kai nustojom dulkintis
Draugystė tapo nebe tokia

Praeitą naktį sapnavau
Tą vieną iš draugų, saulės šviesos užlietos
Ėjome, seniai seniai

Iškeltos iš rūsijų skliautuotų, lyg
Antikvarinėj karinėj propagandoj –
Pro fabriko vartus išseina jaunos moterys
Už rankų susikibusios, o sužadėtinius jų
Prahoj varpo kulkos dosniai
Ir nors žmogus šis, kažkada draugu vadintas, nebemyli jau manęs
Ir aš jos nemyliu
Na, bent jau ne romantine prasme
Prisiminimai apie tai, kaip viskas buvo, kai netroškau
Betono luitus prisitvirtint prie galvos
Ir fontane nusiskandint, kad tik išvengčiau
Nekalbadienio eilinio
Sugrįžo, ir trumpam mane grąžino
Į laikus
Kai susitikome, ir meilė dar įmanoma atrode
Dar viena kitos neskaudinom
Liūdėjau
Ne dėl pabaigos blogos –
Tiesą sakant
Nuliūdino ne šios istorijos emocinės vingrybės
O kad įsimylėjimas praeina greit –
Man tai svarbu ir vėl
Nes sutikau kai ką
O sapnas priminė
Jog nors tikiu, kad meilę galima išsaugot
Statistika ir
Asmeninė patirtis
Neleidžia viltis truksiant tai ilgai
Šiame pasaulyje
Langelis mažas laimei skirtas
Ir jeigu visa, kas praėjo, užsimirš
Viskas lėtai, bet neišvengiamai blogės
Nebekovojant, tik eilinįkart nusiviliant

Monika
Monika
Monika
Monika
Moniką Geler iš populiaraus seriale „Draugai“
Labiausiai mėgo uberio vairuotojas
Namo mane parvežęs vakar
Ir eilėraščių įkvėpęs parašyt
Atsimenu, tada dar pagalvojau – Monika???
Gal nežinojo jis, kuri ta Monika
Nes kai paklausiau
Ką labiausiai mėgsta iš „Draugų“
Atsakė – „moterį“
O man išvardinus visas –
Fibi, Reičelė ir Monika –
Pasakė – Moniką
Bet ištarė jos vardą, tarsi klausų
Tipo..... Moniką?
Todėl manau
Jis gėdijosi, kad mėgsta ją
Arba apsipažino
Su mažiau bjauria personaže
Supainiojo.
Manau, vairuotojas kalbėjo apie Fibi –
Tą numylėtinę visų
Subadė ji policininką kartą
O kitą kartą broliui išnešiojo trynukus
Jai nusišikt, ką apie ją kažkas galvoja
O Monikai iki apsišikimo rūpi nuomonė kitų
Nebuvo jos tėvai labai geri
Dėl to, matyt, išsikeriojo nepasitikėjimas savim
Pavirtęs noru viską kontroliuot
Manipuliuoti
Tačiau pasmerkt jos negaliu
Manau, jog asmenybę Monikos formavo
Pripažinimo troškulys
Kai niekad negana sėkmės
Pirmiausia motinai, įteigusiai, kad Monikos svajonės kvailos
Vien laiko švaistymas –
Toks žeminimas gali baisyti pėdsaką palikt
Ir susierzinimas gal, kad padėkliuko po taure kažkas nepasidėjo
Suprantamas ar bent gana adekvatus
Dėl psichikai jos tekusios naštos
Kurią tėvai užkrovė, niekad nepalaikę
Kartais apsidairau
Ir suglumstu, jog žmonės vis dėlto kažkaip gyvena
Sukaupę tiek paveldėtojo smurto
Savyje
Tačiau ir tai ne priežastis
Į „Pictionary“ žaidžiančius draugus sviest lėkštę –
Net jeigu protrūkis šis buvo vienkartinis
Ir Monika gan greit atsitokėjo
Vis tiek nenoriu telike matyti jos
Esu sutrikusi, jaučiu, įsimylėsiu tuoj rimtai
Sodinkite šmėklų karutin mane ir padekit
Kol apie Rosą nepradėjau

Match

Parudavusiu nuo sukamo tabako smiliumi Emilija paspaudė mygtuką „Siųsti“. Jautėsi ištroškusi lyg po ilgos bėgimo distancijos. Jau antra savaitė ji nenueidavo daugiau kaip dviejų šimtų žingsnių per dieną – keletą kartų iki tualetu ir atgal. Dėl to jautėsi lyg įkalinta prirūkytame maiše, savo pačios kūne. Sukdama jau septintą suktinę iš vyšniomis kvepiančio tabako, ji išgirdo praskrendantį lėktuvą. Oi, kaip ji nemėgo to vyšninio tabako.

Eglė Narbutaitė. Pūkinė striukė. 2018

Išlipusią iš lėktuvo Emiliją pasitiko karšto vėjo gūsis, tačiau nusivilkti striukės ji nenorėjo – po pūkų sluoksniu jautėsi saugiau. Patraukusi užtrauktuką arčiau smakro, iš karto išsijungė lėktuvo režimą: „Atleisk, nespėju tavęs pasitikti. Užlaikė darbe. Palauk manęs oro uoste. Už kavą moku aš.“

Su Mikeliu ji susipažino prieš metus. Emilija jam pirma parašė. Tai buvo tik *matchas*, po kurio praskrendančio malūnsparnio sukeltas vėjas užgesino suktinę. Juodos Mikelio akys privertė merginą pasijusti lyg pabėgus iš sapno. Kelias dienas po savąjį daugiabučių rajoną vaikščiojo apsnūdusi, jausdama kažką panašaus į nerimą.

Emilija negalėjo jam neparasyti. „Labas, tu labai graži, primeni apelsiną, kurį jau tuoj bus galima skinti ir valgyti“, – keistai išsivertė iš karto gautą Mikelio atsakymą. Tąkart vėl nuo galingo vėjo sukilo pakampių dulkės. Emilija prisidėgė

įpusėtą suktinę ir metus be perstojo susirašinėjo su Mikeliu. Emilijos buvusi kolegė, jos kirpėja, sesers namų tvarkytoja nuolat pasakodavo apie pasimatymus su *sumatchintais* vyrais. Emilija netgi pati tokiame pasimatyme buvo. Mikelis apibėdavo ją aistringais epitetais, šeriuotais *selfiais*, tačiau apie susitikimą nė karto neužsiminė. Vieną rytą rūkydama betoniniame peizaže išgirdo ūžesį. Ne, jos namai nebuvo greta oro uosto...

Emilija tada iš karto parašė, kad atskris, nes norinti gyvai išvysti tamsių akių labirintus. Mikelis atsuntė jai širdį – iš trejeto ir varnelės, pridurdamas, „kad saulė jam nustos kilti ir leistis, jei šią savaitę jie nesusitiksią“.

Į palatą įėjo seselė žilu kuodu: Emilijai buvo laikas gerti vaistus. Po avarijos ji jautėsi lygiai taip pat – lyg pasprukusi iš sapno, tik dar belėkdama susižalojusi.

Seselė dažnai Emilijai kažką nesuprantama kalba pasakojo. Iš to ji tik suprasedavo, kad žilagalvė turi sūnų, kuris dirba mašinų plovykloje ir yra labai gražus. Iš jo tabakinės seselė ir skolindavosi po žiupsnelį vyšnių tabako savo užsienietei pacientei.

Mikelis po oro uoste gautos žinutės daugiau nieko nebeatrašė. Niekada. Nors už kavą iš tiesų Emilijai nereikėjo mokėti. „Vaišiname“, – jai besitraukiant piniginę nusišypsojo apkūni baristė su duobute kairiajame skruoste. Emilija laukė ilgai, labai ilgai. Praradusi laiko nuovoką galiausiai sėdo į taksį ir paprašė tiesiog važiuoti, kuo toliau nuo tų kylančių ir besileidžiančių lėktuvų, nuo kurių garso, beje, ir pabudo – palatoje, kurioje aitrai kvepėjo apelsiniais.

Po darbo seselės atvažiuodavo švari mašina tamsintais langais. Sūnus – spėjo Emilija. Žiloji atnešdavo jai ne tik tabako, bet ir naminio maisto, žurnalų apie automobilius su seksualiomis merginomis ir išplėšytais lapais. Emilija vėl spėjo, kad sūnaus. Ji jautė, kad ligoninėje ją rūpinamasi labiau nei kitais pacientais, bet juk buvo niekieno nelankoma užsienietė, kuri kasdien išsiųsdavo po žinutę dingusiam Mikeliui – kartais pikta, kartais su meile ir rūpesčiu, kartais su priekaištais ir pagalbos šauksmu... Jų jis net neperskaitydavo, o Emilija vis labiau rūkė.

Eglė Narbutaitė. Įsimylėjimas. 2018

Vakarejo, savo rudais pirštais ji lupė į dangų panėšėjančius apelsinus iš seselės sodo ir laukė praskrendančio lėktuvo, kurio vienintelis garsas primindavo kažką artimo, užpildydavo tą aplink širdį susidariusią duriančią tuštumą. Burnoje pajutusi rūgštumą, ji lyg išgirdo kažką užtelint. Dangaus mėlynėje praskrido būrys kregždžių, priėjusi arčiau lango ji išvydo iš mašinos išlipantį vyrą žaliais marškinėliais su užrašu „Pulp Fiction“, jis patraukė link pastato.

Tie lyg kažkur matyti marškinėliai išginė Emiliją iš palatos: šluodama, giliai alsuodama, lyg bėgdama atgal į sapną, nebejausdama nei sopančio kūno, nei pervargusios širdies, ji ėmė leistis link registratūros. Laitų aikštelėje stovėjo Mikelis. Na, tikrai jis. Suko į popierėlį vyšnių kvapo tabaką ir šypsojosi. Emilija norėjo pulti, trenkti į veidą atmintinai išmuktas, niekad neatrašytas žinutes, tačiau pajuto švelnų žilagalvės prisilietimą prie sugipsuoto peties: „Mano sūnus“, – galva mostelėjo seselė, įsikibdama jam į parankę.

Kitą dieną, kai Emiliją turėjo išrašyti iš ligoninės, atvežė į avariją pakliuvusią užsienietę. Senė tualete plovė apelsinus, purpuriniame danguje griaudėjo lėktuvai.

2018 m. balandis, Egėjo jūros pakrantė

– DOVILĖ RAUSTYTĖ –

TEKSTAI NE TEKSTAI

SKAITYMAS IR VALGYMAS

JEI VALGAI TOKIA POZA, KNYGOS GREIČIAUSIAI NESUTEPSI.

BET DRABUŽIUS -TIKRAI.

BULVIŲ TRAŠKUČIAI PATOGU, BET YRA PAVOJUS PALIKTI KNYGOJE RIEBALUOTŲ PIRSTŲ ATSPAUDŲ

KEPSNYS

① VISKĄ SUPJAUŠTAI

② RAMIAI VALGAI, VIENOJE RANKOJE LAIKYDAMAS ŠAKUTĘ, KITOJE - KNYGĄ

PRIE STALO NELEIDŽIAM TIE, KURIE SAKO:

„NESKAITYK VALGYDAMAS, SUVALGYSI ATMINTS“

Nešventiškos nepriklausomybės istorijos: „Inkaro“ darbuotojų streikas

▶ Atkelta iš p. 4

Buvo bandyta ir fiziškai patraukti darbuotojus nuo vartų. Bronytė atsimeina: „Man reikėjo anksčiau išeiti nuo tos palaiškymo komandos. Aš laukiu stotelėje, kada atvažiuos devintasis. Ir tiktai žiūriu, čia pat sustojo mašinos, atsidarė durys ir jaunimo būrys – bėgti prie vartų. O tengi mūsų šie visi. Aš ir nežinau, ar aš bėgau ar aš rėkiau „gelbėkit“, ar aš norėjau rėkt, nežinau. Tik tai paskui galvoju, ką aš čia padėsiu. Bėgu į tvirtinimo detales kitoj pusėj „Inkaro“ pas profsąjungietį, kuris mums padėjo. Bėgu aš ten į trečią aukštą, kojas pakirto. Nubėgu, sakau, mus užpuolė. Kad jis galėtų jau pranešt – mobilių tai nebuvo, kad skambintum kažkur. Ir tada atlėkė jau policija ir korespondentai.“

Iš laikraščio straipsnio apie įvykį paaiškėjo, kad tas „jaunimėlis“ buvo iš privačios apsaugos kompanijos „Nepriklausoma patarėjų agentūra“, kurią nusamdė „Inkaras“ (Raugalaitė, 2000-03). Policija, pasirodo, stebėjo šį įvykį, tačiau nesikišo. Atsakingas pareigūnas Algirdas Kaminskas teigė: „Darbdavio ir darbuotojų konfliktas turi būti sprendžiamas abipusiu susitarimu arba teisme. Todėl, laikydamiesi šios nuostatos, policijos pareigūnai, vykstant turtiniam ginčui, stengėsi būti neutralūs ir užtikrinti, kad įvykio vietoje nebūtų pažeista viešoji tvarka bei užtikrintas saugus eismas“ (ten pat). Policija įvykį užfiksavo vaizdo įraše, tačiau peržiūrėjęs ją pareigūnas nepastebėjo, kad „Inkaro“ darbuotojai būtų mušami, smauginami, daužomi ar spardomi. Tiesiog apsauginiai norėjo atitverti žmones, kad šie nelįstų po vilkikų ratais, kai bus išvežama produkcija“ (ten pat).

Nina tuo metu stovėjo prie vartų. Atbėgęs „jaunimas“ puolė stumti streikuotojus prie sienos, lauždami jiems kaklus. Vienas iš jų Ninai trenkė per kaktą ir ji apalpo. Ji buvo išvežta į ligoninę, kur paaiškėjo, kad ją ištiko mikroinsultas (ten pat). Vis dėlto darbuotojai tą kartą sugebėjo išlaikyti vartus ir sunkvežimiai neišvažiavo.

Darbuotojai tęsė streiką visą vasarą, nors nelabai kas kreipė dėmesį. Gamykla vis tiek jau buvo beužsidaranti ir, gamykloje nebelikus nei batų, nei technikos, jie nebeturėjo, kaip derėtis. Kažkuriuo momentu, kaip Nina pasakoja, „atėjo Cifras [vienas iš darbuotojų] ir sako, nieko čia nebus, reikia badauti ir nieko čia nesulauksim sėdėdami“.

Kovo 6 d. du vyrai ir dvi moterys paskelbė pradėdantys bado akciją. Vienai iš badautojų po keturių dienų teko nutraukti akciją dėl pablogėjusios sveikatos (Raugalaitė, 2000-03). Kiti trys badautojai paskelbė atsisaukimą: „Ryšium su tuo, kad vyriausybė absoliučiai nesima jokių priemonių mūsų atlyginimams atgauti, mes atsisakome greitosios pagalbos ir miesto policijos apsaugos. Badaujame iki mirties“ (ten pat). Trys badautojai gulėjo šalia vartų pastatytoje palapinėje, kurios viduje buvo įrengta krosnelė. Kiti darbuotojai budėjo prie vartų ir saugojo teritoriją, jei „jaunimas“ vėl sugalvotų juos užpulti. Buvo keli maži incidentai, kai aplink palapinę kažkas primėtė alaus butelių. Pasak darbuotojų, taip norėta juos apšmeižti, esą jie ten geria ir linksminasi (Raugalaitė, 2000-03-10).

Kovo 17 d., 12-ąją bado akcijos dieną, Kauno savivaldybė skyrė 12 900 litų kompensaciją devyniolikai streikuotojų, tarp jų trims badautojams. Prezidentas Valdas Adamkus ragino darbuotojus nutraukti streiką. Darbuotojai nesutiko, teigdami, kad „tai vienartinė pašalpa, bet ne visi mūsų uždirbti pinigai“ (Raugalaitė, 2000-03-17). 18-ąją bado akcijos dieną (kovo 24 d.) streikuotojus pagaliau aplankė parlamentinė komisija. Ji iš klausė darbuotojus, pasikalbėjo su „Inkaro“ direktoriaus ir po to nuvyko pas Kauno apskrities viršininką Kazimierą Starkevičių. Iš jo kabineto bandė susisiekti su Seimo pirmininku, ministru pirmininku ir prezidentu, tačiau nesėkmingai (ten pat).

Kaip pasakoja Bronytė: „Vis pasklisdavo kalbos, kad va jau gausim pinigus, jau išmokės. Dar atsimenu, jau kiek einam, einam – nėra nėra tų pinigų. Ir aš sakau, neisiu aš daugiau ten ir nieko čia nebus ir t. t. O mano vyras sako, jeigu jau pradėjot, tai eikit iki galo. Tai vėl einu. Ir tada, pamenu, buvau apskrityje dėl darbo ir ateina tas Starkevičius ir sako, kad gausim pinigus. Aš grįžau iš ten, bet nieko nesakau, galvoju, jau kiek kartų nusivylėm ir tylėsiu... Nu ir tada vieną rytą, kada jau prižadėta, kad atveš, ta palapinė stovi, mes čia irgi jau toj pusėj vartų stovim, vaikštom. Aš kažką skaitau ir tik girdžiu: mašinos, ūūūū, policija atlydi, atlydi su tais pinigais.“

Ankstų 20-osios badavimo dienos rytą aplink palapinę būriavosi apie 50 „Inkaro“ darbuotojų. Buvo pažadėta, kad jiems pagaliau bus išmokėti pinigai. Policija atlydėjo mašiną, kurioje K. Starkevičius vežė 275 tūkst. litų. Nina atsimeina: „Kaip mes pradėjom verkti ir vienas su kitu apsikabinę galvojom, nejaugi tikrai pasiekėm mūsų pergalę.“ Trys badaujantys paprašė, kad jiems būtų išmokėta paskutiniam. Kai tik visi gavo savo pinigus, jie buvo išvežti į ligoninę (ten pat).

Šie pinigai nebuvo sumokėti iš „Inkaro“ sąskaitos. Kai kovo 24 d. darbuotojus aplankė parlamentinė komisija, ji vėliau Vilniuje tarėsi su Seimo pirmininku Vytautu Lands-

bergiu, ministru pirmininku Andriumi Kubiliumi ir socialinės apsaugos ir darbo ministre Irena Degutiene dėl „Inkaro“ situacijos. Šie priėmė sprendimą, kad streikuotojams turi būti nedelsiant išmokėta. Tačiau iš kur gauti tokią sumą? Kaip rašoma laikraštyje, Vyriausybės pavedimu K. Starkevičius iš Žemės ūkio banko Kauno skyriaus paėmė reikalingą pinigų sumą. Šie pinigai, kaip pažymima straipsnyje, „tilpo į 30 centų kainuojantį polietileno maišelį su užrašu „Maxima“ (Raugalaitė, 2000-03-25).

Nors straipsnyje rašoma, kad K. Starkevičius veikė pagal valstybės vadovų nutarimą, kai tik buvo sumokėti pinigai darbuotojams, ministras pirmininkas A. Kubilius išplatino pranešimą, kad Vyriausybė atsiriboją nuo „Inkaro“ precedento ir „nėra tiesiogiai susijusi su 275 tūkst. litų išmokėjimu 51 „Inkaro“ darbininkui“ (Raugalaitė, 2000-03-29). Toks pranešimas suprantamas, nes pinigai buvo išmokėti tik mažesnei daliai „Inkaro“ darbuotojų, kai tūkstančiai kitų darbuotojų, ne tik iš „Inkaro“, bet visoje Lietuvoje, laukė savo atlyginimų. Jau tą pačią dieną kiti „Inkaro“ darbuotojai pranešė pradėdantys bado akciją. Kai kurie net grasino susideginti (ten pat).

Tokia ta pirmoji „Inkaro“ fabriko streiko istorija. Tuoj po šio prasidėjo kitas streikas – šį kartą net 19 darbuotojų buvo pasiryžę badauti. Po šio buvo ir trečias streikas tų pačių metų spalio mėnesį. Vis dėlto valstybė ir savivaldybė nebuvo tokios dosnios. Spalio mėnesį trečiuosius badautojus aplankė Kazimira Prunskienė ir išdalyjo apie šimtą dežių užpilamos „Knorr“ sriubos. Kai ji paklausė, kaip laikosi darbuotojai, šie atsakė: „Kaip galima laikytis, vien vandeniui ir pažadams?“ (Dambrauskas, 2000) Buvo žadama, kad realizavus produkciją bus galima išmokėti bankui paskolą ir grąžinti darbuotojams atlyginimus (Raugalaitė, 2000-03-25). Deja, vėlesniems streikuotojams nepavyko atgauti visų savo pinigų, o tik išmokas iš Valstybės garantinio fondo. Galima numatyti, kad šio fondo įsteigimą 2000 m. rugsėjį lėmė darbuotojų streikai ir bado akcijos. Pagal 2001 m. Vyriausybės nutarimą dėl išmokų iš Garantinio fondo bankrutavusių įmonių darbuotojams buvo išmokamos ne didesnės nei 3 minimalių mėnesinių atlyginimų išmokos.

Laisvės pamokos

„Aš prie rusų gyvenau tūkstantį kartų geriau nei dabar“, – sako Stasys. Jis vienus metus dirbo „Inkare“ apsauginiu (apie 1992 m. – tikslų metų neprišiminė). Tai buvo jau trečias jo darbas po 1990 m. Nuo 1961 iki 1990 m. dirbo „Detailėse“ šaltkalviu, gamino varžtus ir kitus metalinius gaminius. Kaip pasakoja apie darbą, „tokios staklės stovi, bumbasi, kerpa, suploja ir gatavas varžtas eina, o kiti *gaike*s (veržles) darydavo. Ten jau specialybę reikėjo mokėt, žinok, sugedo kas ar įvorė pakeist – atsivedi remontininką ir pats turi dalyvauti, turi brėžinius žinot, kas ten kur paduoda ir kokias medžiagas. Geras buvo darbas ir gerai gaudavau.“ 1990 m. ši bendrovė bankrutavo ir Stasys rado vietą „Bangoje“. Greit „Banga“ irgi bankrutavo. Vietoj algos jis gavo penkis šilėlius – keturis pardavė, o vieną pasiliko sau. Po „Bangos“ ėjo dirbti į mašinų taisyklą Aleksote, kur virindavo iš Vokietijos atvežtų mašinų plastmasinius buferius. Ta firma irgi bankrutavo. Tada per pažįstamus jam pasiūlė dirbti „Inkare“ sargu. Nors jis ten pradirbo visus metus, gavo atlyginimą už vieną mėnesį: „Pirmą algą gavau, o daugiau nieko.“ Po „Inkaro“ jis vėl per pažįstamus susirado darbą statybose: statė „Akropolį“, „Mėgą“, sporto rūmus ir visokias kitas paruoštas. Statybose pradirbo 17 metų. Tuo metu, kai kalbėjomės, jis jau trejus metus dirbo „Maximoje“. Kaip nusakė savo pareigas, „esu kiemo direktorius – apšluoju aplinką, surenku nuorūkas, pakeičiu šiukšliadėžių maišus“.

Nors Stasys nė karto neišreiškė palaikymo Vladimirui Putinui, šiais laikais jis būtų lengvai pavadintas „vatniku“ – ilgis Sovietų Sąjungos, sako, kad tada gyveno geriau, vadinas, neva palaiko dabartinės Rusijos ideologiją (Putinaitė, 2017). Tačiau jo dabarties ir praeities palyginimai nėra grįsti vien tik pragmatiniu išskaičiavimu. Šiuo metu Stasys negyvena labai skurdžiai – turi savo butą, gauna 365 eurų pensiją ir 200 eurų už pusę etato „Maximoje“. Žinoma, jei ne sovietmetis, tai buto jis tikriausiai neturėtų. Taip pat jam jau virš 70 metų, bet jis vis dar rytais keliai į darbą.

Kai paklausiau jo apie Sąjūdį (kuriame jis, beje, aktyviai dalyvavo) ir viltis Lietuvai atgavus nepriklausomybę, jis iškart ėmė vardytį, kas, kur ir kaip pralobo: „Sąjūdis, Sąjūdis, matai... aš nesitikėjau, kad taip viską sugriau. Viską vogė, išgriovė. Feros išgriautos, kiek viskas uždaryta. Turėjom savo degtukus, „Liepsną“. Ne, geriau pirkt. „Detailėse“ stakles tokias turėjom ir patys stakles gaminom. „Inkaras“ buvo, kur darė *vaioliokus*, sportbačius, kaliošus žiemą vaikščiot, daug gamino produkcijos. Ir ten vagys, pasistatė sau viešbutį, žinot kur? Kur namelis trijų aukštų Lampėdžiuose. Tai jie ten vakarieniaudavo, ten valdžios jau, ponai. O darbininkai nieko negavo, jokio nieko!“

Jis taip ir neatgavo algos iš „Inkaro“. Kelerius metus dar vaikščiojo pas prokurorą: „Buvo pasamdytas likvidacinės grupės vadovas. Jisai gavo 2 000 litų, o aš nieko. Ir viskas. Ir nuėjau ten į senamiestį. Aš ten sąrašė stoviu ir klausiu jo: kada atiduosit? Sako, nežinom, kada pinigų bus, kada paruosim. O dabar nėra pinigų, sako, bankams skolingi, tie viską pasiėmė.“

Tuo metu, kai neturėjo darbo (arba turėjo darbą, bet negaudavo atlyginimo), Stasj remdavo emigravęs sūnus: „Tai ką, sakau, sūnau, *davai*, siųsk man pinigų, už butą (komunalinius) reik mokėt. Man sūnus 100 svarų kas mėnesį atsiųsdavo, tai man už šilumą nereik mokėt, tai aš pragyvenu.“

Ninai pagrindinė parama „Inkaro“ bankrutavimo laikotarpiu taip pat buvo šeima: „Vyras dirbo „Detailėse“ ir dukra atsiųsdavo pinigų, jau buvo išvažiavęs. Dar daržai buvo ir sveikatos tada buvo. Tai visos daržovės savo. Kai nuvažiavai į turgų, jau nežiūri kažką pirkti. Kokių kauliukų nuperki ir kokių lašinukų, kad kažką pagamintum valgyt. Ir dar padarydavom, pamarmalindavom kažką. Tai dar nunešei ten [streikuojantiems], kas gyvena visiškai be nieko. Vėliau sužinojo giminės iš kaimo, tai vienas dar bulvių atveža, kitas kopūstų, trečias vėl kažką, va taip.“ Skaudžiausias momentas Ninai buvo iš karto po sūnaus mirties: „Nuėjau paprašyti pinigų ir jie nedavė mano algos. Įsivaizduoji? Baisu buvo.“

Bronytei reikėjo mokėti už sūnaus studijas. Ji tikėjosi, kad, parodžius rektoriui raštą, jog jai jau metus nemokamas atlyginimas, pavyks išsiderėti atleidimą ar mokesčio nuolaidą: „Aš nuėjau pas tą dekaną ir sakau, va neturiu už ką mokėt. Bet ne, ne, nepraeis bobulytė...“ Nuo mokesčio ji nebuvo atleista. Ją dar gelbėjo tai, kad gavo sezoninį darbą: „Vasarą dirbau „Švaroje“, antraeilės pareigos. Aš čia netoli gyvenu – užaina toks vyras ir sako, ar nenorėtumėt čia Lampėdžiuose patvarkyt. Sakau, gerai. Tai aš tris metus dirbau. Tai dar ne taip *striokas*.“

Tiems, kurie gyveno butuose ir neturėjo žemės, situacija buvo prastesnė. Streiko metu darbuotojai turėjo stiklainį, į kurį rinko pinigus kolegoms. Kiti žmonės sustodavo prie streikuotojų ir pasiūlydavo pagalbą: „Tai sustoja, pasiklausia ir atveždavo – tai bulvių, tai ko.“ Kai pirmieji badautojai atgavo pinigus, Bronytė nešdavo maistą kitiems streikuotojams: „Tai čia atveždavo iš kaimo kaimiško pieno, grietinės, varškės. Tai irgi vieną kartą nupirkau dar pynučių su pienu ir su anūkais ėjom pėsti iki „Inkaro“, nešėm antriems badautojams.“

„Lietuva 2050“

Privatizacijos laikotarpiu, užsidarant gamykloms, žmonės prarado ne tik pajamas. Valstybė, kuri anksčiau teikė socialinę apsaugą, nemokamą arba labai pigią ir plačiai prieinamą kultūrą (teatrai, kinas, būreliai vaikams), ėmė mažinti pensijas, nedarbo išmokas ir kitas socialines garantijas. Vietoj valstybės šeima tapo esmine „institucija“, kuri turėjo pasirūpinti ištikus nelaimei, negaunant atlyginimo, neturint iš ko nusipirkti maisto ar susimokėti mokesčių.

Drastiški ir staigūs pasikeitimai visuomenėje privatizacijos laikotarpiu nepraėjo be pasipriešinimo ir kovos. „Inkaro“ darbuotojai 2 mėnesius streikavo, rašė raštus valdžios atstovams, kreipėsi į žiniasklaidą. Tačiau niekas rimtai nekreipė dėmesio, kol jie nepasinaudojo jiems likusiu paskutiniu „turtu“ – kūnais. Tik po to, kai jie pradėjo bado akciją, Vyriausybės ir savivaldybės institucijos, atskiri politikai sukruoto ir pradėjo ieškoti išeičių.

Ir tai tik viena iš daugybės kitų to meto pasipriešinimo istorijų. Šiandien svarbu prisiminti ir užfiksuoti šias istorijas, nes jos parodo, jog žmonių menkas dalyvavimas „demokratinuose“ procesuose, nekovojimas už savo teises šiandien nėra, kaip populiariai aiškinti, paveldėta „sovietmečio kultūra“. Ne kažkoks „kultūrinis atsilikimas“, o būtent privatizacija, socialinių garantijų naikinimas, turto konsolidacija yra dabartinio pasyvumo ir bejėgiškumo priežastis. Tokios žmonių istorijos mums leidžia nusikratyti „kultūriškai atsilikusiu“ etiketės ir kvailų išvedžiojimų, kaip „turi išmirti viena karta, kad demokratija sužydėtų“. Kitu atveju laukime, kada viena karta išmirs, kita išvažiuos ir liks tik tie, kurie toliau rašys manifestus progresyviai ateities „Lietuvai 2050“.

– JURGIS VALIUKEVIČIUS –

Naudota literatūra

Arūnas Dambrauskas, „Liesas paguodos sultinys“, *Kauno diena*, 2000-10-09.

Eugenijus Maldeikis, *Privatisation in Lithuania: Expectations, Process and Consequences*, Vilnius: Economic research centre, 1996.

Nerija Putinaitė, „Sąvokos „vatnikas“ vartojimas rodo posovietinį mentalitetą“, *Delfi*, 2017-03-22.

Aušra Radzevičiūtė, „Didžiausi Lietuvos ekonomikos praradimai: vagystės ar stulbinantis žioplumas?“, *Delfi*, 2012-03-31.
Indrė Raugalaitė, straipsniai apie „Inkaro“ situaciją, *Laikinoji sostinė*, 2000-01–2000-03.

Formatyvumo estetika: Pareysonas ir Eco

Trumpai pristatant ir lyginant dviejų autorių, Luigi Pareysono ir Umberto Eco, teorijas, bandoma parodyti, kad formalioji struktūra, turinti ištakas Pareysono formatyvumo estetikoje, yra kertinė kategorija siekiant apmąstyti Eco meno kūrinio atvirumo idėją.

I. Luigi Pareysono formatyvumo samprata

Pareysono estetiką galima pagrįstai laikyti pirmiausia ontologiniu projektu, nes meno kūrinys čia nėra tikrovės plotmei pajungtas objektas, bet veikia kuriantis atskirą tikrovę, kitaip sakant, pats kūrinys yra autonomiškai veikiantis ir tokiu būdu ne tik „parodantis“ save tikrovėje, bet ir audžiantis naują tikrovės audeklą, nepriklausantį jau esamai ir jai nepasiduodantį. Toks santykis su tikrove Pareysono estetikai suteikia išskirtinį statusą, neleidžiantį pajungti jos ontologijai (tiksliau, nuo jos atskirti). Meno neatskiriamumas nuo tikrovės ne kaip pasirodymas joje, bet kaip aktyvus jos kūrimas ir perkūrimas suteikia veikiančiojo statusą ne kūrėjui, bet pačiam kūrinui.

Tokios estetikos pagrindu tampa pats procesualumas, kuris, kalbant Pareysono terminais, vadintinas formatyvumu. „Pareysono raktazodis yra *forma* (su jo variantais) ir ji išreiškia produkavimo-jėmimo judesį, kai suprantama kaip *forma formante*; jeigu vietoj to išreiškia kontempliaciją, tada vadinama *forma formata*“ (Carravetta 2014: 223). Taigi Pareysono formos samprata nėra vienalypė ir apima tiek aktyvumo, tiek pasyvumo reikšmes. Forma kartu yra ir formuojanti, procesuali, ir užbaigta, kaip pats meno kūrinys, savo užbaigtume išlaikantis procesualų atvirumą. Tokia formos samprata sujungia teoriją ir praktiką, kaip ir pats meno kūrinys neįmanomas be produkavimo, o vėliau sukeliantis kontempliaciją, tiesiogiai nurodantią į meno ontologizavimą, tą patį savarankiškos tikrovės įsteigimą.

Meno kūrinio procesualumas atveria galimybę jį perkurti suvokimo procese, pačiam atvirumui įsitvirtinant per kontempliaciją. Beribiai mainai tarp kūrėjo ir žiūrovo, kurie įvyksta patiriant objektą, Pareysonui yra fundamentalus procesas, kurio metu sukuriamas menas (Parati 2013: 156). Be šių mainų, t. y. kūrėjo ir žiūrovo sąveikos, nebūtų įmanomas pats menas, įsteigiamas formatyvumu, taigi ne tiek meno objekto, kiek proceso, kuris nutiesia tiltą tarp atskirų subjektų iškeldamas į paviršių pačią sąveiką.

„Formatyvumo terminą galima būtų suprasti kaip kūrybos sinonimą, tačiau savo estetikos sampratos konstrukciją Pareysonas pradeda nuo heidegeriško judesio, tai yra *kūrybos* sąvokos ir ją lydinčio konteksto destrukcijos. *Kūrybos* terminas, anot Pareysono, prieštarauja egzistencinės filosofijos koncepcijai, nes juo turėtų būti apibūdinama Dievo, o ne žmogaus veikla. O estetika, Pareysono įsitikinimu, ne tik ieško atsakymų į atskiros veiklos – meno – klausimus, tačiau taip pat yra susijusi su pamatiniais žmogiškosios būties principais“ (Daraškevičiūtė 2013: 52). Toks pagrindimas dar kartą įrodo formatyvumo, o kartu ir pačios estetikos ontologizuojančią funkciją, pajėgumą įsteigti naują tikrovę, tačiau kartu suproblemina šią galią kaip peržengiančią išimtinai žmogišką ribą ir nauja terminologija atriboja ją nuo dieviškios galios. Toks kontrromantinis gestas, kai Dievo vietos nesiryžtama užleisti menininkui, išskiria Pareysono estetiką (o kartu ir ontologiją) iš bendro diskurso. Viena vertus, menui suteikiama tikrovės kūrimo galia, kita vertus, ji pervadinama tam, kad nebūtų tapatinama su išimtinai dievišku gebėjimu.

Nuo dieviško lygmens Pareysonas kūrybą atriboja ir siekiamo rezultato įvardinimu, kuriuo netobulą žmogišką veiklą aiškiai skiria nuo dieviško tobulumo: „Pareysonui formatyvumas yra ne procesas, vedantis į improvizaciją, kurioje visi įmanomi „įgyvendinimo“ variantai bus teisingi, bet į interpretaciją, tai yra vienintelį konkrečiu atveju galimą tiesos pasirodymo modusą. Formatyvumo principas implikuoja labai svarbią sąlygą – meno „kūrinys“, Pareysono įsitikinimu, turėtų būti vadinamas ne tobulu arba gražiu, bet „pavykusi“ (*riuscito*): „Darymas, kurio metu atrandamas būdas, kaip tai daryti, implikuoja, kad veikiamo bandymų keliu, o geras šio pobūdžio veiklos rezultatas tiesiog – pavykęs“ (Daraškevičiūtė 2013: 53; Pareyson 2010: 60). Terminas „pavykęs“ vartojimas sugrąžina meno kūrinui žmogiškai netobulą statusą, taigi Pareysonas tokiu būdu dar kartą įgyvendina savo kontrromantinį gestą ir nesuteikia menui dieviškumo privilegijos. Kita vertus, kyla klausimas, kaip šiame kontekste improvizacija atsiduria priešingame poliuje nei bandymas, t. y. kiek pats bandymas, kaip procesas, gali vykti be improvizacijos, o kartu – kiek pati interpretacija nėra improvizacija. Suprantama ir mažai klausimų kelianti pati Pareysono pastanga atsisakyti tobulumo pretenzijos, bet abejonę keliantis jos įgyvendinimas tarsi apeinant vieną kertinių meno principų, žaismę, kuri neįmanoma be improvizacijos.

Dėl šio niuanso nepaisymo Pareysono estetika šiuo atveju tolsta nuo „grynosios“ estetikos ir stoja ontologijos pusėn; toks kryptingumas nulemtas vienintelio galimo tiesos pasirodymo moduso paieškos, būdingos pagrindiškumo besidairančiai ontologinei žiūrai. Kita vertus, žvelgiant iš paties Pareysono perspektyvos, vis dėlto būtų pernelyg drąsu atriboti jo estetiką nuo ontologijos, taigi šios ribos brėžimas įmanomas tik platesnį kontekstą įmančios interpretacijos rėmuose.

Nors formatyvumas veikia pirmiausia estetikos ribose, jis išsiskiria iš meno teorijų savo ne-į-objektą orientuota ontologija. Formatyvumas kaip procesualumas leidžia mąstyti formos neapibrėžtumą, taigi ir nuo jokios griežtos objekto struktūros nepriklausomą atvirumą. Šis Pareysono teorijos aspektas tampa Umberto Eco atviro meno kūrinio idėjos atsipirties tašku.

II. Pareysono formatyvumo estetikos receptija Umberto Eco „atviro kūrinio“ teorijoje

Formatyvumo procesualumas leidžia mąstyti meno kūrinį kaip neužbaigtą objektą ir įtvirtinti nepaneigiamą jo atvirumą. Pirmiausia tam reikalingas „formalių struktūrų pirmumo“ (Picchione 2004: 33) pripažinimas, leidžiantis sulaužyti uždaros formos taisyklę dėl paties meno kūrinio atvirumo, kartu neiškeliant turinio, kaip kažko objektiško ir užbaigto, aukščiau už formą.

Kaip ir Pareysono atveju, Eco įgalina meno kūrinį kurti atskirą tikrovę – „[...] jis produkuoja pasaulio papildymus, autonomiškas formas, kurios pridedamos prie jau egzistuojančių [...]“ (Picchione 2004: 34; Eco 1962: 42). Taigi atviras kūrinys yra ne tik procesualiai atviras percepcijai, bet ir savo atvirumu pats produkuojantis (formuojantis) naujas pasaulio dalis, naujas tikrovės, neturinčias alternatyvų „įprastos“ tikrovės plotmėje. Jis sukelia formų autonomiją kaip pasipriešinimą „beformei“ ir neva turinį tiktai tikrovei, tokiu būdu fiksuodamas savarankišką meno ontologiją. Tokio nesuvaldyto meno kūrinio triukšmo, kuriame išryškėja skirtingų jo dalių sąveikos arba, Eco žodžiais tariant, „struktūrinės homologijos“ (*analogie di struttura*), aidas nurodo į Eco teorijoje užkoduotą tarpdiscipliniškumą. Menas įsibrauna į įvairių mokslų teritorijas, generuoja naujas formų ir struktūrų sintezes, o kartu ir naujas tikroves. Eco forma yra galimybių laukas (*la forma come campo di possibilita*), taigi atvirumas būtinas tam, kad šios galimybės galėtų skleistis.

„Anot Pareysono, autentiški meno kūriniai arba tai, ką Eco vadina „darbais, turinčiais estetinę vertę“, yra suformuojami tyrinėjant už to, kas jau atrasta, už nusistovėjusių technikų ir taisyklių tuo pat metu kuriant savas technikas, taip pat apibrėžiant jų prasmę. Prasmė to, ką Eco vadina „darbais, turinčiais estetinę vertę“, yra jų formatyvumas“ (Merrell 2017: 119), taigi galima pagrįstai teigti, kad tiek Pareysonui, tiek Eco kūrinio atvirumas prilygsta formatyvumui, dėl kurio kūrinys įgyja estetinę vertę. Autentiškumas čia lygiagretus naujumui, leidžiančiam prasibrauti pro jau atrastas technikas ir taisykles, bet privalomai sukeliiančiam formatyvumo procesą, kurio judėjimas ir pati nenuspėjama dinamika, šuoliuojanti tarp įvairių disciplinų, galimybių lauke išaugina naują sintezę, naują tikrovę.

Pati darbo, turinčio estetinę vertę, prasmė yra formatyvumas, tikrovės perkūra, neužklausiama įsaknįjanti estetika ontologijos rėmuose (ir kartu juose netelpančią). Kita vertus, prasmės apibrėžtumas numato kūrinio uždarumą, taigi čia Pareysono ir Eco estetika tam, kad išlaikytų pačią atvirumo idėją, neišvengiamai gręžiasi į hegelišką dialektiką, leidžiančią mąstyti prasmės apibrėžtumą kaip ambivalentišką struktūrą, kurią galima „ištraukti“ iš apibrėžtumo. Tik pasitelkus dialektiką galima priimti atviro kūrinio prasmės apibrėžtumą, nors jis ir tebutų naujos technikos prasmės apibrėžtumas.

Šiaip ar taip, Eco santykis su Pareysono nuostatomis nėra iki galo aiškus. Kaip teigiama istoriniuose tyrinėjimuose, Pareysono metafizinis atsakymas į klausimą apie pažinimo pagrindus nepatenkino jaunojo Eco, kuris, nors po trisdešimties metų ir pripažino Pareysono įtaką, patikino, kad jo Pareysono estetikos versija yra sekuliarizuota, – anot Eco, moderni estetika negali prasidėti nuo *a priori* definicijų, bet siekia suprantamos fenomenologijos, kuri jima estetinę patirtį (Farronato 2003: 33). Galima priimti tokį Eco paaiškinimą, tačiau neišvengiamai kyla klausimas, ar jis nepanaikina pačios formatyvumo idėjos, nes jai reikalinga religinė antitezė, kuriai oponuojant ir gali rasti pats formatyvumo, skirtingo nuo (dieviškos) kūrybos, procesualumas. Atsisakius metafizinės opozicijos, sugriūva visas ant formatyvumo pamatų pastatytas kortų namelis, įskaitant ir

paties Eco darbų, turinčių estetinę vertę, prasmę. Metafizikos atsisakymas reikštų šios prasmės ištrynimą, taigi sekuliarizacijos procesas įmanomas veikiau kaip simbolinis gestas nei užgriebiantis pačią Pareysono formatyvumo šerdį.

Eco susiejo Pareysono augančio organizmo idėją su Tomo Akviniečio formos idėja, pagal kurią materija apima potencialybę ir progresyviame judėjime materija pasiūlo save formai (ten pat, 35), taigi ataidi Pareysono *forma formante*, įimanti produkavimą, kitaip sakant, nubrėžia patį kūrinio ir menininko santykį, materiją subordinuojant formai, subjektą – formatyvumui. Kūrinio organika sujungia gamtišką ir žmogišką formatyvumą, gamtos ir žmogaus įgyvendinamą produkavimą, įgyvendinantį potencialybėje pakibusį procesą. Kita vertus, nėra aiškiai apibrėžta, kiek numatyta potencialybė įmanoma be teleologijos, o tai jau savaime kontrastuoja su formatyvumu, kaip atviro, neapibrėžto kūrybiškumo, idėja. Jeigu progresyvaus judėjimo išsišakojimai lieka nenumatyti, galima spekuliuoti numanomu potencialybės atvirumu, bet pati augančio organizmo idėja numato tam tikrą rezultatą, tai, „į ką“ jis turi išaugti, taigi iš esmės sunkiai išvengia determinacijos.

Šią problemą išspręsti padeda būtent paties Eco įvedamas hibridiško sandas, kuris formaliai įvardinamas tarpdiscipliniškumo vardu, bet iš tiesų sudaro sąlygas rasti nedeterminuotai augančiam organizmui, o kartu ir pačiam meno kūrinio neapibrėžtumui. Vis dėlto tiek, kiek Eco seka Pareysono ir Tomo Akviniečio formos samprata, ji sunkiai įmanoma be „pirmo formuotojo“ – iš kur atsiranda pati augančio organizmo idėja? Toks susidaužimas su metafizika tampa varomąja Eco teorijos jėga, įtvirtinančia jo tikėjimą struktūrine homologija, kuri, kaip skirtingų dalių (sistemų) suliejimas, pati savaime išgauna naujumą ir tampa šiuo „pirmu formuotoju“, leidžiančiu kalbėti apie save formuojančią estetiką be pareisoniškos metafizikos.

– AGNĖ ALIJASKAITĖ –

Naudota literatūra

Carravetta, Peter. 2014. *Metodo e Teoria nel Pensiero di Pareyson*. URL: http://tuttoscorre.org/wp-content/uploads/2014/04/peter_dei_parlanti_cap7.pdf.

Daraškevičiūtė, Vaiva. 2013. *Hermeneutikos samprata personalistinėje Luigi Pareysono ontologijoje*. In: Religija ir kultūra (12).

Eco, Umberto. 1962. *Opera aperta*. Milan: Bompiani.
Farronato, Cristina. 2003. *Eco's Chaosmos – From the Middle Ages to Postmodernity*. Toronto: Toronto University Press.

Merrell, Douglass. 2017. *Umberto Eco, The Da Vinci Code, an the Intellectual in the Age of Popular Culture*.

Parati, Graziella. 2013. *New Perspectives in Italian Cultural Studies. Volume 2: The Arts and History*. Madison: Fairleigh Dickinson University Press.

Pareyson, Luigi. 2010. *Estetica. Teoria della formatività*. Milano: Bompiani.

Picchione, John. 2004. *The New Avant-Garde in Italy*. Toronto: University of Toronto Press.

Mieli šatėniečiai!

Mūsų leidinį galima užsiprenumeruoti Lietuvos paštuose arba internetu www.prenumeruok.lt.

Kasmėnesinė prenumerata priimama iki kiekvieno mėnesio 26 d. Mėnesio prenumeratos kaina – 2,40 Eur. Mūsų indeksas 0109.

Mėnesio prenumerata į užsienį kainuoja 5 Eur. Užsienyje gyvenantys skaitytojai gali užsisakyti redakcijoje, atsiųsti čekį redakcijos adresu VŠĮ „Šiaurės Atėnų fondas“, Mėsinių g. 4, 01133 Vilnius, arba pinigus pervesti į sąskaitą banke „Swedbank“ LT36 7300 0100 0000 7071.

„Šiaurės Atėnus“ jau ketvirtadienio pavakare galima rasti Vilniaus knygynuose „Akademine knyga“, „Eureka!“, „Keistoteka“ ir „Mint Vinetu“.

Karaliaučius

Naujoji Vilnia beveik kaip ir Rusija – žmonės panašaus mentaliteto. Jeigu, apsikrovusi lagaminais, sėdi ant suoliuko ir lauki autobuso – gatvės šlavėjui būtinai prisireikia pašluoti po suolu – taip, kad kliudytų tavo kojas, gautų dėmesio. Kito laiko išlaukti negali, skuba. (Kur? Kur jie visi taip skuba?) Arba autobusuose, kur visi būna maksimaliai arti vienas kito, taip pat visu gražumu atsiskleidžia iš imperijos paveldėti santykiai. Visada maniau, kad naujieji rusai, kuriame krašte jie bebūtų, elgiasi kaip pasaulio užkariautojai – stotu, eigastimi, frazėmis. Nors atrodo jie, atsiprašant, paprasčiausi chamai ir mulkiai (atsiprašau visų kitų). Gali būti, tai dėl „pobeditelių“ sąmonės – kiekvieną Gegužės 9-ąją jaunimas tiesiogine šio žodžio prasme lenkiasi dar likusiems gyviems veteranams, neša jiems glėbius gėlių. Juk jie nugalėjo, ir pasaulis reikšmingai pasikeitė. Pamirštant faktą, kad jis keičiasi ir keičiasi kiekvieną dieną. Violeta Lopetienė, Immanuelio Kanto universiteto dėstytoja, kartą suorganizavo studentams, besimokantiems lietuvių kalbos, nemokamą kelionę į Lietuvą. Lyg tyčia pasitaikė taip, kad kelionė turėjo įvykti gegužės 9 d. Sumanymas žlugo, nes juk šventę reikia švęsti – jie paprasčiausiai atsakė važiuoti. Beje, kai vis dėlto prisirooše, prisisėgė prie kuprinų Georgijaus juosteles – dėstytojai teko įspėti, kad Lietuvoje žmonės į tai reaguoja, švelniai tariant, jautriai. Kita vertus, Rusija gyvena mitu, kad numanomas priešas (tai reiškia – visos NATO šalys, Lietuva irgi) bet kada gali pulti. Todėl jie labai skeptiškai vertina mūsų bandymus rūpintis lituanistikai svarbiais objektais, o ypač paminklais, atminimo lentomis ir pan. Juk tai gali būti politinis manevras, mėginimas lituanizuoti.

Su „Poezijos pavasario“ autobusiuku įvažiuojame į Rusiją per Kuršių neriją: Violeta Lopetienė, Nijolė Kliukaitė-Kepevienė, Vladas Braziūnas ir aš. Mūsų pusėje viskas taip steriliu, iščiustytu, o jų – sengirė, medžiai stovi pelkėje. Braziūnas tvirtina, kad gamtai naudingiau. Einame pasivaikščioti po Šokantį mišką (neoficialiai jis vadinamas „girtu mišku“) – medžių kamienai išsiklaipė maždaug šeštajame praėjusio amžiaus dešimtmetyje, kai buvo pasodinti, o dėl ko, versijų yra trys: 1) biologinė, 2) bioenergetinė ir 3) geonomalinė. Tikroviškiausia man atrodo pastaroji, nebent dar pasitaikė cheminė, bet, mielas Jakošai, tikima, kad ten buvo nusileidę ufonautai. Mokslinius tyrimėlius atlikę studentai bandė tvirtinti, kad gal ir nuo jūros / marių vėjo. Virš Žuvėdrų liūno iškilęs didžiulis geltonas stačiakampis kryžius – mat ežeras pasiglemžė daug aukų. Kaliningrado sritis neturi vandens valymo įrenginių – kanalizacija teka į jūrą. Taip pat daugelis žino, kad čia praktikuojamas masinis žolės deginimas, taigi ekologijos požiūriu kaimynai mums ne pavyzdys.

Pirmieji skaitymai vyko Zelenogradsko (buvęs vokiškas *Cranz*, lietuviškai – Krantas) bibliotekoje. Regiono autorių gausumu tas renginys kiek priminė išnykusius naktinius skaitymus, kai susirinkdavo savo pačių personažais apsirėngę autoriai ir artistiška deklamuodavo poetas. Kai kurie skaitė bjauriai angažuotus politinius kupletus, sulaukdami entuziastingo palaikymo iš salės: „Vot immeno“, „Molodec“, „Davaite po koroče“, „Pravilno“, „Nepravilno.“ Moterys daugiausia apie meilę (ten nėra feminizmo), jų rašoma poezija nelabai kur pasistūmėjo nuo socrealizmo; autorės politiškai naivios, neretai įtikėjusios savo tėvynės meile, kurios išraiška – koncertinė, bet ką tai reiškia praktiškai, neaišku. Dar tos sovietinės frazės („Dorogije družja“, „Za družbu“ ir pan.), tariamos patetiškais intonacijomis, ką bepasakotų, tarsi per Ostankino televiziją; tik tą vienintelę iš rusiškų ir prisimenu, kitos jau šimtą metų nemačiau. Pakliuvusi į sceną, akimis įsikabinau Achmatovos portreto, kabančio patalpos gale, man prieš akis. Fantazavau, o kas, jeigu būčiau apmėtyta knygomis, – juk publika turi visai kitokių estetinių lūkesčių, jų poezijos samprata akivaizdžiai kitokia; eilėraščiai turi atlikti sveikinimų koncerto funkciją. Blogai jaučiausi, nes supratau, kad mano buvimas čia gan beprasmis. Be to, tekstuose yra motyvų (tik po Švedijos man tai ėmė kristi į akis), kurie gali pasirodyti antireliginiai; kaip tyčia minima cerkvė ir moterims privalomos skaros / sijonai, cerkvės prieigose per prievartą skolinami jų nedėvinčioms. Baiminausi, kad nors klausytojai nieko nesupras, tikriausiai tai visus dar ir papiktins. Tačiau skaičiau Achmatovai, kuri turėjo atjausti mane, suprasti mano padėtį. Apskritai renginys buvo man įdomus, egzotiškas, tik kiek baisus.

Zelenogradskas iš tikrųjų žalias – medžiai negenimi, tik kamienai, kad neskiltų, sukabinami tokiais dantų breketus primenančiais žiedais. Parke filmuotas filmas apie Buratiną – tvenkinyje plaukiojo vėžlienė Tortila. Daug vokiškos architektūros, karalienės Luizės kultas (buvo apsisistojusi). Rusai labai bendruomeniški, šiaurietiškam temperamentui pernelyg. Gatvėje, kai kalbamės lietuviškai, į mus ganėtina spokso. Tai reiškia, kad užsieniečiai čia atklysta retokai, kraštas gan izoliuotas. Kai kurie prieina, bando ištarti „labas dienas“, kiti ima atlikinėti išpažintis iš viso gyvenimo, iš santykių su čia likusiais vokiečiais, kurie „visai kitokie negu

Vokietijoje; jie ne vokiečiai, o prūsai“. Suprantama, jie atrodo jiems nuostabūs, nes juk buvo priversti gyventi tarp jų, su jais, o kokių poslinkių yra įvykę dabartinėje Vokietijoje (kurioje jie net yra buvę), nelabai ir supranta, paprasčiausiai neturi informacijos. Jie jaučia kompleksą nuolat teisintis, kodėl jie čia, bet nė už ką to nepripažintų. Jeigu Rusijos saugumo tarnybos mažiau užsiimtų visokiais absurdiškais sekimais, o daugiau laiko skirtų mokymuisi iš Vakarų – kraštas tik išloštų. Liūdna istorijos pamoka, kaip įveikus vieną nacionalizmą po daugiau kaip 50 metų mutuoja kitas, drakono budelis virsta drakonu.

Kaliningradas ruošiasi pasaulio futbolo čempionatui – Karaliaučiaus pilies vietoje įrengta sirgalių zona. Pilį sprogdino tris kartus: pirmą kartą net nesudrebėjo sienos. Trotilo pridėjo daugiau, bet sienų dar liko, jas šiaip ne taip išgriovė tik trečias kartas. Griuvėsius sulygino su žeme, kada nors gal dar atkas. Archeologijoje tai turbūt vadinama konservavimu. Gatvėje mačiau pas mus jau nebeįmanomą seksistinę reklamą – dvi ligi juosmens nuogos gražuolės, prisidengusios krūtis futbolo kamuoliais. Stadionas pastatytas ant pelkės, bet jeigu Petras I ant pelkių pastatė visą Sankt Peterburgą – pastatyti kažkokį stadioną tėra niekis. Centre atlikta „renovacija“ – išgražinti chruščiovinių dėžučių fasadai, prisegiota secesijų, interjerus, suprantama, paliekant neliečius. Išlikęs Schillerio paminklas; karo metu kažkas jį pridengė kartono lakštais ir ant jų ranka užrašė: „Ne streliaite, eto nemeckij Puškin.“ Likęs ir senasis paminklas Kantui. Vaikų darželis sename vokiškame pastate atrodo kaip pasakų namelis. Patriarchas Kirilas yra įsteigęs ortodoksų gimnaziją, gana gausiai statomos naujos cerkvės, nors kai kurios veikia senosiose kirchėse. Anksčiau kirchėse būta sandėlių, o vienoje ir dabar sėkmingai veikia lėlių teatras – buvome užėję net į parterį. Scena ant perdangos, bet altoriaus pusėje. Cerkvė statoma buvusios žydų vaikų prieglaudos vietoje (nors techniškai sunku įsivaizduoti, kad žydai būtų turėję tokią įstaigą, bet gal ji radosi geto metu) – kalbama, joje naciai itin žiauriai išžudė vaikus, į sieną tėsė kūdikius. Nemažai kas statoma ant buvusių kapinių ir tokios statybos paprastai labai nesėkmingos – vis žmonės ten užsimuša. Vienoje vietoje visos įstaigos susisapiečia – naktinis klubas, universitetas, cerkvė. Naktį nuodėmiauji, eini į cerkvę apsisvalyti, po to – į paskaitas. Panašiai kaip Kanto laikais – girtus studentus surinkdavo iš traktierių, sukraudavo į vežimus ir iš žuvų turgaus kvartalo, kuris garsėjo smuklėmis, parveždavo į bendrabutį.

Prieglius turi atšakų, todėl mieste esama „salų“, kuriose stovi modernūs „stiklainiai“. Medžiai neapgenėti, žolė net prie universiteto nenusuksta taip ežiukiškai kaip pas mus. Vertinant europietiškais standartais, gali pasirodyti kiek apleista, bet jauku. Aptarnavimo kultūra taip pat dar užstrigusi „pobeditelių“ psichologijoje. Šeimininkė, kaukšėdama aukštai kulnais (jokiame viešbutyje nesu girdėjusi, kad aptarnaujantis personalas taip kaukšėtų aukštai kulnais – visur jie vaikšto tyliai kaip pelės, nes yra darbuotojai, o ne grožio objektas), taip ilgai mums nešė pusryčių kavą, kad ėmėme spėlioti priežastis. Pasirodo, aną rytą Vladas Braziūnas paburbėjo, peikdamas kavą. Kaip paaiškėjo vėliau, šeimininkė yra penkerius metus gyvenusi Panevėžyje ir supranta lietuviškai. Vladas atsiprašydamas net ėjo pagirti, kad labai skanu. Bet esama ir labai progresyvių, hipsteriškų įstaigų, todėl kaltinti provincialumu nesąžininga. Mes irgi ne visada buvome Europoje; ir dabar mes dar ne europiečiai. Reikės labai daug ką savyje įveikti, faktiškai atsisukti prieš save. Atsižadėti ksenofobijos, rasizmo, antisemitizmo, seksizmo, homofobijos ir kitų sąmonės automatizmų, kurių prisiekinėjame neturį, bet mieliai pasakojame „juokingus“ anekdotus ir plojame rudmarškiniškoms kalboms.

Karaliaučius radosi susijungus trims miestams: yra išlikę dveji miesto vartai. Prūsijos kunigaikštis Albrechtas, įkūręs Albertiną, Karaliaučiaus universitetą, – tikra to krašto laimė (ir mūsų, nes jo dėka gavome Rapolionį, Kulvietį ir Mažvydą). Katedra daugybę metų buvo uždaryta ir rodoma tik *po blatu*, delegacijoms. Eiliniai žmonės imti įleidinėti neseniai. Į katedrą patekome nelengvai, reikėjo eiti su suaugusiųjų ekskursija, kuriai komandavo autoritarė gidė: „Dabar stovėkit ir žiūrėkit čia“, „Nelipkite ant scenos, tai šventa vieta“ (katedra pritaikyta koncertams), „Dabar jau galite pafotografuoti.“ Mes esam laisvi žmonės iš laisvos šalies, pripratę vaikščioti, kur tik norime, todėl tokie nurodymai skamba keistai. Vis dėlto mane įkvėpė gidės pasakojimas apie Albrechtą (jie vadina jį Albertu) žmonas: pirmoji pagimdė 6 dukteris ir mirė. Albrechtas ją labai mylėjo, parašė ilgiausią antkapinę epitafiją. Antroji žmona, 18 metų, pagimdė dukrą ir sūnų, bet vienintelis galimas įpėdinis gimė nesveikas. Gidė pavadino tai šeimos tragedija, o aš galvojau, kokiomis nuostabiomis valdovėmis būtų galėjusios tapti Albrechtos dukros ir kaip išskirtinai jis buvo palaimintas. Dar gidė pasakė taip: „Kiekvieną kartą, kai einu pro šias žmonių epitafijas, susi-

jaudinu ligi drebulio – kokias ilgas epitafijas jis parašė žmonoms, aukštindamas jų motinystę, ir kokią trumpą – sau.“

Visi Karaliaučiaus krašte pažįsta mūsų Juozaitį (sakau „mūsų“, nes visgi „Š. A.“ įkūrėjas), net knygų pardavėjai. Ieškauju šiuolaikinės moterų poezijos – pasiūlė Verą Pavlovą, kuri esanti „naujoji Cvetajeva“. Įdomu, kad atrado ir Taisijos Oral, su kuria viename skyriuje buvome doktorantės, poezijos knygą. Žurnalų apie šiuolaikinę literatūrą, kitaip sakant, kultūrinės spaudos neturėjo. Pedagogikos skyriuje pastebėjau knygūkstę „Kaip užauginti vaiką, kad jis taptų genijumi“ – jeigu turėčiau gabumų rašyti *anti-self-help* knygas, su mielu noru rašyčiau „Kaip auginti vaiką, kad netaptų genijumi“. Vaikų skyriuje puikavosi naujai perleistos knygos su ryškiaspalviais pionieriais iliustracijose – sovietmetį jie vertina kaip istorijos dalį, iš kurios neįmanoma eliminuoti ideologijos. Knygynas iš gerųjų, jame vyksta skaitymai, dėstytojai veda neformalius seminarus (pardavėjas piktnososi, kad ateina mažai studentų). Įnirtingai siūlė knygą, kuri neva yra trumpų Charmso satyrų ir Jerofejevo „Maskvos–Petušų“ mišinys. Atsiverčiau. Pirmasis apsakymas pavadinimu „Bliad“ – apie moterį. Iškart užverčiau, bet nemokėjau jam rusiškai paaiškinti, kodėl man tai atgrasu. Pas juos nėra feminizmo. Dar gerai, kad nereikalavo tėvavardžio, būčiau turėjusi aiškintis, kad kreiptųsi motinvardžiu. Gimdė mane mama, o tėvas net neaugino.

Kaliningrade yra gimę penki kosmonautai, todėl architektūroje esama jiems skirtų freskų ir paminklas; vieno vardu pavadinta biblioteka, kurioje vyko mūsų skaitymai. Biblioteka moderni, renginio vedėjas profesionaliai pasiruošęs, publika irgi gan specialiai – rašytojai, literatai. Apskritai miestas palieka gana globalų įspūdį – gatvėje mačiau juodaodžių, kurie tarpusavyje su akcentu kalbėjosi rusiškai. (Dabar galvoju – gal jie iš reklaminio čempionato klipo.) Jelcino vardu pavadinta viena kavinė; jaunimas su ja ir asocijuoja Jelciną, kuris Rusijoje nėra herojus. Stovi labai gražus Arūno Sakalausko sukurtas paminklas Liudvikui Rėzai, apie kurį vietiniai sako: „Litovcy privezli nam Puškina.“ Violeta Lopetienė juokingai pasakojo, kaip valė nuo jo paukščių išmatas – suorganizavo moteriškių su „Fairly“ buteliukais, šepetiais; atsitiktinai susiveikė kopėčias iš netoliese stovėjusio automobilio. Reikalai čia neretai sutvarkomi pasitelkiant entuziazmą ir geranoriškumą.

Nusipirkau sklidiną propagandos istorijos žurnalą; man jo reikėjo, nes visur knisuosi įvairios informacijos apie Romanovus. Žurnalas skirtas Marxo jubiliejui – jame turbūt nemažai demagogijos, bet man vis vien truputį įdomu, nes apie Marxo biografiją beveik nieko nežinau. Puikiai suvokiu, kad informacija iškreipta, reikia mokėti ją skaityti. Pvz., šveicariškas žurnalas „Die Weltwoche“ taip pat viršelyje spausdina Marxo portretą, tačiau su stambia antrašte: „200 Jahre Marx, 100 Millionen Tote“. Savaip jaudina ir faktas, kad Karaliaučiuje viskas iškasinėta dėl gintaro kambario. Žmonių mentalitetas man toks svetimas, kad gal net ir galėčiau ten laikinai gyventi – jie virstų man *Kitais*, burbuliuojančiais svetima kalba, o aš tuo tarpu galėčiau galvoje rašyti gimtąją.

Grįžome pro Įsruť, Gumbinę, Lazdynėlius, Tolminkiemį. Gumbinė taip vadinama dėl to, kad upė Ungura sudaro gumbą. Ten daug sovietizmo architektūroje (išlikę pano su visa ideologine atributika), o naujas socialinis projektas – lozungai ant namų: „Mes talentingi! Mes kūrybingi!“ Juokinga, nes net užsirašius tą dar penkiasdešimt kartų talentas neištiks. Lazdynėliuose prie paminklinio akmens Donelaičiui, kurį, beje, davė Vilius Orvidas, kitoje to akmens pusėje kažką skaptavęs, – želia vešli pieva; man gražu, kad nenuėjau. Į Tolminkiemį lydi medžių alėjos, vadinamos *poslednije sodaty Vermachta*.

Tolminkiemyje esu buvusi bent tris kartus – vaikystėje, paauglystėje. Donelaitis man, kaip ne itin stropiai lituanistei, reiškia knygine klisę – nors ir branginau, nepamenu, kad kada būčiau labai juo kliedėjusi. Ir vis dėlto, kai įžengiau į Tolminkiemio bažnytelę ir pamačiau tuos negražius rusiškus stendus, mane net šurpas pervėrė pagalvojus (panašiai kaip aną katedros gidę), kad prieš 300 metų kažkokioje, atsiprašant, skylėje (bent jau žvelgiant iš dabartinės perspektyvos), racionalioje protestantų kultūroje gimė Donelaitis, parašė pirmąjį fundamentalų lietuvių literatūros kūrinių, o vėliau jį rado ir išleido Rėza; vertė į vokiečių kalbą nutuokdamas, kad čia ne šiaip rašliava. Smogė šurpas ne tik nuo šalčio iš kapo kriptos (Tolminkiemio bažnyčioje šalta, šaltis smelkiasi į kaulus), bet ir nuo suvokimo, kaip tai neįtikėtina. Neįgalus tapo minėjimo iškilmingumas, oficialumas, gražūs ir skambūs žodžiai, netaisyklingai recituojamas hegzametas. Apėmė sentimentalūs nacionalumo jausmai.

MARIJA VINNIKOVA

Tradiciniai baltarusių rankšluosčiai

Apeiginis rankšluostis (baltarusiškai *ručnikas*) tradicinėje baltarusių kultūroje yra būtina šeimos ir kalendorinių papročių dalis. Jis baltarusius lydi nuo gimimo iki mirties. Nepaisant globalių istorinių ir socialinių permainų, įvykusių XX a., šalies kaimuose ši tradicija beveik nėra nutrūkusi.

Baltarusijoje *ručnikai* daugiausia buvo audžiami iš lininių siūlų, šie kaimo žmonių sąmonėje įgaudavo ypatingą magišką jėgą, galinčią juos apsaugoti – išgelbėti nuo ligų ir nelaimių, nuo burtininkavimo ir visokių kitokių kėslų. Vyresnioji šalies gyventojų karta, kurios gyvenimas dar buvo susijęs su linų pluošto auginimu, apie juos atsiliepdavo labai pagarbiai: „Linai – tai Dievo žvakė.“ Išbalinto lininio pluošto spalva nuo seno liaudžiai asocijuojasi su dieviškąja šviesa – prie jos visokios „nešvarios jėgos“ praranda galias kenkti žmonėms. Juk neatsitiktinai baltarusių Švenčiausiosios Dievo Motinos Globėjos ikonose Dievo Motinos omoforas būdavo vaizduojamas kaip ilgas baltas *ručnikas*. Pasak legendos, juo Dievo Motina uždengė Konstantinopolio gyventojus, kurie meldėsi jai pagrindinėje miesto šventovėje, taip gelbėdama juos nuo praskverbusių į miestą priešų.

Apsauginė funkcija ypač ryškiai pasireiškėdavo su skriaudomis, netektimis, likimo smūgiais susijusiuose *ručnikuose-abadionikuose*, kuriuos kaimo moterys kolektyviai išausdavo per dieną arba naktį. Jais siekta sustabdyti epidemijų plitimą, gyvulių kritimą, sausras ir kitas nelaimes. Moterys pasiimdavo šiuos išaustus apeiginius rankšluosčius ir apeidavo apie kaimo trobesius, vėliau pro juos, iškeltus ant rankų, praedavo visi, kurie to norėdavo, kaimiečiai pravarėdavo ir gyvulius. Po to tuos per dieną ar naktį išaustus *ručnikus* sudegindavo arba jais papuošdavo ikonas cerkvėje, tiesa, kartais užrišdavo ant pakelės kryžiaus. Tai liudija, jog šio tipo *ručnikai* būdavo nuausti tam, kad būtų paaukoti siekiant išgelbėti žmones ir kaimą ištikusią bėdą nustumti į šalį.

Pagal funkcijas šiems artimi apsauginiai apeiginiai arba iš seniau likę duokliniai (čėnšiniai) *ručnikai*. Ir mūsų dienomis jų galima pamatyti ant didelių apsauginių (apeiginčių) kryžių, prie įvažiavimų į kaimus, kelių sankryžose, prie ypač gerbiamų vietų, kurios Baltarusijoje vadinamos prašymų vietomis arba *prošais*. Tai vietos, susijusios su šventais šaltiniais, akmenimis, medžiais ir kitais gamtos objektais, kuriems liaudis yra pripažinusi magiškos gynybos ir išgydymo galių. Apsauginiai apeiginiai (duokliniai) rankšluosčiai – individualūs, prie jų meldžiamasi, kreipiamasi į Dievą prašant sveikatos ir geros kloties kai kuriems konkrečioms žmonėms ir šeimoms. Kitaip nei skriaudoms, stichinėms nelaimėms numaldyti skirti rankšluosčiai, kurių dekorui nebuvo skiriama daug dėmesio, apsauginiai apeiginiai (duokliniai) *ručnikai* buvo puošiami labiau atsidėjus. Jų dekoras atspindėjo vietinės apiforminimo tradicijas, taip pat ir konkrečios audimo

Tradicinis baltarusiškas rankšluostis. Krasnapolės apylinkės

meistrės individualų meninį skonį. Šie *ručnikai* buvo suvokiami kaip tam tikras kreipimosi į Dievą atgalinis adresas. Tą patį galima pasakyti ir apie kitus apeiginius rankšluosčius, pavyzdžiui, apie tikėjimo reikmėms skirtus *ručnikus-nabožnikus*, kuriais puošdavo (ir dabar tai tebedaroma) namų ir stačiatikių cerkvių ikonas.

Ručnikas matomas ir žinomame baltarusių švietėjo ir spaustuvininko Pranciškaus Skorinos graviūriniame portrete, kuris išspausdintas jo Biblijos knygoje „Jėzus Sirietis“ ir „Karalystė“, išleistose 1517 m. Kompozicijos centre esančio *ručniko* fone pavaizduota P. Skorinos emblema – Saulė, besizvalganti iš už Mėnulio, ji simbolizuoja šviesos pergalę prieš tamsą. Pagal šį kompozicinį sprendimą graviūros *ručnikas* primena panašius šiaurės rytų Baltarusijos dalies Vitėbsko srities kūrinius. Būtent tame krašte, Polocke, ir yra gimęs P. Skorina, nemažai laiko praleidęs Vilniuje, tad jis tokiu būdu ir pasistengė parodyti kompozicinį savojo krašto *ručnikų* savitumą.

Lokaliųjų tradicijų įvairiapusiškumas puošiant ir dekoruojant rankšluosčius kelia minčių, kad šis reiškinys turi gilią istorinę šaknis ir yra susijęs su „savo“ ir „svetimo“ žymėjimu. Visiškai tikėtina, kad liaudies kultūroje *ručnikai* atsirado dar prieš baltarusiams priimant krikščionybę (stačiatikybę) ir buvo tam tikros žmonių grupės – šeimos, giminės – atpažinimo ženklas. Dėl šios savybės jie buvo tarsi žmonių ir gamtos jėgų, nuo kurių priklausė jų gerovė, žmonių ir Dievo tarpininkai.

Ručnikai taip pat buvo ir bendravimo tarp atskirų žmonių ir šeimų priemonės ir tarpininkai. Ypač ryškiai tai atsiskleidė vestuvių papročiuose, kuriuose būtent per juos būdavo išreiškiamas sutikimas vesti ir tekėti, taip pat jie tapdavo materialia jungiamąja jaunikio ir nuotakos grandimi, be to, ir dovanomis naujiesiems giminaičiams.

Ručnikai sujungdavo gyvuosius šeimos arba giminės narius su išėjusiais į kitą pasaulį protėviais. Dėl šios priežasties jie būdavo gausiai naudojami laidotuvių ir vėlesnių artimųjų atminimų apeigyne.

Visos šios funkcijos daugiausia išliko ir iki mūsų dienų. Antai baltarusiškosios Polesės teritorijoje, kurioje tradicijos pasirodė esančios ypač stiprios, *ručnikai* audžiami ir įvairiai naudojami papročiuose ir dabartiniais laikais. Netgi ten, kur tradiciniai apeiginiai ritualai jau prarado pozicijas, *ručnikai* yra vertinami ir gerbiami kaip istorinis baltarusių meninės tekstilės paminklas. Juos drąsiai galime vadinti baltarusių tautos etnokultūriniais simboliais.

Nuo XIX a. pabaigos tradicinėje baltarusių tekstilėje pasitebimos padidinto dekoratyvumo tendencijos. Tai paveikė ir *ručnikų* išvaizdą. Atsiradus naujoms medžiagoms, audimo ir siuvinėjimo technikoms, ėmė didėti ornamento motyvai, į geometrinę struktūrą įkomponuojami stilizuotų augalinių ornamentų elementai. XX a. vyko ir koloristiniai pakitimai – kartu su tradiciškai derinamomis balta ir raudona spalvomis kaip papildoma imama naudoti ir juoda spalva, o po jos – ir polichromija. Nepaisant to, regioninės ir lokalinės ypatybės išsaugomos ir perduodamos per kompozicinius sprendimus, kurie pasirodė esantys patvariausi tradiciniai dekoro elementai. Tai gerai matyti lyginant vienos vietovės *ručnikus*, nuaustus skirtingu laiku.

Iš gyvenimo pasitraukus vyresniajai meistrių kartai ir pakitus socialinėms gyvenimo sąlygoms, masinis *ručnikų* audimas Baltarusijoje pasibaigė. Vis dėlto jų kūrimo tradicijos išliko daugiausia rajonų centrų amatų namuose, valstybinės meninės veiklos įmonėse, mėgėjų rankdarbių studijose.

Vertė Juozas Šorys

Apie laisvę (mene ir gyvenime)

Vieną saulėtą kovo rytą (tai buvo dviliktąji diena) ėjau į savosios 11-osios vidurinės šeštą klasę ir jaučiausi, tartum atsitiko kažkas itin nepakartojamo. Į akis švietė saulė, žemę buvo sukaustęs gruodas, po kojomis traškėjo ledukai. Atrodė, kad visas pasaulis pasikeitęs, pasikeitęs ir aš pats. Ir nepamenu tų oro sąlygų – galbūt buvo visiškai priešingai. Gal buvo apsiniaukę ir drėgna, tačiau nuotaika ir pojūtis tikrai tokie. Tai buvo devyniasdešimtųjų metų kovas, pirmoji diena atkūrus Nepriklausomybę. Rytė mudu su seserimi pažadinęs tėvas pranešė apie vėlų vakarą įvykusių istorinį įvykį (nors mes patys jau ir taip buvome apimti euforijos dėl minėtojo veiksmo garanto – Landsbergio išrinkimo Aukščiausiosios Tarybos pirmininku, to fakto liudininkais tapome žiūrėdami anomis dienomis nuo ryto iki vakaro įjungtą televizorių ir tiesiogines transliacijas). Pamenu, kad mokykloje aršiai susiginčijau su klasės draugais. Jie, be abejo, kartodami savo tėvų mintis ir veikiami jų nuotaikų, apgailestavo, kad pirmininku išrinktas ne Brazauskas (provincijoje ar bent jau proletariniame gimtajame mieste buvo populiariesnis savo „paprastumu“), o aš buvau apstulbintas keisto prioritetų susidėliojimo. Nelabai kam ir rūpėjo tas Nepriklausomybės atkūrimas! Netrukus viską pasiglemžė mokyklinė ir buitinė rutina. Tačiau jausmas liko (jis gana greitai – po gerų metų – atsigamino Maskvoje pralaimėjus pučistams ir imperijai pradėjus byrėti it kortų nameliui – bent tuomet taip atrodė). Iki šiol pamenu tą euforiją ir nuotaiką, mintyse dainuojamus žodžius: „Mes jau laisvi!“ Dabar regisi, kad tai buvo naivu, be galo ir be proto vaikiška. Bet taip buvo.

Jau vėliau, kai studijavau Dailės akademijoje, viena iš pasirenkamų disciplinų buvo instaliacijos menas, ją dėstė vienas

iš šios srities specialistų, aukščiausios klasės ir prabos menininkas. Nedaug ką prisimenu. Turbūt dar ne visai subrendęs protelis nepajėgė suvokti, kad tai, ką jis kalba (o šnekėjo apie dalykus, paremtus savąja patirtimi), yra ne tik įdomu, bet ir vertinga, nes tiesiog autentiška. Didėnę abejonę ir net pasipriešinimą sukėlė praktiniai patarimai, kaip reikia kurti instaliacijas. Lektorius aiškino, kad egzistuoja tam tikros taisyklės (dėstė tai punktais ir net remdamasis visokiaisiais matematiniais skaičiavimais), kuriomis remiantis galima padaryti „gerą instaliaciją“. Širdau ir mažčiau: „Bet palaukite – o kur čia kūrybinė laisvė?“ Didžiausią nepasitenkinimą kėlė tai, kad buvo kalbama apie instaliaciją. Ne tapybą, ne fotografiją, ne audimą ar puodų žiedimą. Bent jau anuomet maniau, kad instaliacija, kaip ir akcija, performansas, hepeningas, yra tie naujojo meno žanrai, kuriuose pirmuoju smuiku groja atsitiktinumas, ekspromtas, absoliuti ir totali laisvė (jeigu ne tikroji, tai bent įsikalbėta, galop – suvaidinta). Nežinau, kaip yra iš tiesų. Laisvės (bet kartu ir disciplinos ar tiesiog sveiko proto – tegul ir darant beprotiškiausius dalykus) reikia visur. Net buitiniuose dalykuose. Apie meną ar socialinius santykius turbūt neverta net kalbėti.

Keli žodžiai apie laisvės ir disciplinos santykį. Gal tai nebus geriausias pavyzdys. Kelis kartus lankydamasis Paryžiuje ir vakarais (o ir dienomis) sėdėdamas ir regėdamas ant Senos kranto sėdinčias kompanijas ir laisvai gurkšnojantias vyną (viena pažįstama, gyvenanti buvusioje pasaulinėje meno sostinėje ir dirbanti tenykštėje prestižinėje galerijoje, paniekinančiai mestelėjo, kad tai daro tik turistai ir „bomžai“), bandžiau įsivaizduoti tokius dalykus mūsų platumose. Tiesą sakant, kažką pamenu iš žaliosios savo vaikystės. Atšilus

orams ir prasikalus pirmajai žolytei, prasidėdavo vadinamasis „žaliųjų ferankų“ sezonas. Kai kurie darbus fabrikuose, gamyklose ir kombinatuose baigę vyrai neskubėdavo namo pas savo deficitinio servelato ilgose parduotuvinėse eilėse po nuožnių grumtynių iškovojuosius žmonas ar iš lopšelių-darželių tų pačių antrųjų pusių parvestus bamblius. Jie nusipirkdavo kilkės pomidorų padaže (tokie konservai) ir „rašalo“ (toks vynas, bet ne iš Bordo regiono ir ne „Sauvignon“ rūšies) ir leidavo sau atsipalaiduoti po sunkios ir monotoniškos darbo dienos. Galbūt net pabėgti nuo sunkios sovietinės tikrovės (kaip sakytų koks nors dabartinių laikų sociologas-psichologas-kultūrologas). Bet tai nebūtų visiška tiesa, nes daugeliui visai patiko gyventi anomis dienomis, kai valdžia apie viską pagalvodavo ir nereikėdavo dėl daug ko sukti galvos. Žinoma, tai galiodavo tik tuo atveju, jeigu tenkindavo standartinis vidurkis. Nes valkatoms, propaguojantiems laisvą gyvenimo būdą (pavadinkime jį tokiu – šiuo atveju pavyzdys galėtų būti kad ir Rimas Burokas), ar mąstantiems žmonėms (todėl savaime esantiems laisvamaniams) toje sistemoje buvo ne vieta. Tad štai – po vieno antro „vaisiuoko“ buteliuko ne vienas iš tų pavakarių ant žolės propaguotojų neabejotinai pasijusdavo labai laisvai. Tada tokie pradėdavo: 1) viešai šlapintis, nekompleksuodami prieš sugėrovus ar praecivius; 2) užkabinėti pastaruosius – dora skubančius namo; 3) muštis ar galynėtis tiek su buteliu partneriais, tiek su tais pačiais skubančiais. Menama laisvė čia pasisukdavo rusiškos ruletės būgneliu ir baigdavosi arba laimingai (namuose, blaivykloje, permiegant ant tos pačios žolės), arba nelabai – su liūliu po nosimi, mėlyne po akimi, gal net peiliu žarnyne ar šone. Neetiška ir neteisinga lyginti dvi tikroves ir

Delfinariumas

Krymo oras turi gydomųjų galių, nors vaikščiojau basa, žaizdotos pėdos užgijo greitai, lyg šuns išlaižytos, po keturių dienų, praleistų Gurzufė, vėl galėjau apsiauti bateliais. Iš pietinės pusiasalio pakrantės kurortų išsirinkau labiausiai patikusį ir išsinuojojau kambarį. Miestas bangavo stogais virš gynybinės sienos, saugančios nuo vandens (ar prieš), plūstančio krantine. „Kalnų slėnis“, taip vardą *Gurzuf* vertė gyventojai, nors nėra žinoma, ar vertimas tikslus. Artėjant link priplaukos garlaivių, senieji tašytų akmenų laiptai priminė riešą, iš kurio miestas skleidėsi lyg delnas, ištiestas į saulę: dangus, kalnai, jūra ir miestelis jaukiai derėjo tarpusavyje, galėjai numanyti, kokie sumanūs žmonės kūrėsi šiame slėnyje prieš šimtmečius. Žemėlapyje Gurzufo planas panašus į išskleistą vėduoklę. Miesto suplanavimas, gynybinė siena, statiniai pajūryje, laiptai – tai vis praeities ženklai, kurių nepajėgė užgožti pokario statybos. Šiuos motyvus, taip pat jūrą mačiau tapant dailininkus ankštose Gurzufo gatvelėse, akvarelės ar aliejinio etudo, įkvėpto pokario architektūros, aptikti neteko. Nauji pastatai atrodė pasibaisėtinai, po karo Kryme apsigyvenę žmonės darkė pusiasalio miestus be gailėsčio ir nuovokos. Iš pradžių nesupratau keisto architektūros susidėjimo, tik sužinojusi apie vietinių gyventojų deportaciją, pradėjau suvokti Krymo naujakurių būvį. Kai kurie sutikti žmonės sakė man:

– Esu vietinis.

Užsimezgas pokalbiui, kai įgydavau pasitikėjimą, prastardavo esantys graikų, armėnų, bulgarų kilmės, turintys sąsajų su Krymo senbuviais, gyvenusiais pusiasalyje iki deportacijos. Nesutikau totorių: net po Stalino kulto įvardijimo ir stalininių nusikaltimų pripažinimo Krymo totoriai reabilituoti nebuvo – jie negalėjo grįžti į gimtinę.

Vaikinas, padėjęs išplaukti iš įlankos, kurioje įstrigau bandydama kopti kalnais, taip pat prasitarė esąs vietinis. Tik senieji gyventojai žinojo apie brastą jūroje, nusidriekusią dviejų kilometrų atstumu nuo kranto. Įkalinta įlankoje praleidau pusę dienos, išvydusi tolumoje plaukiančius žmones taip nustebau, kad net nepašaukiau į pagalbą. Žemėlapis rodė gyvenvietę esant už aštuonių kilometrų, kaitinausi nuoga, rūbai džiūvo išskalbti ir iškloti ant pakrantės riedulių. Po valandos, pamačiusi dar vieną plaukiką, pamojau, vaikas atplaukė į įlanką. Išgirdęs, kaip čia patekau, nusišypsojo:

– Užpernai nukėliau nuo uolų profesorių iš Maskvos, dvi paras praleido kalnuose, sakė girdėjęs meškas ir vilkus staugiant... Plėšrūs žvėrys čia negyvena, bet naktį nejauku ant uolos; atsidėkodamas dovanojo motociklą, visai netekęs vilties žmogus buvo...

Jis paėmė mano kelioninį krepšelį, į kurį sudėjau batelius ir jau spėjusius išdžiūti megztinį ir džinsus, iškėlęs vienoje rankoje plaukė priekyje, kol pasiekėme brastą. Aš plaukiau paskui. Einant brasta galėjau pailsėti, vanduo vietomis nesiekė čiurnų: neapsakomas jausmas saulėtą dieną žingsniuoti vandens paviršiumi tarp dangaus ir švytinčios, raibuliuojančios, plytinčios aplinkui jūros. Į krantą iki paplūdimio vėl plaukėme. Kaimelis, kurį pasiekėme, buvo sąjunginė rašytojų poilsio bazė, pasiteiravau kokio nors darbo, bet vietų nebuvo. Vadimo, tokiu vardu prisistatė vaikas, senelis kilęs iš šios gyvenvietės ir tik per atsitiktinumą (šeima trumpam išvyko pas gimines į žemyną) išvengė deportacijos 1944 metų gegužės 20-ąją.

– Jis buvo batsiuovys, bet vežė visus nesigilindami.

Patylėjome abu, po to paklausiau, kur dingo delfinai – ar juos taip pat deportavo? Plaukiodama garlaiviais nė karto nemačiau delfinų.

– Netoliese yra delfinariumas, galbūt ten reikalingi darbuotojai. Tiesa, aš pats nebuvau nuvykęs, tik girdėjau.

Delfinariumus mačiau kino ekrane, žinojau, kaip jie atrodo: stiklu ir nikeliu spindintys pastatai, spalvotomis keraminėmis plytelėmis iškloti baseinai, daug šviesos, besišypsantys mokslininkai, tyrinėjantys jūros fauną, ir taip pat linksmai besišypsantys delfinai, į kuriuos žiūrėdamas ekrane, rodėsi, apkabintum ir išbučiuotum; sutikčiau dirbti pusmetį valytoja tokiam delfinariume už patį mažiausią atlyginimą. Ėmiau klausinėti, kaip vadinasi vietovė, padėkojau Vadimui už pagalbą ir, sulaukusi garlaivio, išplaukiau. Laivelis nedidelis,

keturi suolai ant denio ir dvidešimt vietų bendroje kajutėje. Gegužės pirmoje pusėje žmonių nedaug, keleiviams nusileidus į kajutę, denyje likau viena. Garlaiviui įsibėgėjus prieš bangas, vanduo apliejo nuo galvos iki kojų, bet ploni rūbai saulėje išdžiūvo per dešimt minučių.

Išplaukiant vyras, kuriam susimokėjau už kelionę, išgirdęs vietovės pavadinimą nusistebėjo, bet, sekundę pasvarstęs, nuramino mane:

– Nuplauksime.

Išlipau į priplauką vienintelė keleivė. Vietovė – kaip ant delno, mažytė įlanka ir dulkėtas kelias į medžiais ir krūmais apaugusį kalną. Garlaisis ūktelėjęs nuplaukė už kyšulio, pakrantėje nesimatė žmonių nei gyvenamųjų namų, tik keistas aptriušęs baltų plytų pastatas, primenantis garažą. Priplauka primityvi, ant betoninių polių kreivai užmesta gelžbetonio plokštė, prie jos šono pritvirtintos šešios sunkvežimio padangos. Nei suolelio keleiviams, nei lentelės su tvarkaraščiu, supratau, kad niekas čia neužsuka. Gal Vadimas supainiojo vietovės pavadinimą? Apsidairiau aplinkui, spėliodama, kur veda kelias, – ar gali delfinariumas būti kalnuose? Nusprendusi pasiteirauti žmonių, patraukiau prie vienintelio pastato. Pasibeldžiau, bet niekas neatsiliepė. Apėjusi pastatą radau dideles dvivėres metalines duris, kurių rankenos buvo apsuktos surūdijusia grandine ir užrakintos spyna. Storas dulkių sluoksnis leido spėti, kad pastatas nelankomas. Stipriai patraukiau keletą kartų už vienos iš rankenų, durys pajudėjo. Pažvelgusi pro plyšį, mačiau dalį patalpos. Virš pilkų sručių sklidino baseino šokinėjo delfinai. Rodėsi, ištikš į švinu blėsuojantį vandenį, bet putra įdubdavo ir delfinas apsiliedavo tiršta gličia pliuze. Po to mesdavosi į viršų kitas, išsilenkdavo ore ir prasmėgdavo srutose. Tai ir buvo delfinariumas. Apsidairiau aplinkui, laukiau, kad kas nors pamatys mane, prieš, bet stovėjau viena, o viduje duso dešimt, gal dvylika delfinų. Dar kartą apėjau pastatą, grįžusi ėmiau trankyti duris iš visų jėgų, bandžiau atlaisvinti grandinę, bet ji nepasidavė. Tikėjausi, kad eidama keliu aukščiau, už medžių, rasiu gyvenvietę, žmones ir ką nors išsiaiškinsiu, bet po penkiolikos minučių aptikau tik apleistą vienkiemį. Ėjau įkalne vis greičiau, kol pradėjau bėgti.

– RŪTA KAPOČIŪTĖ –

Mariaus Samavičiaus nuotrauka

du geografinius taškus, tačiau vyno gėrimas Lutecijoje regėjosi kitaip. Gal tai lėmė turistams būdingas atsipalaidavimas ar valkatiškas pacifizmas, tačiau bet kuri prie vandens platanų pavėsyje sėdinti kompanija neatrodė nei agresyviai (nors jautėsi atsipalaidavimas), nei kaip nors baisiai (nors išgėrę baltojo-raudonojo-rausvojo) kalbėjo pakeltais balsais. Tokia ta riba tarp šiurkštams, chamiško laisvės įsivaizdavimo, kenkiančio kitų laisvėms, ir tikros laisvės, kurios principas – ne trukdyti, nekenkti kitiems.

Vėl galima peršokti prie meno. Perfrazuodamas Lenina, teigusį, kad „iš visų menų mums svarbiausias yra kinas“ (regis, proletariato vadas omenyje turėjo ne tik kiną, bet ir cirką), deklaruočiau, jog man tokia yra tapyba. Kodėl – ne siplėtosiu, nes suprantu, jog tai asmeninio pasirinkimo reikalas. Šiuo metu dirbdamas savo *alma mater* – toje pačioje Dailės akademijoje, kurioje kadaise klausiau paskaitų apie instaliacijas ir mažiau apie laisvės ribas ar net galimybę, savo nuostabai, skyriau du tapybos dėstytojų tipus. Turbūt tai nėra visiškai teisinga binarinė opozicija, gal tik mano paties fantazijos vaisius, subrendęs žvelgiant į studentiškus darbus ar girdint profesorių pasisakymus bei analizuojant konkrečius jų veiksmus (nes juk žodžiai yra viena, o poelgiai – kita). Tačiau esama tokių dėstytojų, kurie suteikia studentams laisvę klysti. Kartais klystama iki nuklydimų, iki totalių kliesių. Kiti tą griežtai draudžia. Jų mokininiai yra tikri ir teisingi. Neklystantys lyg ant pjeestalų pastatytos Tiesos ir Teisybės skulptūros. Savaime aišku, niekas, turbūt nei studentai, nei jų autoritetai, niekuomet nepri(si)pažins, jog taip yra. Man regisi, kad laisvė visuomet yra susijusi su ieškojimais. Su tam tikru ribų čiupinėjimu. O tai savaime sąlygoja klaidas ir kitokias nesėkmes. Bet be jų nebūtų laisvės apskritai. Ne tik kokioje nors mokykloje arba tapyboje, bet ir gyvenime.

Vėl gal ir ne visai vykęs palyginimas iš tų pačių 1990-ųjų. Taku, kuriuo kovo 12 dieną jau po paskelbimo ėjau į mokyklą, ta pačia kryptimi vaikščiodavo ir kiti mano „kolegos“.

Tai nebuvo toji diena, bet metų laikas, o ir istorinis periodas – tas pats. Lūžio laikais šeštokai ar septintokai turėdavome dėvėti atsibodusias ir nepatogias sovietines uniformas. (Labai džiaugiausi, ir ne aš vienas, kai buvo leista nebesiuniformuoti – bent kurį laiką ir kai kurių pamokų metu regėjosi, kad esame kažkur, bet ne mokykloje.) Plisuoti mergaičių „žurstai“ ir siuvinėti bei krakmolinti „kalnierių“ buvo visiška tragedija, tačiau vilnoniai (su sintetika) berniukų kostiumėliai – ne ką geriau. Vienintelis jų privalumas – kad gerai smilkdavo ir leisdavo bjauriasmarvius dūmus pavasariais juos deginant didinamuoju stiklu. Taigi, vienas iš mano bendraklasių, Marius, protestuodamas prieš unifikuojančią drabužių madą, mokyklinę ir sovietinę sistemą, visuomet vaikščiodavo rankas giliai susikišęs į uniforminių kelnų (beje, regis, madingai pasiaurintų) kišenes. Neištraukdavo iš jų savo plaštakų net pamokų metu. Kaimyninėje statybininkų profesinėje mokykloje (kur viskas buvo šiurkščiau ir dar pavojingiau) tokiais atvejais sakydavo: „Ką ten žaidi su stalo teniso kamuoliukais?“ Ir toks mokytojiškas humoras, o ne koks nors korektiškas sudrausminimas priversdavo ištraukti rankas iš kišenių. Mariaus poziciją pedagogai kažkaip ignoravo. Gal buvo kalta besikeičianti santvarka? Tad vieną giedrą rytą jis, kaip visada, žirgliavo į pirmąją pamoką, rankas giliai sukisęs į kišenes. Nežinau, kas pakišo koją – kovo ledukas ar sušalęs grumstas, tačiau staiga Marius driokstelėjo, užvertęs kojas aukštyn, per visą savo ilgį. Pargriuvo. Vargšelio rankos buvo kišenėse, tad žiebėsi veidu tiesiai į asfaltą. Visa laimė, fizionomijai nieko neatsitiko, tačiau kelnės sprogo kaip koks pripučiamas balionas (dėl to ir pats nekenčiau tų uniforminių pantalonų – esu kelis kartus apsigėdinęs, kai siauresnis klynas neatlaikydavo nekalto pritūpimo ir iširdavo per visą siulę). Kelnų beveik nebeliko. Mums juokiantis, tiesiog žvengiant, nelaimėlis raudonu veidu smuko namo. Dabar, iš daugybės metų atstumo mąstau, kad tos kelnės kažkokiu iškreiptai metaforiniu ar alegoriniu būdu simbolizuoja tylią individo kovą prieš unifikuojančią sistemą. Koku būdu? To-

kiu, kad, kaip pastebėjo, tvirtino ir nuolat kartojo Albert'as Camus, jis susidūrė su absurdu. Kokio masto tas absurdas? Gal ne tokio dydžio kaip teisėjas Vikšras iš Alano Parkerio filmo „Siena“ (pagal to paties pavadinimo „Pink Floyd“ albumą), tačiau absurdo esmė ta, kad jis yra absurdiškas net ir būdamas aguonos grūdėlio dydžio. Laisvei ar laisvės kovai tai dažnai ne pagal jų dantis...

Kad šie samprotavimai apie laisvę neatrodytų labai pesimistiškai, grįžkime prie laisvės menės temos. Kas yra laisvas menininkas? Bijau, kad nežinau tokių. Taip, jų yra, tačiau sunku tokius identifikuoti. Menininkai yra egoistai ir egocentrikai, liguisti savimylės. Tačiau tarp jų yra tokių bepročių, kvailių ir net idiotų, kuriems laisvė yra labai svarbi. Paprastai tai nebūna žymūs ir žinomi menininkai. Tai daugiau prisigėrę ar natūraliai nukvakę marginalai, gyvenantys savuose pasaulėliuose. Tuo jie yra žavūs. Bent man. Kažkada, dirbant gidu viename muziejuje, teko diskutuoti su vienu įtakingu ir apukriu advokatu. Tokiu, kuris kolekcionavo meną ir nuo kurio šiomis dienomis žagsi ne vienas politikėlis. Buvau papasakojęs istoriją, kaip vienas žymus garbaus amžiaus tapytojas prisipažino neparduodantis kai kurių savo darbų, nes saugo, laiko (žinodamas vertę) juos vaikams. „Nėra neparduodamų dalykų, – man į veidą nusijuokė teisininkas ir metė banalią frazę, – viskas priklauso nuo kainos.“ „Pone, jūs akivaizdžiai nesate susidūręs su tikrais menininkais“, – mintyse pagalvojau, tačiau garsiai to neištransliavau. Nes vis dėlto tikiuosi, kad pažįstu ne vieną tokį autorių. Galbūt šiek tiek hipį ar panką, valkatą ar „bomžą“, genijų ar beprotį. Nežinau, kaip derėtų jį pavadinti – neparsiduodančiu? Gal tiesiog laisvu žmogumi? Bet ar tikrai tokių yra? Ir gal tai tik persenusio romantizmo tvaiкас?..

– VIDAS POŠKUS –

Fragmentai (VII)

Atvykau į Farą. O jame nieko nėra. Rytas, maždaug devinta valanda. Miestelis buvo, bet kavinės, parduotuvės tebebuvo uždarytos. Prieplauka su vos vos siūruojančiomis jachtomis – gyviausia miestovaizdžio dalis. Jau pamiršau, kad kiti miestai ne tokie kaip Londonas. Atsargiai patraukiau ieškoti svečių namų – lagaminas, tempiamas akmenimis grįstu šaligatviu, kėlė triukšmą, nieko negalėjau padaryti. Į svečių namų duris teko ilgai kelis kartus skambinti, kol šeiminkas jas atidarė. Prakaulus, liesas ir, regis, be galos užsiėmęs. Pažvelgė į mane ilgai priekaištingu žvilgsniu – aš jį nepaprastai sutrukdžiau, bet, na, gerai, galiu užteiti. Viduje supratau kodėl – jis nusimovė gumines pirštines ir ėmėsi registracijos – pats prieš tai tvarkė kambarius. Po to, kai aprodęs namus paliko mane įsikurti kambaryje, kurį laiką sutrikusi stovėjau, nes dar nebuvo dešimtos. Laikas sustingęs, jaučiausi pernelyg gyvybingas elementas. Vienuoliktą jau buvau apžiūrėjusi senamiestį ir gėriau kavos biržgalą pagrindinėje miestelio aikštėje. Prieš akis kelios dienos, o aš jau dabar žvelgiau į viską su liūdesiu. Po pietų grįžusi į stotį išnagrinėjau autobusų tvarkaraštį bei visas įmanomas kryptis ir jau kitą dieną ėmiau keliauti po apylinkes. Gailiuosi tik kad tai, jog iš Faro buvo galima nukeliauti į Seviliją, pastebėjau per vėlai.

Važiuodama į Lulė, išsitraukiau patyrinėti miestelio žemėlapij ir iškart pamačiau, kad ten nėra geležinkelio stoties. Pasekusi geležinkelio liniją žemėlapyje supratau, kad Lulė geležinkelio stotis yra toli nuo pačios Lulė. Gerokai toli. Šiaip ar taip, labiau jaudinausi dėl to, kad Werneris man atrašo tik kartą per dieną. O aš jau norėjau tiek visko su juo aptarti, pasidalinti. Lietus pliaupė pliaupė, kai išlipau. Kasininkas geležinkelio stotyje į klausimą, kaip nukakti į Lulė, atsakė pečių gūžtelėjimu. „A, kažkur turėtų būti autobusų stotelė“, – pridūrė, pats save tokia įžvalga sužavėdamas. Padėkojau. Susiradau stotelę žemėlapyje ir, palaukusi, kol aprims lietus, patraukiau jos ieškoti. Beeinant prie manęs prisigretino juodas benamis šuo, mudu drauge perėjome geležinkelio pervažą, o kai pasiekiau stotelę, jis liko joje kartu su manimi tupėti, kol atvažiuo autobusas. Tada pamatė kitą praeivį ir nubėgęs pas jį prisigretino taip, lyg šis būtų jo šeiminkas.

Lulė – jaukus miestelis, tačiau dar labiau man rūpėjo aplankyti apleistą vilą šiek tiek už miesto, *Palácio da Fonte da Pipa*.

Šiandien taip pat reikėtų nusipirkti lėktuvo bilietus, nes per kitas atostogas skrisiu susitikti su žmogumi iš Bazelio. Jei kas nors paklaustų, ką jis veikia, – nežinau. Chi, po to, kai prasitariau apie kelionę, tuoj susijaudino iš apmaudo ir kaipmat papasakojo kraupią istoriją, kad neseniai Londone sadistinių-mazochistinių santykių metu vienas vyras nužudė kitą ir, sukapojęs į gabalus, užmerkė rūgštis vonioje. Labai mielas jis.

Įsigijau bilietus į Bazelį. Parašiau Wernerui žinutę, kad *clandestine preparations* – tai skrydžio bilietai ir viešbutis. Tyla. Apgalvojau tylą. Padariau išvadą, kad jis, ko gero, teišsus, todėl pridūriau, jog man baisu pas jį keliauti. Jis kaipmat atrasė: padrašino, sutarėm susiskambinti po to, kai lėktuvas nusileis.

Alano žinutė: *In Berkamstead, nobody has kidnapped me... So disappointed.*
(Buvom susitikę pasivaikščioti.)

Kai pagaliau pasiekiau Bazelį, buvo beveik sutemę. Oro uoste autobuso į Bazelį stotelė buvo prie pat išėjimo (kaip ir į Noiburgą Vokietijoje bei Miulūzą Prancūzijoje), susiradau greitai, tačiau teko ilgai nei valandą palaukti kito reiso. Gerdama arbatą oro uoste kavinėje stebėjau moterį – gal padavėja, gal savininkė, o gal savininko mergina – be uniformos – puošiančią Kalėdų eglutę. Jai padėjo kita moteris. Dėl jų ramaus, lėto neskubrumo tvyrojo jauki, šilta, tyki namų atmosfera (tokia pati nuotaika ir visame Bazelyje, vėliau įsi-

tiniau). Gėriau arbatą ir jas stebėjau, kad nusiraminciau, – jaudinausi. Jaudinausi. Dėl to, kad be reikalo atvažiuoju, dėl to, kad kupina lūkesčių (kokių?), o labiausiai baiminausi, kad aš jam nepatiksiu arba jis man nepatiks, bet irgi bus kupinas lūkesčių. Gal jau metas jam pranešti, kad atvykau. Bet netgi po to, kai Werneris entuziastingai pasveikino atvykus ir pasiūlė kuo greičiau susitikti, veikiau dar labiau išsigandau. Nuojautą? Taip, pavyzdžiui, kad jis ruošiasi šaltakraujiškai mane nužudęs paskandinti Reine. Bemaž iki smulkmenų galėjau įsivaizduoti, kaip tai galėtų nutikti. Niūrios mintys buvo tokios priešingos toms eglę puošiančioms moterims, kad negalėjau nuo jų atitraukti žvilgsnio. Pagaliau priartėjo ketvirta valanda, sulaukiau autobuso. Jis buvo pilnas keliautojų: visi įnikę į kompiuterius arba telefonus, lyg keliautų po darbo namo. Oro uostas, paaiškėjo, visiškai arti miesto. Maždaug už pusvalandžio išlipau geležinkelio stotyje. Kažkur pusiaukelėje kirtome Šveicarijos ir Prancūzijos sieną – ten autobusas trumpam sustojo, kad pasieniečiai patikrintų pasus. Skaudžiai trinktelėjau galvą, traukdama lagaminą iš autobuso bagažinės. Autobuso vairuotoja buvo moteris, tokia trumpai kirptais plaukais ir labai vyriška. Elgėsi pabrėžtinai atsakingai už visa, bet tik ne už lagaminus. Tai kažkodėl skatino mano abejones dėl VISOS kelionės prasingumo. Su Wernerio susitikti susitarėme viešbutyje, iki ten man dar reikėjo nusigauti. Nors buvo šiek tiek keblu, radau perėją į kitą stoties pusę, išėjimą, o šalia jo – tramvajų žiedą. Werneris parašė, kad iš ten 1 ir 2 tramvajai važiuoja tiesiai į *Wettsteinplatz*, – juos radau, tačiau negalėjau nusipirkti bilieto, nes bilietų aparatas nepriėmė mano angliškos kortelės, o smulkių frankų neturėjau. Jaučiausi labiau nei bet kada niekam tikusi, negana to, man ėmė atrodyti, kad ir kaip absurdiškai skambėtų, sakytum, Werneris mintimis tas kliūtis būtų kūręs. Kvailystė, žinoma. Pasidarė taip lengva įsivaizduoti jį visai nenorėjusį, kad atvažiuočiau. Jam „maštymas apie kito žmogaus valdymą teikia beveik daugiau malonumo nei to atlikimas tikrovėje“. Pozityvioji dalis: vargu ar jis galės man ką nors padaryti. Šiuo požiūriu aš jo priešingybė... 17.30 turėjome susitikti viešbutyje, ir man jau atrodė, ne, aš ėmiau panikuoti, kad nespėsiu ir kad viskam apskritai galas. Gal – reikia prisipažinti – pati nebeįėjau jo pamatyti. Gal jis taip pat jautėsi. Nutariau iki viešbučio nueiti. Ėjimas man teikia geriausią nusiramimą. Žemėlapis rodė 20 min. kelio, parašiau jam, kad vėluosiu, kad vėčiau susitikti šesštą. Sutarėm. Tuomet palengvėjo, be to, ištrūkusi iš judrios gatvės, juosiančios tramvajų žiedą ir stotį, pamačiau miestą, ramiai šviečiantį kalėdiniais papuošimais, ir galutinai nurimau. Miestas buvo gyvas, atrodė saugus, taikus – miestiečiai, nešini kavos puodeliais, pirkiniais, poros, susikibusios už rankų, dviratinkai, apsivynioję kaklus dideliais šaliais. Moterys, vilkinčios paltais (panašiais į mano). Patogiais batais (tokiais kaip mano). Abejojau dėl savo išvaizdos, ką ir sakyti, bet, regis, labiau šveicariškai atrodyti nebūčiau galėjusi. Viešbutį pasiekiau greičiau, nei tikėjaisi (vis pamirštu, kad kiti miestai kur kas mažesni nei Londonas), – šis buvo elegantiškas, beveik prašmatnus. Dvi registruotojos mane maloniai pasitiko informuodamos, kad gausiu erdvesnį kambarį vietoj to, kurį buvau užsisakiusi, – tą visada malonu išgirsti (gal kelionė bus išgelbėta?). Pakilau liftu į antrą aukštą, susiradau savo kambario duris ir įžengiau į vidų. Apsidairiau uždegusi šviesą – labai gerai. Būtina turėti savo teritoriją. Štai čia – išsinuomota mano nuosava erdvė. Jos egzistavimas iškart suteikė pasitikėjimo savimi. Pilkšvi baldų atspalviai, švara ir šiluma pranoko mano lūkesčius. Maža to, turėjau daugiau nei pusvalandį įsikurti, persirengti, nusiprausti.

Iš pirmo žvilgsnio nepatiko. Vis dėlto buvo kažkuo keistas. Antakiai taip žemai, kad akių spalva beveik nematoma, jos glūdėje nuolatiniai šešėlyje, o jų išraiška beveik niekada nesimainė. Vienintelė aiškiai išreikšta jo veido dalis buvo lūpos. Atkaklios, kantrios, liudijo jį iškęsiant bet ką, jei reikės, arba ir tai, kad jis bet ką nuo seno jau kentėjo. Šiek tiek arogantiškos. Vėliau man buvo miela matyti, kaip jos truputėlį sušvelnėjo, jam leidžiant laiką su manimi. O jei sakydavo ką

nors prancūziškai – to aš jo vis prašydavau, – jų iš akmens iškaltas kontūras suminkštėdavu, jis imdavo šypotis netgi parodydamas šiek tiek atlaidumo.

Kai persirengiau, išsikroviau daiktus ir raudonai pasidžiau lūpas, atsisėdau prie stalo. Lygiai šeštą parašiau jam: „Pranešk, kai būsi apačioje“, o jis iškart atsakė: „Aš esu apačioje.“ Jo punktualumas, viena vertus, tarsi savaime suprantamas (jis vokiečių), man pasirodė netikėtas ir dėl to patrauklus. Mintyse maldavau jį kiek įmanoma ilgiau vėluoti. Šiaip ar taip, buvau tiek nurimusi ir susikaupusi, kad nieko baisaus nutikti nebegalėjo. Mes juk tik pasimatysim – išgerti kavos ir susipažinti. Jei nesutarsim, daugiau nesusitiksim, ir tiek. Nusileidusi į apačią, pirmiausia pamačiau aukštą pagyvenusi vyrą – jis, lėtai vaikščiodamas po fojė, kažko lūkurio. Užsiziūrėjau į jį, bandydama atpažinti Wernerį. Vyras, šiek tiek nustebejęs, bet ir susidomėjęs, liovėsi vaikščioti ir sustojo. Nnnne. Nukreipusi nuo jo žvilgsnį, kitame fojė gale pamačiau jį – Žmogų iš Bazelio (taip du mėnesius sau vadinau) – vartantį knygą. Iškart atpažinau. Atrodė būtent taip kaip nuotraukoje. Tačiau nuo knygos pakėlė galvą tik tuomet, kai priėjau visai arti. Pasisveikinom. Susižavėjimo, regis, nesulaukiau, nors buvo labai malonus, laikysenoje slypėjo šlakelis, kruopelė paniekos. Bet kam? Gilintis į tai nebuvo tinkamas metas (dvi registruotojos susidomėjusios mano stebėtoja). Išėję į gatvę trumpam stabtelėjome apsispręsti, ką toliau daryti. „Yra keli variantai“, – tarė jis. „Yra variantai!“ – džiugiai pakartojau. „Taip, – atsakė pralinksminas mano entuziazmo, – priklausomai nuo to, ar nori tik išgerti, ar ir pavalgyti.“ – „Būtų gerai ir išgerti, ir pavalgyti“, – atsakiau. „Gerai, – tarė, – žinau, kur galėtume nueiti.“ Šnekučiuodamiesi apie kalėdinius papuošimus (miestiečiai tik vakar juos visur iškabino), atsidūrėme senos alaus daryklos viršutiniame aukšte įrengtoje kavinėje – dėl grubiai sukaltų, bet gerokai nuzulintų stalų bei kėdžių ji priminė keramikos dirbtuves. Čia pat buvo atvira virtuvė, kurioje patys šeiminkai virė maistą. Labai neformalu, savita ir jauku, lyg pas juos namuose. Vien tik didelė terasa lauke su stalais ir plačiu miesto vaizdu priminė, kad čia kavinė. Turėjome palpėti į palėpę (ilgąjį stalą šeiminkė pasakė norinti patausoti didesnei grupei svečių). Palėpė buvo tuščia, iškalta medžiu, apželdinta visokio tipo naminiais augalais ir ant kiekvieno staliuko, kampelio rūpestingai padėta po Vėlinių žvakę (kai kurios raudonose indeliuose, kai kurios baltuose). Atrodė, kad esam bažnyčioje. Werneris džiaugėsi matydamas, kad smalsiai dairausi ir jo pasirinkimo čia ateiti neniekini. „Ko norėtum išgerti?“ – „Šampano.“ Valgyti?.. Buvau tokia susijaudinusi, kad nieko daugiau nebūčiau pajėgusi įveikti. Sriubos. Šveicariškos. Šeiminkė su Werneriu nežinojo, kaip išversti sriubos pavadinimą, o kai atnešė, paaiškėjo, kad ji raugintų kopūstų. Jei visi šveicarai tokie kaip kavinės šeiminkai, tada jie neapsakomai šilti, ramūs, draugiški, mėgstantys pajuokauti. Werneris, pasiteiravęs, ar tikrai daugiau nieko nenoriu, užsisakė užkandžių, *risotto*, padavėjas, atnešęs patiekalus ir pamatęs, kad jie Wernerui, ėmė linksmai jam priekaištauti: „Kas čia dabar? Kaip suprast? Sau užsisakė, o merginai – tik sriubos?.. *Schweine!*“ Sriuba man netiko, todėl pasidalinę užkandžius ėmėm kalbėtis apie knygas. Mintį apie tai, kaip jis galbūt mane žudys, atidėjau. Nežinau, ko man taip. Jis užkietėjęs skaitytojas, garantuotai perskaitęs daugiau negu aš, ypač šiuolaikinių romanų, tačiau greitai paaiškėjo, kad renkamės skaityti labai skirtingas knygas. Buvo įdomu – štai mudu turim kai ką bendro, abu mėgstam skaityti, bet diskutuoti apie tai, ką esame perskaitę, keblu, nes jis skaito knygas, apie kurias aš nesu girdėjusi (kriminalinius detektyvus, Johną Le Carré, Ellroy'ą etc.), o man paminėjus Günterį Grassą šis vardas Wernerui sukėlė nuobodulį, gal net atgrasumą. Jam svarbu siužeto savybė įtraukti lyg verpetas, o man atvirkščiai – galioja prozos nuobodumo taisyklė (kai teksto daug apie menką įvykį, o ne daug įvykių glaustame tekste). Gal verta paprašyti jo papasakoti savo skaitomų knygų siužetus?

-vii-

